KONTAKTY VII

SPKHV

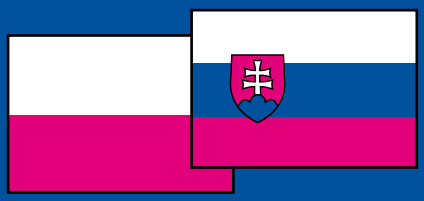

BRATISLAVA 2008

OBSAH

ÚVOD
O politických prelomoch (Red.) 5

ŠTÚDIE A ČLÁNKY
Alena Bartľová: Zhody a nezhody:
Slovensko a Poľsko po roku 1918 7
Jozef Hvišč: Literárne vzťahy v tieni politických zmien 20
Jacek Baluch: Spotkania z Alexandrem Dubčekiem 36

ROZHOVORY
Martin Porubjak (pripravila Juliana Beňová) 45

ČINNOSŤ KOMISIE
Marta Pančíková, Jozef Hvišč: Správa z XI. zasadnutia
Slovensko-poľskej komisie humanitných vied 55

RECENZIE
Marcin Filipowicz: *RODitelky náRODů.* – Anna Car 63
Elżbieta Orwińska: *Przyimki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim.* – Marta Vojteková 67
Ingeborg Ohnheiser, Rudolf Šrámek, Ivana Kolářová, Karel Komárek, Jana Obrovská, Helena Kneselová: *Základy české gramatiky s texty a cvičeními.* Ingeborg Ohnheiser, Miloslava Sokolová: *Základy slovenskej gramatiky s textami a cvičeniami.* Stanisław Gajda, Monika Krzempek, Danuta Lech, Marzena Makuchowska, Ingeborg Ohnheiser: *Podstawy gramatyki polskiej wraz z tekstami i ćwiczeniami.* – Vlasta Juchniewiczová 70
80. výročie polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave. – Štefan Chrappa 73
„Literatura na Świecie". Słowacja. – Aleksandra Mikołajczyk 79
Almanach Czeski. – Jozef Hvišč 84
Pisanie. Antologia współczesnej poezji słowackiej. – Jozef Hvišč 87
Wino truskawkowe. – Peter Káša 89

KRONIKA

Poľské dni v Prešove. – Marta Vojteková 93
IV Dni Kultury Słowackiej w Krakowie. – (Red.) 95
10 rokov polonistiky na Univerzite M. Bela v Banskej Bystrici.
– Anita Račáková 97
August šesťdesiatosem. – Jozef Hvišč 99
Danuta Abrahamowicz (1937 – 1995). – Maryla Papierz 101
Spomínali sme na profesora Henryka Batowského.
– Alena Bartlová 103
Władysław Bobek pred 80 rokmi. – (Red.) 105
Jozef Škultéty (1853 – 1848). – Michal Otčenáš 107
Polonofilstvo J. M. Hurbana. – (Red.) 109

BIBLIOGRAFIA

Slovenské inscenácie poľských divadelných hier (1990 - 2005).
– Katarína Kunová 113

ÚVOD

O POLITICKÝCH PRELOMOCH

Rok 2008, v ktorom vychádza VII. zv. časopisu „Kontakty", je rokom viacnásobných historických a politických jubileí. „Osudová osmička" sa objavila už v 19. storočí v roku hurbanovského povstania (1848). Súčasníkov však zaujímajú hlávne roky novodobých politických zmien, ku ktorým došlo v 20. storočí a ktoré mali priamy vplyv na formovanie súčasných dejín Slovenska. Sú to roky ***1918*** (vznik prvej ČSR), ***1938*** (vznik prvej Slovenskej republiky), ***1948*** (politický prevrat v druhej ČSR – nástup komunistickej totality), rok ***1968*** (Pražská jar – pokus o nastolenie „komunizmu s ľudskou tvárou") a napokon roky ***1988*** a ***1989*** – odstránenie komunistickej totality a začiatok globálnej transformácie v postkomunistickom štátnom útvare.

Boli časy, keď sa o týchto časových údajoch spievali oslavné ódy a nazývali sa „bránou do svetlej budúcnosti". Všetky tieto „brány", „vstupy", „zmeny" a „prelomy" sa nakoniec rozplynuli v mútnych vodách politickej reality a dnes ich vnímame ako dramatické fázy dejín, ktorými slovenský národ musel prejsť na ceste od monarchistického útlaku k vlastnej národnej suverenite – k samostatnému štátnemu zriadeniu.

Je prirodzené, že výskum politickej situácie je doménou politológov a historikov. V tejto súvislosti chápeme oblasť medzinárodných vzťahov ako súbor následkov, resp. faktov naoktrojovaných direktívnymi silami vývinu v nových spoločenských a politických formáciách, ku ktorým dochádzalo v p r i e b e h u alebo p o uvedených prelomoch.

Lebo „vnútroštátne" politické prelomy nemajú iba vnútropolitický význam. Aj keď ohniská ich vzniku a pôsobenia sa koncentrujú vnútri politických útvarov (sú dôsledkom vnútorných politických ruptúr), zasahujú do širších medzinárodných súvislostí. Akým spôsobom? Na túto otázku sa pokúšajú odpovedať – aspoň čiastočne – texty zaradené do rubriky ŠTÚDIE A ČLÁNKY, v ktorých autori na základe jestvujúcich historických a literárnych materiálov uvažujú o charaktere a dôsledkoch politických zmien.

Vo vývinovej retrospekcii najvýraznejšie vystupujú do popredia roky 1918 a 1968. Prvý ako „začiatok" zásadných zmien štátoprávnej a kultúrno-spoločenskej štruktúry; druhý ako pokus o zvrátenie totalitného systému. Aj keď idey Pražskej jari boli potlačené augustovou vojenskou intervenciou, mali svoje pokračovanie, a prirodzeným výsledkom bol november 1989. Kľúčovým problémom, ktoré nasledovali po vzniku prvej ČSR, venujeme štúdiu Aleny Bartlovej ***Zhody a nezhody (Slovensko a Poľsko po roku***

1918). V druhej štúdii tejto časti ***Literárne vzťahy v tieni politických zmien*** sa autor zamýšľa nad otázkou, ako sa uvedené politické zmeny prejavili vo vývine slovensko-poľských literárnych vzťahov v celom priebehu 20. storočia. Obdobie Pražskej jari, spojené s činnosťou a významom Alexandra Dubčeka, dokresľuje krakovský bohemista, slavista a diplomat Jacek Baluch v spomienkovej štúdii ***Spotkania z Alexandrem Dubčekiem.***

Do rubriky ROZHOVORY sme zaradili interview s významným predstaviteľom slovenského kultúrneho života – s teatrológom ***Martinom Porubjakom*** (pripravila Juliana Beňová), ktorý autentickým spôsobom dokresľuje atmosféru prelomov v oblasti divadelných a kultúrnych aktivít.

O priebehu a záveroch XI. zasadnutia Slovensko-poľskej a Poľsko-slovenskej komisie humanitných vied referujú Marta Pančíková a Jozef Hvišč v spoločnom článku ***Správa z XI. zasadnutia Slovensko-poľskej komisie humanitných vied.*** V tomto rámci autori osobitne hodnotia vedeckú konferenciu ***Nauczanie języka słowackiego i polskieho jako obcych,*** na ktorej odzneli referáty zamerané na hodnotenie skúseností z pedagogickej práce a aktívnej účasti autorov na tvorbe jednotného organizačného a metodického systému vyučovania príbuzných slovanských jazykov.

V rubrike RECENZIÍ prezentujeme nové knižné publikácie z oblasti jazykovedy, dejín slovenskej polonistiky a poľskej slovakistiky. Hojne je zastúpená oblasť literárna, ktorú tu reprezentujú recenzie o slovenskej a českej „ženskej literatúre", o slovenskom čísle varšavského mesačníka „Literatura na Świecie", o prvom čísle bohemistického periodika *Almanach Czeski* a o poľskej antológii súčasnej slovenskej poézie *Pisanie.*

KRONIKA prináša články o aktuálnych slovensko-poľských podujatiach, reflexiu o intervencii vojsk Varšavskej zmluvy do Česko-Slovenska v auguste 1968 a jubilejné glosy o významných osobnostiach reprezentujúcich slovenskú polonistiku a poľskú slovakistiku.

Obsah časopisu uzatvárame BIBLIOGRAFIOU slovenských inscenácii poľských divadelných hier v rokoch 1890 – 2005, stručnými poznámkami O AUTOROCH príspevkov a anglickým SUMMARY.

Pri tejto príležitosti chceme informovať ctených čitateľov, že paralelné vydávanie „Kontaktov" v slovenskej (v Bratislave) a v poľskej verzii (vo Wrocławe) sa od roku 2007 realizuje ako spoločné slovensko-poľské periodikum, vychádzajúce striedavo v Bratislave a Krakove. Touto zmenou chceme zintenzívniť priamu pôsobnosť slovenských textov v poľskom a poľských textov v slovenskom autorskom a čitateľskom prostredí.

(Red.)

ZHODY A NEZHODY
(Slovensko a Poľsko po roku 1918)

Alena Bartlová

Záverečná etapa prvej svetovej vojny priniesla so sebou viaceré závažné zmeny, ktoré pred vojnou ani politické reprezentácie víťazných, ani vo vojne porazených krajín vonkoncom nepredpokladali. Jednou z nich boli geograficko-politické premeny v Európe, teda aj zánik Rakúsko-Uhorska a vytvorenie nástupníckych krajín na jeho pôde. Boli medzi nimi aj dva stredoeurópske susedné štáty – Československo a Poľsko. Ich predstavitelia v zahraničí už v čase vojny, najmä v jej záverečnej etape, rokovali o spolupráci na zániku monarchie a o povojnovom vytvorení samostatných národných štátov. Využili rôzne vzájomné stretnutia v Rusku, na pôde Anglicka, Talianska a USA na rokovania už aj o konkrétnom ohraničení svojich budúcich štátnych útvarov.[1] Zdá sa, že už v tomto období sa ako najpálčivejší „hraničný" problém medzi československým a poľským zahraničným odbojom ukazoval sliezsko-tešínsky región, ktorý chceli včleniť do svojich budúcich území predstavitelia oboch národov.

Po vojne vznikla nová situácia. Obidve krajiny, resp. ich predstaviteľov, spájala hlavne obava o uchránenie územia, ako aj snaha zabezpečiť budúcnosť a perspektívne pokojný, mierový život obyvateľov v zmenenej, rozháranej a nestabilnej Európe. S pribúdaním rokov sa mierový versaillský systém, ktorý mal vytvárať podmienky a byť zárukou trvalého pokojného života nasledujúcich generácií, menil skôr na ilúziu a zbožné želanie. Je pochopiteľné, že s ním hneď po jeho vytvorení porazené krajiny nesúhlasili. Obava z aktivity neprajných susedov viedla tak predstaviteľov ČSR, ako i Poľska k tomu, aby si upevnili postavenie na medzinárodnej pôde uzatvorením bilaterárnych zmlúv, vytvorením medzinárodných zoskupení (Malá Dohoda) a rôznych diplomatických spojení. Spomedzi Dohodových veľmocí hlavným garantom ich vytvorenia (či obnovenia) bolo Francúzsko, ktoré sa stalo „patrónom" zahraničnopolitickej orientácie Poľska a Československa aj v povojnových rokoch.

Je prirodzené, že vzťahy medzi Československom (a tým aj Slovenskom) a Poľskom ovplyvnil nielen v roku 1918, ale aj v nasledujúcom období vývin medzinárodnej situácie na európskom kontinente, na ktorom sa stretávali súradnice rôznych štátnych, národných, mocenských i „osobných" ambícií predstaviteľov európskych krajín, snáh o realizáciu svojich predstáv aj ďalších politických aktivít.

Formovanie dobrých vzťahov medzi našimi národmi v celom medzivojnovom období ovplyvnila obava z možnej budúcej rozpínavosti a tým i nebezpečenstva dvoch „veľkých" susedných krajín – Nemecka a Ruska. Štátne i národné reprezentácie Československa a Poľska si uvedomovali, že sa rozpadom Rakúsko-Uhorska po prvej svetovej vojne vytvoril priestor (alebo akési teritoriálne slabšie *vacuum*), ktorý by v budúcnosti mohol vyvolať u obidvoch uvedených veľmocí agresívne chúťky. Reakciou na tieto celkom oprávnené obavy boli vzájomné návštevy a rokovania delegácií československých a poľských vojenských generálnych štábov, ktoré zintenzívnili svoju spoluprácu najmä v polovici 20. rokov,[2] teda v čase, v ktorom sa pripravovala aj ekonomicko-obchodná dohoda medzi ČSR a Poľskom.

Ako naznačujú posledné výskumy, stredoeurópsky priestor sa zánikom monarchie stal problematickou „nepopísanou tabuľou" aj pre ďalšie záujmové skupiny a štáty. Medziiným aj pre vatikánsku diplomaciu. Pápežský štát sa ťažko zmieroval s pádom Rakúsko-Uhorska, ktoré pred prvou svetovou vojnou bolo významným oporným pilierom katolicizmu v strednej Európe. Vatikánska diplomacia akceptovala nové geopolitické rozdelenie Európy, ale svojich akreditovaných zástupcov vysielala (napr. nuncia do Prahy) skutočne až po vyriešení pálčivých problémov medzinárodnej situácie, čiže až po uzavretí zmluvy v Trianone v júni 1920, ktorá uzavrela problém hraníc medzi ČSR a Maďarskom. Súčasne sa snažila hľadať a presadiť novú koncepciu svojho vplyvu v stredoeurópskej oblasti, ktorý by jej zabezpečil „náhradné centrum vplyvu" za stratenú, katolicizmu oddanú rakúsko-uhorskú monarchiu.[3]

V tejto situácii jednou z možných koncepcií malo byť integračné pôsobenie „veľkého katolíckeho Poľska" v celom stredoeurópskom priestore, ktoré sa perspektívne malo stať akýmsi mostom, ktorý by spájal krajiny s prevahou katolíckych veriacich od európskeho severu až po Stredozemné more. Na vzniku a podpore tejto koncepcie mal zrejme značný podiel významný poľský politik a umelec Ignacy Paderewski, ktorý bol v povojnových rokoch častým hosťom Vatikánu so zrejmou snahou upevniť medzinárodnú pozíciu svojej krajiny aj týmto spôsobom.[4] Príslušné archívne dokumenty naznačujú, že Vatikánu bola sympatická spolupráca medzi Slovákmi a Poliakmi, ktorá dobre zapadala do uvedenej koncepcie.

Ďalším rovnako dôležitým impulzom hľadania ciest vzájomnej spolupráce ČSR a Poľska bola snaha riešiť ekonomické problémy, ktoré upadli do relatívne rovnakých problémov. Atomizácia bývalej monarchie a vytváranie povojnových hraníc nástupníckych krajín priniesla so sebou spretrhanie dlhodobo budovaných obchodných a vôbec ekonomických kontaktov. Novovytvorené štáty – s cieľom dosiahnuť čo najväčšiu hospodársku samostatnosť a kompletnosť svojich ekonomík – si začali urýchlene budovať aj také oblasti hospodárstva, ktoré predtým nemali na ich území

tradíciu a zrejme ani surovinové zdroje a „odborne pripravené" pracovné sily. Opätovné prebudenie hospodárskej spolupráce medzi Poľskom a Československom si nástojčivo žiadalo ochotu a záujem nielen podnikateľov, ale hlavne aktívny prístup politickej reprezentácie oboch krajín. Bolo preto potrebné najskôr vytvoriť politické cesty a právne dohody, umožňujúce rozvoj hospodárskej spolupráce.

* * *

Slovensko-poľské vzťahy v medzivojnovom období boli súčasťou česko-slovensko-poľských vzťahov. V niektorých situáciách je problémom vyabstrahovať z nich slovensko-poľské kontakty a spoluprácu, v iných sa zasa javia ako celkom samostatné, resp. individuálne, nezávislé na celoštátnych.

Vzájomné „susedské" slovensko-poľské vzťahy sa realizovali súbežne na troch rovinách: V prvom rade sa odohrávali na báze oficiálnych celoštátnych kontaktov medzi ČSR a Poľskom. Predchádzajúci bádatelia nedocenili podiel slovenskej politickej reprezentácie na vytváraní celoštátnych vzťahov medzi ČSR a Poľskom. Pri výskume ako reprezentantov Slovenska totiž vnímali výhradne opozičné politické zoskupenia na Slovensku, čiže najmä Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu. Zabudli na skutočnosť, že nazanedbateľná časť slovenskej politickej reprezentácie sa angažovala aj vo vládnych stranách, ktoré ich nominovali do významných politických postov (napr. ministrov, dávali ich na „zvoliteľné" miesta pri zostavovaní kandidátok na poslancov Národného zhromaždenia, navrhovali ich na funkcie županov, prezidenta a ďalších vysokých úradníkov Krajinského úradu). Tieto skutočnosti sa často bagatelizovali i napriek tomu, že títo slovenskí provládni činitelia zohrávali významnú úlohu v slovensko - poľských, resp. aj československo - poľských vzťahoch. Zabúdalo sa tiež na skutočnosť, že slovensko-poľské vzťahy formovali priamo na Slovensku aj niektoré zdanlivo „nepolitické" osobnosti, inštitúcie, spolky, pedagógovia vysokých škôl, predstavitelia rôznych umeleckých a kultúrno-osvetových organizácií.[5]

Negatívnou črtou vzájomných slovensko-poľských vzťahov v tomto období sa stali aktivity niektorých jednotlivcov, rôznych spoločenských zoskupení a vojenských jednotiek, ktoré svojou činnosťou skôr komplikovali ako pomáhali utužovať spoluprácu medzi Slovenskom a Poľskom, s ktorým má Slovensko najdlhšiu hraničnú čiaru. Na škodu veci bolo, že práve mnohé z týchto negatívnych javov a koncepcií našli pochopenie, aj priamu podporu nielen poľských štátnych orgánov, ale mohli počítať „s účasťou" významných politikov aj iných susedných štátov, ktoré sa ťažko zmierovali s existenciou novoutvoreného Československa.

Kým prioritou tak poľskej, ako i českej a slovenskej politickej elity pred prvou svetovou vojnou bol zápas o národné oslobodenie a za vytvorenie samostatných štátov, po roku 1918 stáli ich vlády pred riešením celkom

iných, ale rovnako závažných „starostí". Poprevratové problémy sa neprejavovali iba v zahranično-politickej oblasti, ale i v oblasti vnútropolitickej, v snahe zapojiť krajinu do zmenenej situácie povojnového európskeho resp. celosvetového hospodárstva. Na pôde československého štátu sa spojili dva územné celky, ktoré prešli rozdielnym historickým vývinom. Po vojne zjednotené Poľsko sa tiež zrodilo spojením troch území (záborov), ktoré síce mali spoločnú dlhodobú niť histórie, no v poslednom, teda v 19. storočí, boli tieto regióny súčasťou troch európskych monarchií, čo sa v roku 1918 prejavilo negatívne na množstve rozdielnych faktorov.

Do poprevratového života oboch susedných štátov tiež vstúpil nový, dovtedy nepoznaný fenomén: opozičný protivládny odboj menšinových národností, ktoré mali „za chrbtom" podporu svojich „domovských" krajín. Rovnako tri poľské oblasti, ako aj dva národné územné celky v ČSR sa v čase vzniku nástupníckych krajín nachádzali na odlišnej politickej, ekonomicko-sociálnej aj kultúrnej úrovni. Mali pri vstupe na pôdu spoločného štátu rozdielnu sieť správno-administratívnych inštitúcií, v každej z týchto oblastí sa obyvateľstvo riadilo inými právnymi normami. Dôležitú úlohu v ich ďalšom vývoji zohrávali konfesionálne otázky, najmä pestrá paleta vierovyznaní. Všetky uvedené nové poprevratové javy vstúpili aj do formovania ich vzájomných, t. j. slovensko-poľských vzťahov. Preto prvoradou úlohou reprezentácií obidvoch štátov bolo vnútorné zjednotenie a konsolidácia vnútropolitického života. Ukázalo sa, že splniť túto prioritu nebolo vonkoncom jednoduché, aj keď si uvedomovali, že práve vnútorne konsolidovaný štát má byť najsilnejším argumentom oprávnenosti ich vzniku a ďalšej existencie.

Proces vnútorného zjednocovania oboch krajín prinášal so sebou veľa úskalí na vnútropolitickej scéne. Prebiehal v zložitých podmienkach povojnovej transformácie celoeurópskych medzinárodno-politických a ekonomických vzťahov, v ktorých si oba štáty, resp. ich politické elity, hľadali pre obyvateľstvo čo najvýhodnejší priestor a uplatnenie. Je evidentné, že obavy a prekonávanie problémov, ktoré s tým súviseli, ich v konkrétnych situáciách zbližovali. Vyskytli sa však aj situácie, v ktorých sa ocitli v pozícii konkurenčných rivalov, súperiacich o primárne postavenie v stredoeurópskom priestore. Zatiaľ čo pre Poľsko bola v tomto súperení prvoradým argumentom rozloha územia a počet obyvateľov, pre ČSR to bol vyspelejší priemysel. Naproti tomu Slovensko sa v roku 1918 nemohlo honosiť ani jedným z týchto argumentov. Jeho elita sa preto usilovala vzbudiť v obyvateľstve na svojom území povedomie spolupatričnosti, hrdosti, túžby po vzdelaní a po uznaní Slovákov za samostatný, rovnoprávny európsky národ. K tomu mali prispieť aj dobré vzťahy Slovákov s českým národom a so susednými krajinami.

* * *

Slovensko-poľské vzťahy v medzivojnovom období možno rozdeliť do troch chronologických období: 1918 - 1925, 1926 - 1932 a 1932 - 1938. Prirodzený medzník vytváralo víťazstvo Józefa Piłsudského v májovom prevrate 1926, ktorým sa v Poľsku začali nové štátno-politické poriadky. Ďalšiu etapu poznačil nástup 38-ročného aktívneho (až agresívneho) politika Józefa Becka na post poľského ministra zahraničných vecí.

Zhodou okolností (alebo skôr zákonite) priniesli roky 1926 a 1932 vážne zmeny aj na československej politickej scéne. Dva dni po uzavretí sliezsko-tešínskeho problému na parížskej mierovej konferencii 1. II. 1921 a po podpísaní tejto dohody československým ministrom zahraničných vecí Dr. Edvardom Benešom sa otvorila cesta pre ďalšie rokovania medzi Československom a Poľskom, ktoré napriek viacerým „zauzleniam" vyústili v roku 1925 do uzavretia troch dohôd: arbitrážno-konciliantnej, obchodnej a likvidačnej.[6] Na ich uzavretí sa zaslúžili predovšetkým vyslanci oboch krajín. V memoárových dokumentoch popredných štátnikov sa v tejto súvislosti vysoko oceňuje hlavne zásluha poľského vyslanca Zygmunta Łasockého. Zdalo sa, že uzavretie týchto dohôd vytvorilo ideálne podmienky a odštartovalo možnosti všestranného rozvoja obojstrannej spolupráce.

Do celoeurópskych politických vzťahov však v októbri roku 1925 zasiahla mimoriadna udalosť, a tou bolo rokovanie štyroch veľmocí v Locarne. K rokovaciemu stolu zasadli delegácie Anglicka, Francúzska, Nemecka a Talianska.[7] Vedúcemu nemeckej delegácie Strasemannovi sa podarilo získať pre svoje návrhy anglického ministra zahraničných vecí Austena Chamberlaina a s jeho pomocou napokon aj členov ďalších delegácií. Zídení zástupcovia štyroch veľmocí prijali tzv. rýnsky garančný pakt, ktorý v podstate po prvý raz vážne zneistil versaillské mierové dohody. Nemecko síce opäť uznalo nemennosť západných hraníc, ale o východonemeckých hraniciach (teda o svojich hraniciach s ČSR a Poľskom) sa v locarnských dohovoroch akosi zabudlo, a to aj napriek tomu, že významným „členom" stretnutia boli aj zástupcovia Francúzska, ktoré sa považovalo za „oporný pilier" československej i poľskej zahraničnej politiky.

Informácie o priebehu a záveroch rokovaní v Locarne v oboch stredoeurópskych štátoch nielenže vyvolali zdesenie, ale upevnili pozície protivládnych expertov na zahraničnú politiku, ktorí tvrdili, že jednostranná dôvera a hľadanie opory iba vo Francúzsku a vôbec vo víťazných Dohodových mocnostiach nie je pre ich štáty absolútnou existenčnou zárukou. Locarno oslabilo medzinárodné postavenie ČSR i Poľska a ich politické reprezentácie začali skúmať ďalšie možnosti upevnenia svojich medzinárodných pozícií. Nie náhodou v májovom prevrate v roku 1926 zvíťazil J. Piłsudski so svojimi stúpencami, ktorí sa čím ďalej tým viac odkláňali od spojenectva s mocnosťami Dohody.

V ČSR po krátkom povolebnom pôsobení tzv. úradníckej vlády, vedenej ministerským predsedom Janom Černým sa vedenia vlády ujala vláda agrárnika Antonína Švehlu. Chýbali v nej ministri zo socialistických strán. Miesto nich prevzali vládne pozície nominanti nemeckých menšinových strán, a v januári 1927 túto vládnu zostavu doplnili rovnako pravicovo orientovaní ministri Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorí svoje pozície vo vláde dosiahli tým, že získali v parlamentných voľbách na Slovensku v roku 1925 veľkú podporu voličov, t. j. 34 % všetkých voličských hlasov.

V Poľsku k najznámejším podporovateľom dobrých kontaktov s ČSR i priamo so Slovenskom od prvých povojnových mesiacov patrili najmä Ignacy Jan Paderewski, Antoni Ponikowski a Wincenty Witos. Na dobrý vzťah štátnika a významného klavírneho umelca Ignacyho Paderewského k Slovensku nepochybne vplývali osobnosti významnej poľskej šľachtickej rodiny Zamoyskovcov, ktoré sa vyskytovali medzi Paderewského spolupracovníkmi (napr. gróf Tomasz Zamoyski bol aj v Paderewského sprievode pri jeho prvej oficiálnej návšteve Prahy v máji 1919).[8] V tejto rodine niekoľko rokov pred vypuknutím prvej svetovej vojny pôsobil ako vychovávateľ šľachtických detí národne uvedomelý, mimoriadne vzdelaný slovenský katolícky kňaz, a neskorší poprevratový banskobystrický biskup Marián Blaha. Získal si v tejto rodine nielen povesť obľúbeného pedagóga, ale spolu s ňou absolvoval viaceré okružné cesty po predvojnovej Európe, na ktorých sa dôverne zoznámil s vysokou európskou aristokraciou. Nadobudnuté kontakty a svoje jazykové a právnické vedomosti použil v prospech slovenského národa v jeho predprevratovom zápase za národné oslobodenie a neskôr ako člen československej delegácie pri formovaní povojnových mierových dohôd.[9]

K menej frekventovaným poľským politikom patrí v historickej politike poslanec Jan Dąbski, ktorý už v roku 1923 nastolil na pôde poľského parlamentu možnosti spolupráce stredoeurópskych krajín a dokonca i širšej koncepcie vytvorenia Stredoeurópskeho združenia (malo sa skladať z Československa, Poľska, Juhoslávie a Rumunska).[10] K realizátorom spolupráce patril aj poľský minister zahraničia vo Witosovej vláde Konstanty Skirmunt, ktorý v nepublikovaných pamätiach, uložených medzi rukopismi Biblioteky Jagellovskej, vyjadril priateľský vzťah k južným susedom Poľska a svoje postoj odôvodnil tým, že "...jestésmy z nimi [Slovákmi] sąsiedzi jednej krwi i jednej cywilizacji".[11] Medzi propagátorov slovensko-poľskej alebo tiež širšej československo-poľskej spolupráce na prelome 20. a 30. rokov patril aj ołycký ordinátor, knieža Janusz Radziwiłł, predseda zahraničného výboru poľského sejmu.[12]

Poľský historik, univerzitný profesor Henryk Batowský, začiatkom 30. rokov hodnotil vzťah Poliakov k svojim južným susedom takto: „...v Poľsku, aspoň dosiaľ, pojem 'Čechoslovák' značí len 'obyvateľ R. Č. S.', inác sa

však bežne hovorí o Čechoch a Slovákoch ako o dvoch samostatných národoch (etnicky). Preto celkom ináč vyzerá otázka pomeru Poliakov k Slovákom a ináč k Čechom. Na to sa nemá zabúdať ani v Prahe, ani v Bratislave. (...) Slováci sú veľkej časti Poliakov omnoho sympatickejší. (...) Všetci Poliaci bez rozdielu cítia potrebu nedotknuteľnosti mierových zmlúv a bez ohľadu na sympatie k tomu alebo inému sú i proti revízii hraníc Československa, (...) keď minister Zaleski išiel roku 1928 do Ríma, vtedy osobitne zdôraznil, že Poľsko trvá na zachovaní všetkých mierových zmlúv, teda i trianonskej."[13] V ďalšej časti článku autor zdôrazňuje skutočnosť podľa ktorej, Poliaci pred rokom 1918 nevedeli takmer nič o svojich južných susedoch. Po obnovení, resp. vzniku oboch nástupníckych štátov sa o ich osudy zaujímajú intenzívne.

* * *

O vytváranie spolupráce s Poľskom sa na Slovensku už v počiatočnom povojnovom období interesovali hlavne dve politické formácie: Slovenská ľudová strana, vedená Andrejom Hlinkom a agrárnici, ktorých k spolupráci nabádal Milan Hodža. V druhej polovici 30. rokov sa v určitých otázkach zblížili s Poľskom aj ľavicové prúdy, ich spolupráca však prebiehala viacmenej na ilegálnej pôde.

Prejavom dôvery katolíckeho politického prúdu voči poľským politickým partnerom bola cesta jeho predsedu Andreja Hlinku do Paríža na mierovú konferenciu, na ktorú sa vybral na prelome augusta a septembra 1919. Cieľom Andreja Hlinku a jeho spoločníkov, ktorí s ním túto cestru absolvovali, bolo získať predstaviteľov Dohodových mocností pre realizáciu hlavného bodu programu Slovenskej ľudovej strany - autonómie Slovenska v rozsahu dohody uzavretej ešte v roku 1918 v Pittsburku. Uvedomoval si pritom, že situácia Slovenska je problematická, že Slováci nie sú schopní sami si okamžite vytvoriť administratívnu štruktúru, nie sú pripravení organizovať si samostatný štátny život, vybudovať armádu a pod. Program autonómie na pôde ČSR bol podľa neho najlepším riešením týchto nedostatkov. Tomuto názoru, resp. presvedčeniu, že Slováci ako národ môžu prežiť jedine v rámci Československa A. Hlinka ostal verný do smrti (1938).

Podľa Hlinkových predstáv sa mal prísľub autonómie Slovenska ukotviť už v Sain-Germainskej mierovej dohode zo septembra 1919 rovnako ako bola v tomto dokumente zabezpečená autonómia Podkarpatskej Rusi. Hlinkova predstava o tom, že presadí svoju koncepciu v Paríži bez akejkoľvek predchádzajúcej diplomatickej prípravy, bez dôkladnej argumentácie a politických známostí, svedčí o jeho naivite a politickej nerozhľadenosti.

Ako je známe, cesta Andreja Hlinku a jeho spoločníkov do Paríža zaujala a pobúrila obyvateľov na pôde ČSR a poslanci národného zhromaždenia (Dr. Juraj Slávik a Dr. Ferdinand Benda) vyzvali ministra zahranič-

ných vecí Dr. Edvarda Beneša, aby objasnil, čo vie vláda a štátne orgány o tomto prípade.[14] Dr. Beneš konštatoval, že Hlinka našiel pre svoju cestu podporu priamo v Poľsku, kde získal pas na cudzie meno, s ktorým sa mu podarilo prekročiť niekoľko hraníc. Vo Varšave dostal aj finančnú pomoc a odporúčacie listy pre poľskú diplomaciu v Ríme, kde sa Hlinkova skupina zastavila, i priamo v Paríži.[15] Hlinka sa pokúsil stretnúť v Paríži aj s Ignacym Paderewskim, ktorý - ako aj v Paríži pôsobiaci politickí predstavitelia iných štátov - Hlinku nielenže neprijal, ale s jeho iniciatívou hneď oboznámil ministra Beneša. Hlinkovi oznámil, že sa nemieni miešať do interných záležitostí cudzieho štátu. Minister Beneš bol informáciami o Hlinkovej ceste prekvapený, pretože o nej dovtedy nič nevedel. Snažil sa cieľ Hlinkovej cesty prekaziť, čo sa mu aj podarilo. Napokon - Hlinkom vedená delegácia prišla do Paríža neskoro - po podpísaní Saint-Germainskej zmluvy. Už aj z tohto dôvodu nemohla byť na mierovej konferencii úspešná. Ignacy Paderewski sa po tomto incidente ospravedlnil československej delegácii za podporu, ktorá sa Hlinkovej skupine dostala vo Varšave. Naspäť do Československa sa vrátil už iba Hlinka sám a po návrate na svoju ružomberskú faru bol štátnymi orgánmi na niekoľko mesiacov zaistený. Slovenský poslanecký klub, ktorý bol súčasťou Národného zhromaždenia ČSR, na svojom zasadnutí 9. októbra 1919 zbavil poslanca A. Hlinku poslaneckého mandátu.

V nasledujúcom období Hlinkov vzťah k Poľsku trochu oslabili tzv. „hraničné problémy", konkrétne pričlenenie niekoľkých slovenských pohraničných obcí Poľsku.

* * *

Pretrhnutú niť dobrých vzťahov s politickými predstaviteľmi Poľska sa snažil znovu nadviazať Hlinkov najbližší spolupracovník a jednoznačný polonofil Karol Sidor.[16] Už v rokoch 1920 - 1925 publikoval články v slovenských periodikách, v ktorých prejavil obdiv voči veľkému kresťanskému severnému susedovi. Podľa Ewy Orłow však aj on chápal kontakty s poľskými diplomatmi a ďalšími politikmi ako súčasť politickej hry či zápasu s Dr. Eduardom Benešom a inými „domácimi" politickými odporcami.[17] Autorka však konštatuje, že Sidor si spoluprácu Slovákov s Poľskom predstavoval v rámci Československa a snažil sa, aby práve Slováci vytvorili most pre dobré vzťahy s blízkym severným susedom. Po dlhšom a spočiatku i problematickom vybavovaní plánovanej „spoznávacej" cesty po Poľsku sa Sidor dostal na platený výskumný pobyt do Poľska, ktorý plnou mierou využil na získavanie poznatkov o politickej a kultúrnej situácii Poľska a o živote poľského obyvateľstva. Nadobudnuté poznatky vložil do reportážnej knihy, ktorú vydal v trnavskom Vydavateľstve Spolku sv. Vojtecha s názvom *Cestou po Poľsku* (1927).

V tridsiatych rokoch sa Karol Sidor stal poprednou osobnosťou redakcie

denníka ľudovej strany „Slovák" a vstúpil na pole vysokej politiky. Bol zvolený do parlamentu (za Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu), kde sa venoval hlavne otázkam zahranično-politickej orientácie československého štátu. V tom čase tiež nadviazal úzke kontakty s poľskými diplomatmi v Československu, najmä s bratislavským konzulom Wacławom Łacinským. Touto cestou sa dostal aj do varšavských špičkových politických kruhov. V roku 1938 ako reprezentant ľudovej strany navštívil aj poľského ministra zahraničných vecí J. Becka.

Sidorova nadštandartná dôvera k poľským politikom však práve v tomto kritickom roku 1938 nadobudla vážne trhliny. Nejednoznačné výsledky jeho návštev v Poľsku napokon presvedčili nielen poslanca Sidora ale aj jeho politických stúpencov, že ich predstavy o vytvorení spoločného poľsko-slovenského štátu sú nereálne.

Na odlišnej báze - v porovnaní s politikmi ľudovej strany - sa budovali kontakty českých a slovenských agrárnikov s ich poľskými partnermi. Musíme si však uvedomiť, že celoštátne organizovaná agrárna strana patrila od roku 1925 medzi piliere vládnych koaličných strán, a podobne aj na Slovensku sa svojimi volebnými úspechmi zaradila medzi najsilnejšie politické subjekty. Medzi významné osobnosti slovenských agrárnikov a súčasne propagátorov spolupráce s Poľskom patril Dr. Milan Hodža, politik, o ktorom bolo známe, že sa nielen zaujíma o smerovanie zahraničnej politiky ČSR, ale má aj svoju vlastnú predstavu, akou cestou by sa mala uberať. Na rozdiel od ministra Dr. E. Beneša nepovažoval poprevratové väzby s mocnosťami Dohody za najdôležitejšie. Tvrdil, že Československo sa má i v zahraničnej politike správať ako suverénny samostatný štát a odporúčal orientovať sa viac na blízke susedné krajiny, medzi nimi aj na spojenectvo s Poľskom.

Československý minister vnútra a predseda celoštátnej agrárnej strany, Antonín Švehla, vyslal Dr. Hodžu v roku 1922 do Poľska. Poveril ho dôležitou úlohou - vysondovať situáciu poľských agrárnikov a zistiť, či by boli ochotní podieľať sa na vytvorení nadnárodnej politicko-ekonomickej organizácie, ktorá by združovala agrárne politické prúdy v strednej Európe a na Balkáne.

Hodža navštívil v Poľsku predsedu poľskej agrárnej strany Piast Wincentyho Witosa, a táto jeho návšteva bola jedným z prvých krokov spolupráce československých a poľských agrárnikov. Treba zdôrazniť, že Witos neboľ stúpencom projektu spojenectva, resp. federácie, ktorú propagoval Józef Piłsudski.[18] Patril medzi poľských politikov, propagujúcich upevnenie vzťahov s Dohodovými mocnosťami, hlavne s Francúzskom a jeho stredoeurópskymi spojencami.[19] Pod vplyvom A. Švehlu a M. Hodžu sa Witos už v roku 1922 pripojil k zakladateľom medzinárodnej Zelenej internacionály, v ktorej sa Hodža neskôr stal prvoradou osobnosťou. Cieľom

tohto medzinárodného agrárnického združenia, ktorého činnosť kulminovala na prelome 20. a 30. rokov, bolo prispieť k vytváraniu politických a ekonomických mostov medzi európskymi krajinami, pomôcť im riešiť obchodné problémy s odpredajom poľnohospodárskych produktov nadnárodnou kartelizáciou poľnohospodárskej výroby. Snažili sa vytvoriť jednotné stredoeurópske obchodné stredisko, ktoré by malo za vopred dohodnuté ceny vykupovať a spoločne predávať (najmä vyspelým priemyselným európskym krajinám) agrárne produkty. Tým sa malo zamedziť nežiaducej konkurencii medzi prevažne agrárnymi krajinami strednej Európy a súčasne zjednotiť ich do spoločného zápasu proti prenikaniu lacných poľnohospodárskych tovarov, surovín (napr. ovčej vlny) a obilia zo zámoria na európsky kontinent.

Odvážny projekt Zelenej internacionály sa nepodarilo realizovať hlavne z dvoch príčin - jednak samotné vedenia agrárnych strán neboli na túto akciu dostatočne pripravené, a jednak - v medzinárodnej situácii tohto obdobia - i predtým - sa vytvárali podmienky pre nezmyselné nacionalistické, v tom i ekonomické súperenie, ktoré bolo silnejšie než racionálna spolupráca.

Ani Hodža, ani ďalší predstavitelia agrárnej strany v Československu nevideli v spojenectve s poľskými „piastowcami" jedinú možnosť riešenia spoločných problémov poľnohospodárskych podnikateľov. Počas vzájomných konzultácií a výmenných návštev sa medzi agrárnou elitou ČSR a Poľska vytvorili osobné priateľstvá, ktoré sa naplno prejavili na začiatku 30. rokov, čiže v období, v ktorom sa protisanačná, protivládna politická opozícia dostala do veľmi ťažkej situácie. V noci z 9. na 10. septembra 1930 štátna a vojenská polícia zaistila a uväznila v Breste nad Bugom hlavných oponentov vlády.[20] Do väzenia sa dostal aj predtým trojnásobný premiér poľskej vlády W. Witos. Akcia bola vopred starostlivo premyslená. Väzni boli šikanovaní a týraní. Obyvateľstvo, ktoré spočiatku prijalo správu o tejto udalosti ľahostajne, po zverejnení informácií, čo sa deje v brestbugovskej väznici, si búrlivými niekoľkomesačnými protestmi vynútilo prepustenie uväznených. Na pozvanie českých a slovenských agrárnikov našiel nielen Witos, ale i ďalší predstavitelia opozície, nový domov v ČSR. Witos ilegálne prekročil československo-poľské hranice 28. septembra 1933.[21] O rodiny poľských priateľov sa postaral Dr. Hodža a ďalší predstavitelia agrárnej strany v ČSR.

Bol to práve Hodža, ktorý už v 20. rokoch inicioval aj vytváranie kontaktov medzi mladými prívržencami agrárnych strán v oboch susedných krajinách. Ich stretnutie sa uskutočnilo vo Varšave a československú agrárnu mládež na ňom zastupoval slovenský politik Ján Ursíny. Vo vládnych kruhoch, hlavne však na ministerstve zahraničných vecí sa v polovici 30. rokov veľké nádeje vkladali do predpokladanej činnosti ďalšieho sloven-

ského reprezentanta agrárnej strany Dr. Juraja Slávika, ktorý sa stal veľvyslancom ČSR vo Varšave. Počas jeho pôsobenia sa spolupráca koncentrovala takmer výhradne v kultúrno-umeleckej a vedeckej oblasti. Vyslanectvo pomáhalo zabezpečovať výmenu vysokoškolských študentov medzi bratislavskou Univerzitou Komenského a Jagellovskou univerzitou v Krakove, pozývalo najmä mladších Slovákov a Poliakov na prázdninové jazykové kurzy a do sféry jeho záujmov sa dostali aj vzťahy literárne, realizované hlavne prekladateľskou recepciou poľskej literatúry v Čechách a na Slovensku, a naopak - českej a slovenskej literatúry v Poľsku. V Poľsku vyšli prvé knižné preklady diel Jána Kalinčiaka, L. Nádašiho-Jégého, J. Cigera Hronského, Zuzky Zgurišky. Veľkú popularitu v týchto rokoch v poľskom literárnom prostredí dosiahol najmä *Živý bič* od Mila Urbana.[22]

* * *

Na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov sa v Československu i v Poľsku zmenili vládne koalície. V ČSR po parlamentných voľbách sa po niekoľkoročnej prestávke opäť dostali do vlády po viacročnej „vládnej absencii" aj nominanti socialistického smeru. HSĽS po politickom procese s významným funkcionárom jej strany Vojtechom Tukom opustila vládu. Poľská opozícia si vynútila odchod ministerského predsedu Kazimierza Świtalského. Premiér Świtalski a jeho blízki spolupracovníci patrili medzi oporné piliere maršalka Piłsudského a ich odchod z vlády bol úspešným signálom víťazstva protisanačnej opozície. V roku 1930 sa v poľskom parlamente viedol boj aj o odstránenie ministra Zaleského. Vláda reagovala tak, že zakázala zasadnutia Sejmu. Zaleski zostal naďalej ministrom zahraničných vecí, ale čoskoro - už v roku 1932 - ho v ministerskom kresle vymenil Józef Beck, ktorý zastával oveľa radikálnejší protifrancúzsky a protičeskoslovenský smer. Bolo zrejmé, že Piłsudského vláda začala naberať nový kurz, ktorý pramenil v obavách o budúcnosť Poľska a v nedôvere v účinnosť bilaterálnych dohôd s nástupníckymi krajinami. V tejto situácii Poľsko i Československo začali intenzívne hľadať spojencov v okruhu veľmocí.

Vyostrujúca sa medzinárodná situácia strednej Európy pritom priam vyzývala k užšej kooperácii stredoeurópskych štátov. Určité náznaky spolupráce sa aj prejavili, mali však iba dočasný charakter. Obnovili sa rokovania generálnych vojenských štábov medzi ČSR a Poľskom o vojenskej zmluve, ktorá mala pomôcť vyzbrojiť poľskú armádu zbraňami vyrobenými československým zbrojným priemyslom. Od Poľska sa očakávalo, že dodá československému priemyslu potrebné suroviny. Zmenu do československo-poľských vzťahov v roku 1934 priniesol pakt medzi Poľskom a Nemeckom o neútočení. O niečo neskôr - v máji 1935 - československá diplomacia uzavrela zmluvu so sovietskym Ruskom. Tieto kroky priniesli ochladenie vo vzájomných kontaktoch Československa a Poľska. Je záko-

nité, že čím chladnejší vzájomný postoj nadobudli oficiálne medzištátne vzťahy, tým ústretovejšie sa správali ich vlády k politickej opozícii „susedov". Do popredia poľskej diplomacie sa dostal záujem o činnosť ľudovej strany a o také spolky, ako napr. Matica slovenská. Nie náhodou vysoké poľské štátne vyznamenanie – okrem Karola Sidora (1928) – dostal aj Andrej Hlinka (1937). V roku 1933 Matica slovenská prijala za svojho čestného člena bratislavského poľského konzula Wacława Łacinského. Možno povedať, že poľsko-slovenská spolupráca nabrala celkom nový rozmer a vzápätí sa premietla nielen do spolupráce v politickej oblasti, ale aj do spolupráce na úrovni vysokých škôl a ďalších vzdelávacích a umeleckých inštitúcií.

Na záver možno konštatovať, že kontakty medzi Československom a Poľskom, podobne i medzi slovenskými a poľskými politickými stranami, osobnosťami a inštitúciami sa po roku 1918 vyvíjali jednak pod vplyvom aktuálnej medzinárodnej politickej a ekonomickej situácie, ktorých predĺženou rukou bola celá sieť diplomacie, tiež pod vplyvom jednotlivých politických strán, konkrétnych spolkov a štátno-administratívnych inštitúcií. Veľký podiel na tomto rozmachu mali – ako sme ukázali – významné osobnosti politického a kultúrno-vedeckého života.

Poznámky

1 O vzájomných stretnutiach predstaviteľov československého a poľského zahraničného odboja sa dozvedáme z archívnych materiálov, napr. Archiwum Akt Nowych, (ďalej AAN), Varšava, fond MSZ – PIII, fasc 5503., aj z memoárov ich účastníkov, napr. Skirmunt, K.: Moje wspomnienia,(1866 – 1945), Oddział rękopisów, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie,(ďalej BJK) č. 36/60, Masaryk: T. G.: Světová revoluce, Orbis a čin, Praha 1930, s. 286-287.

2 Archiwum Akt Nowych, fond MSZ, Fond P III, Karton č.. 5502. Generálne štáby československý a poľský sa schádzali najmä v rokoch 1925 - 1927.

3 Nasvedčujú tomu informácie tlačových orgánov viacerých európskych krajín, ktoré monitorovalo vyslanectvo ČSR vo Vatikáne a posielalo ich ako prílohy i s komentárom pražskému Ministerstvu zahraničných vecí. Archív ministerstva zahraničných vecí, Praha (ďalej AMZV), Fond: Politické správy z Vatikánu, Sumár zahraničnej tlače zo dňa 20. 7. 1920.

4 Tamže. V jednej zo spomínaných správ pre pražské ministerstvo zahraničných vecí sa písalo: „V době, kdy Paderewski byl ministr-prezidentem, neobešel se bez častých jednání s Vatikánem. Šel tak daleko, že hájil formuli 'jednotné církve' v jednotném státě. Na druhé straně Řím používal veškerých svých kreditů, aby zaistil Polsku finanční pomoc, podporoval zahraniční politiku polské vlády."

5 V pamätiach poľského diplomata Alfreda Wisockého, ktoré sú v podobe rukopisu uložené v Národnej knižnici vo Wrocławe, spomínaný autor tvrdí, že medzi sprostredkovateľmi slovensko-poľských vzťahov bola na slovenskej strane predovšetkým skupina mladých intelektuálov, pozostávajúca predovšetkým z gymnaziálnych a vysokoškolských pedagógov, študentov, tiež spisovateľov a vôbec umelcov. Táto skupina však nemala veľké možnosti formovať mienku obyvateľstva na Slovensku. Wysocki, A.: Dzieje mej służby, (1900 – 1938), Manuskript, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Wrocław, č. 12477, II diel, s. 111.

6 Majerníková, M.: Vojna o Spiš. Kraków 2007, s. 57.

7 Olivová, V.: Dějiny první republiky, Univerzita Karlova v Praze, Nakladateľstvo Karolinum, Praha 2000, s. 138-140.

8 „Slovenský denník", 28. 5. 1919, roč. II č. 111. Rodina kniežat Zamoyskich mala bohaté informácie o Slovenku a jeho obyvateľoch od katolíckeho duchovného a neskôr banskobystrického biskupa Dr. Mariána Blahu, ktorý pôsobil v rodine Zamoyskovcov dlhé roky ako vychovávateľ ich detí.

[9] Slovenský biografický slovník, I. diel. Matica slovenská, Martin 1986, s. 258; Ercé: Slovenská krv., Vydavateľstvo lexikálneho diela „Slovenská krv", Bratislava 1942, s. 47-48. Ďalší člen československej delegácie na povojnových mierových rokovaniach, Slovák ing. Štefan Janšák hodnotil vo svojich memoároch pôsobenie Mariána Blahu nasledovne: „Monsignore Marián Blaha, neskorší banskobystrický biskup, išiel do Paríža ako poradca najmä v otázkach katolíckej cirkvi. (...) On jediný zo všetkých hovoril plynule a elegantne po francúzsky a okrem toho mal spoločenské vystupovanie, ktoré znieslo akúkoľvek kritiku. Tieto vzácne hodnoty nadobudol ako vychovávateľ v ktorejsi poľskej šľachtickej rodine." Janšák, Š.: Vstup Slovákov medzi slobodné národy. Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2006, s. 142.

[10] Sprawozdanie stenograficzne z 42. posiedzenia Sejmu Rzeczy pospolitej, 2. 6. 1923, s. XLII/82.

[11] Skirmunt, K.: Moje wspomnenia, (Rukopis) Biblioteka Jagiellońska, Oddelenie starých rukopisov, č. 36/60, s. 83.

[12] Batowski, H.: O pomere Poliakov k Československu. „ Politika", 1. 9. 1931, roč. I, č. 15, s. 174-176.

[13] Tamže. Podobný názor na srdečnejšie vzťahy Poliakov ku Slovákom ako k Čechom zastáva o veľa desaťročí neskôr aj poľská historička E. Orlof v štúdii Uwarunkowania polityczne polsko-słowackich kontaktów kulturalnych w dwudziestoleciu międzywojennym (ze szczególnym uwzględnieniem pracy konsulatów polskich w Słowacji). In: Polsko-słowackie stosunki po roku 1918. Wrocław 2002, s. 147.

[14] Zahraniční cesta slovenských klerikálů, „Právo lidu", 3. 10. 1919, roč. 28, č. 233, s. 2-3.

[15] Hlinku, Jehličku, Machaya i ďalších členov delegácie prijal na audiencii viceminister Skrzyński, ktorého Hlinka zoznámil s cieľom svojej cesty a povedal mu, že v Paríži hodlá navštíviť nielen predstaviteľov Dohody, ale vysvetliť svoj zámer aj československému ministrovi E. Benešovi.. Archív ministerstva zahraničných vecí, Praha, Fond: Politické správy, Warszawa 1919, č. 228, správa zo dňa 4. 9. 1919; Gromada, T. G.: Pilsudski and the Slovak Autonomism., In: „Slavic Review", American Quarterly of Soviet and East European Studies, 28/1969, č. 3, s. 445-462.

[16] Životnú dráhu Karola Sidora zhodnotili vo svojej monografii Kázmerová, Ľ. a Katuninec, M.: Dilemy Karola Sidora. Vydavateľsvo Kalligram, Bratislava 2006. Nad prejavmi Sidorovho polonofilstva sa zamýšľala aj Orlof, E. : Karol Sidor i jego polonofilswo. In: Od poznania do zrozumienia, Polacy, Czesi, Słowaci w XX wieku, ed. E. Orlof, Wyd. Wysza Szkoła Pedagogiczna, Rzeszów 1999, s. 101-108.

[17] Tamže, s. 101. Porov. Deák, L.: Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933 – 1939. Vyd. SAV, Bratislava 1991.

[18] Išlo o plán federácie poľsko – litevsko – ukrajinskej. S problémom sa zaoberá Gross, F.: Federacje i konfederacje europejskie, podtitul: Rodowód i wizje. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1994, s. 20. O negatívnom vzťahu W. Witosa k projektu J. Piłsudského píše v úvode k Witosovým pamätiam Szafik, J. R.: Wincenty Witos, zarys życia i działalnosci. In: Witos, W.: Moja tułaczka. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1967, s. 17.

[19] V tomto duchu Witos v roku 1922 prezentoval pred poslancami Sejmu i zahraničnú politiku v nástupnom programovom prejave svojej vlády. Archiwum Akt Nowych, Fond Prezydium Rady Ministrow, Materály W. Witosa (1920 - 1923), RKT 24/2.

[20] Ruman, L.: Poľsko v „tieni" Piłsudského. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Nitra 2001, s. 169 a n.

[21] Witos, W.: Moja tułaczka, cit. dielo, s. 48.

[22] AAN, WW, Fond ČSR, Kart. č. 5603.

LITERÁRNE VZŤAHY V TIENI POLITICKÝCH ZMIEN
(Náčrt problematiky)

Jozef Hvišč

[1918 – –]

Rok 1918 - utvorenie Česko-Slovenskej republiky - zásadne zmenil situáciu slovenskej literatúry tak vo vzťahu k vlastnému národu, ako aj vo vzťahu k Poľsku. Slovákom sa po prvý raz v dejinách otvorili možnosti systematického rozvoja spisovného jazyka, literatúry, kultúry, vedeckého výskumu, zakladali sa nové inštitúcie, redakcie, školy. Pravda, dialo sa to postupným vývinom. Tento vývin pozitívne ovplyvnil oblasť slovensko-poľských vzťahov.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že medziliterárne vzťahy v tomto období nadobudli konštantnú podobu. Pravdou je, že obranné tendencie, ktoré pred rokom 1918 boli silným mobilizačným faktorom národných aktivít Slovákov, po utvorení Č-SR padli. Aktivizačné funkcie prevzali národné inštitúcie (Matica slovenská, SND, Univerzita Komenského, redakcie, vydavateľstvá, kultúrne a vedecké inštitúcie). Literatúra sa organicky začlenila do tohto procesu. No čím viac sa doň začleňovala, tým viac si uvedomovala svoje limity – osobné i objektívne. K tomu sa pridružili problémy spôsobené generačnou výmenou. Staršia spisovateľská generácia vchádzala do záverečnej tvorivej fázy, v ktorej rozvíjala svoje tradicionalistické chápanie národnej aktivity. Nastupujúca generácia sa síce snažila „otvárať okná do Európy", zachytiť nové trendy európskej literatúry, ale nemala k tomu ani subjektívny ani objektívny materiál. Štefan Krčméry o tom napísal: „Naši prozaici sa širšie zameraného diela boja, píšu len samé kresbičky a novielki." (SP, 1922). To bol vážny fakt, ktorý oslaboval umeleckú autenticitu hlavne epickej románovej tvorby, ktorá na medzinárodnom literárnom fóre v tomto období jasne dominovala.

Nedostatok domácich vzorov si mladí literáti nahrádzali vzormi prevzatými z cudzích literatúr. Hľadali predovšetkým diela, ktoré im boli blízke nielen jazykom, ale aj naturelom. Našli ich v poľskej literatúre, v tvorbe Prusa, Sienkiewicza, Reymonta, Żeromského. Túto skutočnosť potvrdzuje fakt, že v krátkom časovom rozpätí rokov 1922-1926 vyšli v slovenskom preklade skoro všetky ich najvýznamnejšie románové diela (*Faraon, Quo vadis?, Križiaci, Sedliaci, Predjarie*).

Treba pripomenúť, že oficiálne československo-poľské vzťahy boli po roku 1918 negatívne poznačené kontroverziami územnej a zahraničnej politiky pražskej vlády. Jej orientácia na anglickú a francúzsku kultúru

bola pre nevyhranený slovenský kontext nevýhodná. Slovenskí spisovatelia sa ocitli v úlohe štatistov, nemohli aktívne zasahovať do kultúrneho a myšlienkového diania západoeurópskeho literárneho priestoru. Spontánne sa preto primkýnali k slovanským literatúram. A keďže oficiálne miesta túto spoluprácu nepodporovali, Slováci si začali vytvárať vzťahy individuálne – najmä s Poliakmi – prostredníctvom osobných kontaktov. Ideologickou bázou týchto vzťahov bola mienka, že „katolícka a kresťanská mentalita Poliakov nám je omnoho bližšia, ako český husitizmus", ktorú sformuloval A. Hlinka („Slovák", 22. január 1922). Tým sa vzťahy k Poľsku rozdelili na menej rozvinuté oficiálne československo-poľské a rozvinutejšie – neoficiálne - slovensko-poľské, ktoré sa od polovice tridsiatych rokov stali súčasťou slovenského autonómneho hnutia. Činiteľmi tohto faktu neboli len osoby z politickej sféry (A. Hlinka, K. Sidor), ale aj zo sféry literárnej a vedeckej.

Slovenská literárna kritika a veda vyrastali z novinárskej publicistiky. Hlavným pestovateľom vzťahov v tejto oblasti bol šéfredaktor „Slováka" a „Slovenskej pravdy" Karol Sidor, ktorý v roku 1925 ako štipendista precestoval takmer celé Poľsko a na všetkých zastávkach sa dôverne oboznamoval s prostredím, kultúrou, literatúrou a nadväzoval kontakty s významnými poľskými osobnosťami a inštitúciami. Svoje poznatky, postoje, pocity vyjadril v knihe reportážnych esejí *Cestou po Poľsku* (1927). „Napísať knihu o Poľsku," píše v úvode knihy, „aký to krásny cieľ a vďačná práca práve na tom poli, ktoré je u nás najviac zanedbané. Na poli vzájomného poznávania sa slavianskych národov" (s. 6).

V literárnovednej oblasti vzťahov najaktívnejšie pôsobil Stanislav Mečiar, ktorý v rokoch 1929 - 1934 študoval na univerzitách v Bratislave a v Prahe. V roku 1932 získal štipendium na štúdium poľskej literatúry a literárnej vedy na viacerých poľských univerzitách (Krakov, Poznaň, Varšava). Po návrate sa aktívne venoval literárnej polonistike. Okrem značného množstva časopiseckých štúdií, článkov a recenzií vydal knihu biografických esejí *Poézia a život* (1936) o najvýznamnejších osobnostiach poľskej literatúry. Bola to prvá slovenská knižná práca z odboru literárnej polonistiky, ktorou Mečiar chcel „priblížiť [Slovákom] vrcholné zjavy poľskej literatúry, lebo v cudzích literatúrach treba sa nám stýkať s tým najlepším, čo z národného stalo sa nadnárodným" (s. 7). Bol to nový tón vzťahu k Poľsku a poľskej literatúre, súčasne i signál novej (v nových podmienkach) situácie, ktorá mala pozitívny význam pre ďalší rozvoj týchto vzťahov

Možno povedať, že napriek značným rozporom v oblasti oficiálnych vzťahov sa na Slovensku intenzívne rozvíjali kontakty a spolupráca, vyjadrená polonistickým štúdiom, rozvinutou publicistikou, výskumom a vydávaním prekladov poľských literárnych diel. Svedčia o tom články a recenzie Jozefa Kútnika-Šmálova, historické a etnologické práce J. Škultétyho, F.

Hrušovského, F. Votrubu, preklady M. Zaťka, A. Halašu, P. Bellu-Horala, I. Grebáča-Orlova, M. Stanu a iných, ktorí v dvadsiatych a tridsiatych rokoch medzivojnového obdobia reprezentovali hlavný prúd slovensko-poľských literárnych a kultúrnych vzťahov.

Hlavnú trasu týchto vzťahov vyznačovala prekladateľská tvorba, ktorá na Slovensku zohrávala veľmi dôležitú úlohu tak v prostredí literárnej elity, ako aj v prostredí čitateľov.

Na plnú realizáciu slovenského záujmu o poľskú literatúru v minulosti neboli priaznivé vydavateľské podmienky. Poľská literatúra sa recipovala prevážne prostredníctvom časopiseckých prekladov. Pred rokom 1918 u nás vyšlo iba osem knižných prekladov. V medzivojnovom období sa situácia zlepšila a počet prekladov z poľskej poézie, prózy a drámy sa zvýšil na 73 (z nich 4 vyšli aj v druhom vydaní).

V prvých rokoch po vzniku Č-SR slovensko-poľské vzťahy pozitívne ovplyvnila Matica slovenská, v ktorej v roku 1922 vzniklo Ústredie slovenských ochotníckych divadiel, zamerané na vydávanie prekladovej divadelnej tvorby. Najprekladanejším autorom tejto tvorby sa stal Aleksander Fredro, autor obľúbených komédií. Po roku 1918 vyšli v Matici slovenskej v novom vydaní dve Fredrove veselohry (*Pán Tomáš* a *Sto dukátov odmena*), v nasledujúcich rokoch ďalšie. Z ostatných poľských autorov divadelného žánru bol u nás knižne sprístupnený M. Bałucki a I. Maciejowski-Sewer. Niekoľko divadelných hier sa inscenovalo bez knižného vydania: boli dramaturgicky upravené podľa starších vydaní alebo preložené pre potreby konkrétnej scénickej realizácie (Żeromski, Szaniawski, Kiedrzyński, Przybyszewski).

Ďalším veľkým stimulom medzivojnovej prekladateľskej tvorby boli historické romány Henryka Sienkiewicza. Je príznačné, že v prvej vlne záujmu sa u nás vydávali jeho poviedky so sociálnou a národnou problematikou *(Za chlebom, Víťaz Bartek, Strážnik majáka)*, až potom prišli na rad rozľahlé historické fresky. V medzivojnovom období zo Sienkiewiczových diel vyšli v slovenskom preklade *Križiaci, Quo vadis?, Ohňom a mečom* a dve vydania dobrodružnej knihy pre mládež *V púšti a pralese*. Veľký literárny a čitateľský úspech Sienkiewiczových diel vyvolával na Slovensku aj záujem o iných predstaviteľov historického žánru – o Prusa, Żeromského a Jeske-Choińského. Z ostatných žánrov poľskej prózy sa prekladal spoločenský román S. Żeromského, Z. Nałkowskej, G. Morcinka, M. Rodziewiczówny, A. Dygasińského, J. Wiktora; dedinský román Wł. St. Reymonta, folklórne poviedky K. Przerwu-Tetmajera, dobrodružná próza pre deti a mládež S. Barczewského, M. Konopnickej, J. Korczaka, K. Makuszyńského, F. A. Ossendowského a H. Zbierzchowského, lebo „Sidorovým polonofilstvom boli 'nakazení' aj mladí slovenskí literáti, ktorých Sidor vedel uchytiť tak jedinečne vedľa seba v redakcii časopisov. Milo Urban, Andrej Žarnov, Jožo

Nižňánsky i Koza-Metejov venovali potom veľké úsilie prekladom poľskej literatúry do slovenčiny. Ba Sidor svojím veľmi blízkym vzťahom k Jankovi Borodáčovi využil i bratislavské javisko Národného divadla na poľsko-slovenské zblíženie" (P. Čarnogurský: *6. október 1938*, Bratislava 1993, s. 298).

Preklady poľskej poézie mali menšiu publicitu, publikovali sa prevažne v časopisoch „Slovenské pohľady", „Živena", „Kultúra", „Elán" a iných ako súčasť príležitostného záujmu. Boli to básne K. Wierzyńského, J. Kasprowicza, L. Staffa, K. Przerwu-Tetmajera, L. Lechoňa, J. Przybośa, J. Tuwima. O knižnú prezentáciu poľskej poézie sa ako prvý zaslúžil P. O. Hviezdoslav vydaním XII. zväzku *Sobraných spisov básnických* (1931), v ktorom uverejnil svoje preklady z tvorby Mickiewicza a Słowackého. V Hviezdoslavových stopách pokračoval Andrej Žarnov (1903-1982), tvorca „malej antológie" poľskej poézie, nazvanej *U poľských básnikov* (1936), do ktorej zaradil básne dvanástich predstaviteľov poľskej poézie od A. Mickiewicza po A. Słonimského.

Ďalším významným faktom tohto vývinu bolo otvorenie univerzitného štúdia poľského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Literárnu časť tohto štúdia zabezpečoval český slavista, profesor Frank Wollman, jazykovednú časť poľskí lektori, ktorí prichádzali do Bratislavy na základe medzivládnej dohody (*80. výročie polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave*, Bratislava 2006). Poľskí lektori sa aktívne zapájali nielen do vysokoškolskej výučby, ale aj do výskumu slovensko-poľských vývinových analógií a vzťahov poľského jazyka a literatúry. Z tohto hľadiska je pamätné pôsobenie poľského lektora Władysława Bobeka (pôsobil v Bratislave v rokoch 1928 - 1939), ktorý inicioval na Slovensku komparatívny výskum slovenského a poľského romantizmu. Súčasťou Bobekovej iniciatívy boli i početné poľské štipendiá (hoci v pozadí týchto podujatí mohli byť i politické zámery), pomocou ktorých sa na Slovensku formovala prvá generácia odborne pripravených polonistov (literárnych kritikov, prekladateľov, bádateľov poľských dejín), ktorí v tejto oblasti pôsobili aj v nasledujúcich obdobiach.

Vidíme, že po vzniku Č-SR sa vytvorili priaznivé podmienky pre rozvoj slovenského literárneho a kultúrneho života, v tom i podmienky slovensko-poľských literárnych vzťahov. Všetko svedčí, že napriek sporom a rozporom v oblasti politických vzťahov sa u nás - vlastne i v Čechách - intenzívne rozvíjali vzťahy a kontakty literárne. České preklady modernej poľskej poézie, prózy a divadelných hier boli dobre známe aj v slovenskom literárnom prostredí a mobilizovali slovenských prekladateľov do podobných iniciatív. Na Slovensku, ktoré dlhé roky stagnovalo nielen v oblasti národného, ale i kultúrneho vyžitia, mali tieto iniciatívy veľký význam aj pre rozvoj vnútornej politickej situácie.

[1938 – –]

Rok 1938 bol predovšetkým rokom politických zmien. Zbližovanie Slovenska a Poľska sa už pred týmto prelomom uskutočňovalo na platforme autonómnej politiky Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Politické motívy týchto kontaktov objasňujú viaceré práce Aleny Bartlovej (pozri jej štúdiu uverejnenú v tomto zv. „Kontaktov") a poľskej historičky Ewy Orłof (pozri literárne poznámky, pripojené k štúdii A. Bartlovej). Politické fakty o vývine situácie po Mníchovskej dohode sú viac-menej známe. Známe sú i uzemné beckovsko-hothyovské kombinácie po rozpade Československa. Treba zdôrazniť, že slovensko-poľské vzťahy sa aj ďalej rozvíjali v intenciách slovenských autonómnych snáh, a po Mníchove sa dokonca zintenzívnili, lebo sa stali súčasťou naliehavej politickej stratégie. Túto stratégiu na slovenskej strane najvýraznejšie reprezentoval Karol Sidor (aj keď sa až do vzniku Protektorátu zastával jednotného Československa); na poľskej strane krakovský senátor Feliks Gwiżdż. Je príznačné, že 17. februára 1939 pricestovala do Ružomberka poľská „nepolitická" delegácia v zložení Gwiżdż, Gołąbek, Walewski, Gottkiewicz, kde rokovali s predstaviteľmi HSĽS a pri tejto príležitosti okrem aktuálnych politických otázok navrhli založenie katedry poľského jazyka na UK v Bratislave a katedry slovenského jazyka na UJ v Krakove.

Prejavom ďalšieho rozvíjania, azda i vytýčenia spoločnej politickej stratégie vo vzťahu k Maďarsku a Nemecku mala byť Tisova návšteva vo Varšave. Pavol Čarnogursky vo svojej knihe *14. marec 1939* (Bratislava 1992) o tom píše: „Tiso mi sám určil veľmi jasne moje diplomatické poslanie vetou: 'Pôjdete do Varšavy pripraviť moju [tzn. Tisovu] cestu k poľskej vláde v čo možno najkratšom čase, o 10-15 dní'. (...) Tiso považoval za veľmi vhodnú príležitosť takejto návštevy dátum 19. marca, keď je sviatok Jozefa. V ten deň si poľský národ uctieval pamiatku svojho maršálka Józefa Piłsudského" (s. 166, 168). S týmto poslaním Čarnogurský odišiel do Poľska 5. marca 1939, vo Varšave rokoval okrem iných so senátorom Feliksom Gwiżdżom a s Beckovým zástupcom ministrom Arciszewským. Rokovania vyzerali veľmi sľubne (Arciszewski: „Tisova návšteva sa môže uskutočniť v naliehavom prípade už o týždeň," s. 177), no nakoniec všetko vyšlo nazmar, lebo o pár dní sa politická situácia na Slovensku radikálne zmenila (10. marca – Homolov puč, 14. marca – vyhlásenie samostatného Slovenského štátu). V septembri toho istého roku došlo k útoku hitlerovského Nemecka na Poľsko, a tým boli zmarené aj plány o založení katedier v Bratislave a v Krakove.

Po prepadnutí Poľska W. Bobek odišiel z Bratislavy, hoci niektorí kolegovia (napr. prof. Ján Stanislav) ho odhovárali od návratu do okupovaného Poľska a ponúkali mu „exil" v Bratislave. Ako vieme, po návrate do Poľska sa Bobekov život skončil tragickou smrťou v koncentračnom tábore. Komparatívny výskum slovensko-poľských literárnych vzťahov, ktorý Bobek

inšpiroval počas svojho bratislavského pôsobenia, však pokračoval.

Slovenská inteligencia a značná časť obyvateľstva aj v týchto rozháraných rokoch sympatizovala s Poľskom. Krásne svedectvo o tom podal Tido J. Gašpar, prominentný prozaik a esejista, neskôr (v období Slovenského štátu) i aktívny politický činiteľ, ktorý vo svojej knihe esejí *O čom je reč* (1938), takto komentuje protichodnosť oficiálneho a občianskeho vzťahu k Poliakom: „Tak v čase, keď často musíme horekovať nad rozladením československo-poľských medzištátnych vzťahov, a z novín neraz sa ozýva vzájomné vrčanie, vtedy my, obyčajní ľudia, či Poliaci, či Slováci, či Česi, ktorí sme tam boli [ide o stretnutie na slovensko-poľskom pohraničí], tvárili sme sa docela priateľsky a v našich očiach vzbĺkla iba radosť z milého stretnutia. Veru, také 'stosunki' sme nadviazali hneď na prvý pohľad a za niekoľko chvíľ tak sme ich zvrúcnili a spevnili, že by sa ešte i diplomati boli mohli učiť umeniu takéhoto spontánneho a rýchleho uzavierania priateľskej dohody na ľudovom fronte." A na adresu vládnych predstaviteľov kriticky konkluduje: „Mohli [by sa učiť], keby chceli, lenže pestovanie úprimnosti, zdá sa, nebolo nikdy ich špecialitou" (s. 36).

Jestvujú i dôkazy o nesúhlase vojakov a obyvateľstva s účasťou slovenskej armády na hitlerovskom prepade Poľska. „Počas mobilizácie proti Poľsku [na jeseň 1938] stal sa väčší incident na stanici Svinná, kde zadržali [obyvatelia] vlak plný regrútov, odchádzajúci z Bánoviec nad Bebravou do Trenčína. Regrúti dávali najavo svoj nesúhlas s vojnou proti Poľsku" (*Poľsko a my*, Bratislava 1964, s. 149-150).

„Vojnu proti Poľsku odmietala aj pokroková slovenská inteligencia. Dokumentuje to satirická báseň Janka Jesenského *Dekorovanie za hrdinstvo* [*Na zlobu dňa II*, Liptovský Sv. Mikuláš 1945, s. 103], ktorá ostrou satirou bičuje 'hrdinstvo' slovenskej armády na Javorine" (*Poľsko a my*, cit. dielo, s. 150). A Ján Smrek v predvianočnej atmosfére roku 1942 píše báseň *Poľská balada*, ktorá je elegickou alegóriou okupovaného Poľska:

Chcete snáď kúzla čítať nové,
či pravdu chcete, blesk a hrom?
Hľa, u brán mesta Czenstochowej
v záhrade stojí útly dom.

Pozrite v noc tú hustú, temnú,
aký dej núka, koľko hrúz!
Hľaďte, dvere sa v pántoch nehnú
a nimi vkročí mŕtvy muž...
Hlavu, čo strely odtrhli mu,
pod pazuchou si prináša,
(...)

Vidíme, že vojnové roky neprerušili vývin slovensko-poľských vzťahov. Popri prejavoch vzájomnej pomoci a politickej spolupráce (ilegálne hnutie odporu, tatranské kuriérstvo, partizánske akcie a pod.) sa u nás rozvíjal aj vzťah k poľskej literatúre a kultúre. Aj za Slovenskej republiky vychádzali knižné a časopisecké recenzie a preklady z diel Mickiewicza, Prusa, Wiktora, Malewskej, Kossak-Szczuckej, Zawieyského...

Z tohto hľadiska je zaujímavý preklad Prusovho *Faraona,* ktorý vyšiel v roku 1943 (bolo to už 2. vydanie; prvé vydanie vyšlo v roku 1926). Zápas Ramzesa XIII. s esagilou pôsobil vo vedomí slovenských príjemcov ako metaforický obraz slovenskej politickej situácie. Myslím si, že vydanie tohto poľského diela práve v rokoch Slovenského štátu je jedným z dôkazov, že po počiatočnom nadšení došlo na Slovensku ku kritickému nazeraniu nielen na zahraničnú politiku voči hitlerovskému Nemecku, ale i na politiku vlastného štátu a jeho predstaviteľov. Narastalo politické napätie medzi predstaviteľmi „svetskej" politickej orientácie, blízkej doktríne benešovského čechoslovakizmu (ku ktorej patril i prekladateľ *Faraona* Mikuláš Stano), a zástancami moci v rukách katolíckeho kléra. Je evidentné, že osud Poľska, okupovaného hitlerovským vojskom z jednej strany a sovietskym vojskom zo strany druhej, nebol Slovákom celkom ľahostajný.

Tesne pred skončením vojny značná časť slovenských polonistov odišla do emigrácie (S. Mečiar, F. Hrušovský; - J. Kirschbaum a K. Sidor boli už počas vojny mimo Slovenska; neskôr emigroval aj A. Žarnov), ale tí, čo zostali (J. Bánsky, M. Stano, J. Kútnik-Šmálov, R. Žatko, R. Brtáň, P. Čarnogurský), svoje polonofilské cítenie rozvíjali ďalej, ba pribudli k nim aj noví adepti literárnej polonistiky - M. Babjaková-Bajová, J. Ambruš, P. Bunčák, J. Sedlák a iní, ktorí pokračovali v snahách svojich predchodcov.

Najintenzívnejšie sa v týchto rokoch venoval polonistike Jozef Bánsky. Písal články, štúdie, doslovy, prekladal poľskú prózu. Možno povedať, že až do roku 1948 sa slovensko-poľské literárne vzťahy rozvíjali v tej podobe, v akej sa rozvíjali v medzivojnovom a vojnovom období. Hlavná časť polonistických aktivít sa sústredila okolo katolíckeho mesačníka Verbum, ktorý vychádzal v Košiciach pod redakčným vedením Juraja Šveca-Slavkoviana. S Verbumom úzko spolupracovali aj Jozef Bánsky a Jozef Kútnik-Šmálov. Z ich iniciatívy vo vydavateľstve Verbum vyšiel preklad Mickiewiczových *Kníh národa a pútnictva poľského* (s ostrým protiruským doslovom), Zawieyského dráma *Rázcestie lásky* a Malewskej historický román *Kamene budú volať.* Mladí povojnoví historici literatúry, formujúci sa v úzkom kontakte s prekladateľskou recepciou poľskej literatúry, tvorili organizačnú základňu pre hodnotenie funkcie a miesta poľskej literatúry v obnovujúcom sa slovenskom literárnom kontexte. Tým spôsobom sa polonisti prezentovali aj ako bádatelia slovenskej literárnej histórie a teórie prekladu.

Možno povedať, že v prekladateľskej recepcii rokov 1945 - 1948 sa kon-

tinuovali aktivity rozbehnuté v predvojnovom a vojnovom období. Výberové a hodnotiace hľadiská ešte nepodliehali politickým direktívam. Hoci na viacerých redakčných a vydavateľských postoch došlo po skončení vojny k výmene riadiacich subjektov, celková situácia mala pluralitný charakter, v ktorom sa voľne uskutočňovali aktivity starších i začínajúcich prekladateľov-polonistov. Prekladateľská činnosť nemala jednotný organizačný základ, ale ani ho nepotrebovala. Pri výbere prekladov organicky prevažovali diela, o ktoré bol medzi čitateľmi spontánny záujem. V prúde tohto záujmu o poľskú literatúru vznikla - okrem uvedených - aj „malá antológia" Mickiewiczovej poézie (nazvaná *Poézia,* prel. A. Žarnov), J. Słowackého (*Anhelli,* prel. J. Hollý), J. Kasprowicza (*Hymny,* prel. A. Žarnov) a Bunčákov výber z novšej poľskej poézie *Poľské verše.* Bohato bola zastúpená aj literatúra pre deti a mládež.

[1948 - -]

Politický prevrat vo februári 1948 urobil hrubú čiaru za všetkým, čo malo znaky slobodného estetického a ideového myslenia. Po vyjdení Lajčiakovej básnickej zbierky *Súdružka moja zem* nastúpil direktívny kurz soc-realistickej literatúry, orientovaný hlavne na sovietsku literatúru, a to sa prejavilo aj vo vzťahu k poľskej literatúr. Literárne dianie, a teda aj slovensko-poľské literárne vzťahy silne poznačila tzv. inštrumentalizácia literatúry, zaplavená marxisticko-leninskými ilúziami, falošnými predstavami a direktívnym myslením, - stala sa nástrojom totalitnej ideológie.

Zmluva o priateľstve a vzájomnej pomoci medzi ČSR a Poľskom, uzatvorená v roku 1947 síce zabezpečovala intenzívnu spoluprácu nielen v oblasti hospodárskej a politickej, ale i kultúrnej (*Poliaci a my,* cit. dielo, s.9), boli to však iba formálne a všeobecné frázy. Hlučné deklarovanie vzťahov, ideologickej jednoty, družby, bratstva zastierali skutočnosť, pod ktorou sa rozvíjala ľahostajnosť a nezáujem. V oblasti literárnych vzťahov vznikalo veľa prekladov, tiež veľa polonistických recenzií a článkov, boli však podriadené režimovej politike. Nad estetickou kvalitou a pravdivými literárnymi záujmami jasne prevažovala kvantita, determinovaná oficiálnou ideológiou.

Pofebruárovým nástupom komunistickej moci sa narušil kvalitatívny rozmach povojnovej recepcie poľskej literatúry. Ťažisko prekladateľskej tvorby sa prenieslo na oblasť politickej a spoločenskej prózy, zobrazujúcej ideologické a ekonomické premeny medzivojnového a povojnového Poľska. Determinujúcu úlohu tu zohrávala antifašistická a antivojnová tematika, stvárnená v dielach autorov reprezentujúcich socialistický realizmus. Do centra pozornosti sa dostali diela J. Andrzejewského (*Popol a diamant),* A. Rudnického *(Shakespeare, Útek z Jasnej Poľany),* M. Rusinka *(Z barikády*

do údolia hladu, Uhlie), J. Pytlakowského *(Fundamenty),* Z. Nałkowskej *(Medailóny),* v nasledujúcich rokoch aj preklady zo soc-realistických diel I. Newerlého, W. Zalewského, J. Putramenta, W. Machejka, W. Żukrowského...

Zmenil sa profil recepcie. Pozornosť sa obmedzila na aktuálne ideologické a politické trendy, kreatívna motivácia na deklaratívnu, ktorou sa demonštrovali tematické a ideové tendencie komunistického režimu.

Platí to o všetkých literárnych žánroch. V oblasti dramatickej tvorby sa na prvé miesto dostali hry L. Kruczkowského *(Nemci, Prvý deň slobody),* po nich diela J. Szaniawskeho, J. Zawieyského, J. Jurandota, J. Lutowského, J. P. Gawlika. V oblasti literatúry pre deti a mládež dominoval K. Makuszyński, J. Brzechwa a H. Bobińska. Podobný obrat nastal aj v poézii, kde sa presadzovala najnovšia básnická tvorba J. Tuwima, L. Stafa, W. Broniewskeho. Hlavné znaky recepcie (uprednostňovanie ideologických vlastností, jednostranná interpretácia diel, odsúvanie klasickej literatúry) boli determinované domácou kultúrno-literárnou situáciou. Direktívny ideologizmus pôvodnej tvorby negatívne ovplyvnil aj hodnotovú úroveň, pôsobenie a inšpiratívnosť prekladov.

Náznaky ozdravenia ideologickej a kultúrnej práce, ktoré sa ohlasovali (ale nesplnili) po XX. zjazde KSSS, boli podnetom pre zintenzívnenie prekladateľskej práce. Revindikácia záujmu sa uskutočňovala prostredníctvom prekladov staršej poľskej literatúry (hlavne pozitivistickej). Vyšli nové preklady z tvorby E. Orzeszkowej *(Marta, Iskry),* B. Prusa *(Faraon),* H. Sienkiewicza *(Novely, Potopa, Križiaci),* S. Žeromského *(Ľudia bez domova, Predjarie, Verná rieka, O vojakovi tulákovi)* a iné.

Prekladateľský záujem v dramatickej tvorbe sa preniesol na klasika poľskej komédie Aleksandra Fredra. V krátkom časovom rozpätí vyšlo osem nových, resp. obnovených prekladov Fredrových komédií: *Dámy a husári, Dostavník, Pán Geldhab, Pán Jowialski, Panenské sľuby, Pomsta, Veľký človek pre malé veci, Som vrah.* Predmetom oživeného záujmu sa stali aj „naturalistické" spoločenské sondy Gabriely Zapolskej *(Morálka pani Dulskej, Slečna Maličevská, Štyria, Žubrienka).* Medzi tvorcami súčasnej poľskej drámy, prekladanými do slovenčiny, stále však dominoval L. Kruczkowski *(Odplaty, Hriech, Prvý deň slobody* - 2. vyd., *Nemci* - 2. vyd.).

Isté zmeny nastali v oblasti literatúry pre deti a mládež. Znížil sa počet kníh pre predškolskú mládež a ich miesto zaujala extenzívne narastajúca dobrodružná literatúra (cestopis, biografia, dobrodružná esej), science fiction (Stanisław Lem) a literatúra faktu (A. a Cz. Centkiewiczovci, J. Edigey, A. Fiedler, J. Beniasz, L. Wolanowski, J. Broszkiewicz). Treba však zdôrazniť, že tieto žánre mali v poľskej literatúre veľmi dobrú úroveň, takže s uspokojovaním masového čitateľského záujmu udržiavala sa u nás prostredníctvom prekladov z poľštiny aj dobrá literárna úroveň, poznatková autentickosť a čitateľský vkus.

Značný rozvoj sa prejavil aj v oblasti polonistického výskumu. V roku 1956 bolo otvorené štúdium poľského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Prvou poľskou lektorkou tohto štúdia bola dr hab. Halina Janaszek Ivaničková, ktorá pôsobila v Bratislave až do roku 1974. Vytvorili sa podmienky pre kontakty a systematickú spoluprácu na úrovni univerzít a výskumných ústavov. Keď v roku 1962 po reorganizácii Ústavu československo-sovietskeho inštitútu vznikol v Slovenskej akadémii v Bratislave Ústav svetovej literatúry a jazykov, organicky sa do jeho výskumného programu dostal aj komparatívny výskum poľskej literatúry a slovensko-poľských literárnych vzťahov, realizovaný mladými absolventmi bratislavskej a pražskej polonistiky (P. Winczer, O. Sroková, J. Hvišč). Od tejto chvíle môžeme hovoriť o odbornej koncentrácii porovnávacieho výskumu slovensko-poľských literárnych vzťahov, kontaktov a prekladateľskej tvorby. Preklady, ich recepcia a literárnovedné hodnotenie, sa stali predmetom koordinovanej bádateľskej práce, čo sa odzrkadlilo aj na výbere poľských diel, textologickom spracovaní prekladov, kvalite doslovov a poznámkového aparátu, napokon aj na celkovom zintenzívnení metaliterárnych ohlasov v slovenskej tlači, rozhlase a televízii.

Vyvrcholením tohto pohybu bola prvá medzinárodná vedecká konferencia „Vzťahy slovenskej a poľskej literatúry", ktorá sa uskutočnila v roku 1967 v Domove vedeckých pracovníkov v Smoleniciach. Materiály z konferencie, predstavujúce najnovšie výsledky porovnávacieho výskumu slovenských a poľských bádateľov, vyšli knižne pod názvom *Vzťahy slovenskej a poľskej literatúry* (1972). Publikácia obsahovala 8 prác slovenských a 14 prác poľských slovakistov, polonistov a slavistov. „Vedecká konferencia o slovensko-poľských a poľsko-slovenských literárnych vzťahoch," píše sa v úvode knihy, – „nadobudla charakter súbornej prehliadky súčasnej problematiky a stavu vo výskume vzťahov slovenskej a poľskej literatúry, ktorý postupne prechádza na bázu moderne chápanej typologickej komparatistiky" (*Vzťahy slovenskej a poľskej literatúry,* Bratislava 1972, s. 6). Do „súbornej prehliadky prác a stavu výskumu" sa popri osvedčených predstaviteľoch literárnej vedy (M. Bakoš, J. Magnuszewski, K. Krejčí, M. Bobrownicka, J. Sedlák a i.) úspešne začlenili predstavitelia vtedajšej mladej generácie – Jacek Kolbuszewski, Halina Ivaničková, Zdzisław Niedziela, Edward Madany, Andrzej Piotrowski, Pavol Winczer... Bol v tom signál perspektívneho vývinu. „Keď teda hovoríme o budúcnosti," – povedal J. Magnuszewski v záverečnom vystúpení, – „musíme podčiarknuť početnú účasť mladých vedeckých pracovníkov na našej konferencii z mnohých pracovísk. Je to záruka dobrých výsledkov v nasledujúcich rokoch spolupráce" (Tamtiež, s. 366). Mladí účastníci smolenickej konferencie v nasledujúcich rokoch kontinuovali porovnávací výskum vzájomných slovensko-poľských vzťahov a spolupráce ako fakt alternatívneho prístupu k otázkam medziliterárneho procesu.

Pre novú generáciu polonistov-prekladateľov – prvých odchovancov polonistického a slavistického štúdia na Filozofickej fakulte UK – sa prekladateľská a výskumná práca s poľskou literatúrou stala vecou pracovnej profesie. Prekladatelia sústredili svoju pozornosť na mladú a strednú generáciu poľskej poézie a prózy. Ich zásluhou u nás vyšli prvé knižné výbery z básnickej tvorby J. Harasymowicza, S. Grochowiaka, Z. Herberta, T. Różewicza, E. Brylla, T. Karpowicza, Z. Bieńkowského; zásluhou starších prekladateľov aj nové výbery z tvorby K. I. Gałczyńského, M. Jastruna, J. Przybośa, W. Szymborskej. Odvážne načreli aj do tvorby poľskej renesancie (J. Kochanowski: *Renesančná lýra)* a romantizmu (J. Słowacki: *Balladyna;* C. K. Norwid: *Nepokoriteľný prameň*). Šesťdesiate roky, najmä ich záverečná fáza, potvrdzujú, že v uvoľňujúcej sa politickej klíme druhej polovice 60. rokov nastúpil v oblasti slovensko-poľských literárnych vzťahov sľubný rozmach vo všetkých oblastiach kultúrnej a vedeckej spolupráce. Bola to predzvesť „Pražskej jari".

[1968 – –]

Tento rozmach však nepokračoval. August 1968 vyvolal medzi obyvateľmi ostrú animozitu voči štátom, ktoré sa zúčastnili na intervencii Československa, a teda aj voči Poľsku. Ochladenie vzťahov k Poľsku sa prejavilo v dvoch podobách: spoločenskej, čo bolo dôsledkom účasti poľskej armády na intervencii (táto podoba sa však po krátkom čase upravila), a politickej, ktorá sa prejavila sprísnením politickej cenzúry a eliminácioU poľských autorov, protestujúcich proti intervencii (Andrzejewski, Mrożek, Miłosz), v tom i represáliami voči postupnému narastaniu náboženských, antikomunistických a antiruských nálad, silnejúcich v Poľsku (i u nás) hlavne po voľbe Jána Pavla II.

Obdobie tzv. konsolidácie, ktoré nastúpilo po teatrálnom „poučení z krízového vývoja..." bolo obdobím hlbokej stagnácie, ktorá prenikla aj do slovensko-poľských vzťahov. Všetky kontakty, stretnutia, spolupráca s Poľskom boli prísne kontrolované politickou cenzúrou. Z poľskej literatúry sa vydávali iba „schválení" autori. Selektovalo sa. Prísne a dôsledne, a to hneď dvojnásobne: podľa politických a podľa pseudoestetických kritérií. Hodnotiacou mierou boli uznesenia valných zasadnutí KSČ a KSS. „Kým ja budem ministrom," povedal predstaviteľ slovenskej kultúry, „Mrożek sa u nás vydávať nebude!" Podobne to bolo s Witkiewiczom, Gombrowiczom, Miłoszom...

Situácia sa prudko zmenila nielen na medziliterárnom poli, ale aj v celkovej koncepcii kultúrno-politickej práce, ktorá pod rúškom normalizácie vymazávala z pamäti a srdc ľudí všetko, čo sa hlásilo k duchovným hodnotám a tvorivej slobode. Vydávanie kníh (aj prekladových) podliehalo prísnej kontrole, vzťahy sa zredukovali na oficiálne styky, výmena literár-

nych diel, informácie o autoroch a kultúrnych podujatiach boli tendenčne redukované. Politickí činitelia kontrolovali aj časopisecké články, aby sa v nich neobjavil ani náznak zakázaných poľských mien alebo diel. „Dôveryhodné" osoby vydavateľstiev a redakcií mali zoznamy poľských autorov, ktorí boli u nás tabu. Podobne boli sledovaní publicisti, kritici a prekladatelia poľskej literatúry. Program konsolidácie bol programom absolútnej kontroly každého každým.

Vývin slovensko-poľskej literárnej recepcie a vzťahov sa dostal do stavu stagnácie. Vydavateľstvá sa koncentrovali na vydávanie detskej a dobrodružnej literatúry, zbavenej aktuálne rezonujúcich ideí, v mnohých prípadoch však aj aktuálne rezonujúcich literárnych hodnôt. Len výnimočne sa podarilo vydať diela trvalejšieho významu. Medzi také možno započítať neskoršie prozaické diela J. Iwaszkiewicza, M. Kuncewiczowej, J. Kuśniewicza, J. Bocheńského, J. Kawalca, T. Nowaka, W. L. Terleckého, E. Stachuru, E. Redlińského. Oblasť poézie bola prezentovaná výbermi z tvorby W. Broniewskeho, J. Tuwima, J. Iwaszkiewicza, M. Pawlikowskej-Jasnorzewskej a K. Baczyńského. Vzniknuté medzery sa zapĺňali dielami starších autorov (Prus, Sienkiewicz, Reymont, Żeromski, Orzeszkowa, Kaden-Bandrowski, Dąbrowska). Ostatnú edičnú kapacitu zaplnila detektívna, dobrodružná, vedeckofantastická a paraliterárna spisba.

Sprísnené kontrolné opatrenia voči poľským autorom a polonistom vyvolali úzkostlivú opatrnosť vydavateľov a redaktorov. Veľkým „rizikom" bola najmä súčasná poľská próza, reagujúca pozitívne na stupňujúce sa antikomunistické nálady v Poľsku. Počet prekladov z klasickej tvorby si zachoval štandartnú mieru, no ani v tejto oblasti nevznikli nové preklady (vydávali sa prevažne reedície starších prekladov). Pretrvávajúca stagnácia sa maskovala výsledkami uplynulých období.

Z tohto hľadiska najhoršie sa javí obdobie po vypuknutí poľských udalostí roku 1980. Ak dovtedy sa počet recipovaných poľských diel udržiaval aspoň na priemernej úrovni, po roku 1980 sa všetko poľské začalo systematicky eliminovať. Na začiatku osemdesiatych rokov tu ešte pôsobila istá zotrvačnosť (dokončovali sa rozpracované vydania), potom prišiel náhly pokles. V roku 1981 vyšlo na Slovensku 16 knižných prekladov, no v roku 1982 iba 10 a v roku 1985 už iba 7, pričom aj tie patrili do oblasti ideovo neutrálnej dobrodružnej a zábavnej literatúry pre deti a mládež. Beletristická tvorba s aktuálnou tematikou, ktorá v tomto období patrila medzi vrcholky literárnej Európy, bola z edičných plánov dôsledne vyraďovaná. Riadiace miesta udržiavali v kultúrnej verejnosti fámu všeobecného úpadku Poľska a poľskej kultúry (ako dôsledku politických nepokojov) a hermeticky eliminovali všetko (knihy, tlač, informácie), čo by túto fámu mohlo narušiť. Aj tlač v tomto období cudne zmĺkla, akoby Poľsko pre nás prestalo existovať. Iba občas v našich denníkoch prebehli oficiálne informácie o poľ-

ských udalostiach, písané „kvalifikovanými!" novinármi akreditovanými vo Varšave, ktorí s poľskými skutočnosťami mali veľmi málo spoločného.

Treba povedať, že táto situácia mala na poľskej strane analogickú podobu. Rovnakým spôsobom sa prejavoval oficiálny vzťah poľských inštitúcií k slovenským literárnym a kultúrnym inštitúciám. Blahosklonne nadbiehali predstaviteľom totalitnej moci, preferovali ich, a to i v oblasti polonistickej práce. Táto „politická investícia" nepriniesla pozitívne výsledky. Slovenský básnik a prekladateľ poľskej poézie, Vojtech Mihálik, vyznamenaný jedným z najvyšších poľských rádov, sa ako riaditeľ Vydavateľstva „Slovenský spisovateľ" vyznamenal hlavne tým, že dôsledne odmietal vydávanie prekladov zo súčasnej poľskej literatúry. Medzi odmietnutými prácami bola i dlhšie pripravovaná *Antológia poľskej poézie 20. storočia*, ktorou sa slovenskí polonisti chceli Poliakom revanšovať za monumentálnu *Antologiu poezji słowackiej*, vydanej vo Varšave v roku 1981.

Vyčkávanie, opatrníctvo, alibizmus. Trvalo to po celú dobu konsolidácie.

K výraznejšiemu zlepšeniu slovensko-poľských, resp. poľsko-slovenských literárnych a kultúrnych vzťahov nedošlo ani po nástupe „perestrojky", lebo predstavitelia totalitnej moci na Slovensku a v Čechách vnímali vývin poľských udalostí ako „smrteľné nebezpečenstvo" a vlastne až do novembra 1989 eliminovali z nášho verejného života všetko, čo by mohlo vyvolať čo i len náznak propoľských sympatií.

Súhrnne možno povedať, že alternatívne zásady prekladateľskej recepcie poľskej literatúry, ktoré dnes začleňujeme do všeobecného rámca transformácie kultúry a literárnych vzťahov, sa formovali paralelne s vývinom poľských udalostí. Najväčším stimulom poľských udalostí bol pontifikát Jána Pavla II. Na čelo poľských udalostí sa postavil Zväz slobodných odborov „Solidarność", ktorý vznikol v septembri 1980. Alternatívne snahy poľskej literatúry k nám prenikali aj prostredníctvom prekladov vydaných v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme, kde vyšli Dobraczyńského *Nikodémove listy* (1975), Žarnovov výber z básnickej tvorby K. Wojtyłu (Andrzej Jawień: *Profily*, 1979) a T. Ledochowskej *Na cestách obnovy* (1985), (J. M. Rydlo: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme*, Rím 1989, ss. 149, 169, 188).

Vzťah k Poľsku sa vyhrotil (v negatívnom i pozitívnom zmysle) po vyhlásení vojnového stavu v decembri 1981. Nastúpil búrlivý rozvoj samizdatovej literatúry, ktorá prenikala aj na Slovensko. To všetko živo rezonovalo aj u nás a napriek politickým represáliám prehlbovalo vzájomné sympatie a spoluprácu v oblasti slovensko-poľských literárnych a kultúrnych vzťahov, ktoré sa v podmienkach transformácie organicky ďalej rozvíjali a prehlbovali.

[1988/1989 – –]

Politické zmeny, ku ktorým došlo po novembri 1989, mali popri problémoch ekonomického charakteru pozitívny vplyv na ďalší rozvoj slovensko-poľských vzťahov. S odstránením „železnej opony" boli odstránené ideologické direktívy a limity. Vládne inštitúcie, vedecké a univerzitné centrá prestali zasahovať do edičnej, prekladateľskej a publikačnej aktivity polonistov. Došlo k frontálnej zmene inštitucionálnej a ekonomickej štruktúry medzinárodných, v nej i kultúrnych a literárnych vzťahov. Ťažisko sa prenieslo do oblasti individuálnej spolupráce medzi univerzitami, inštitúciami, podnikateľskými spoločnosťami a zväzmi, ktorých existencia bola podmienená ekonomickou prosperitou. Viedlo to k istej komercionalizácii medziliterárnych vzťahov a vydavateľskej práce, ale tým azda aj k racionalizácii, odstráneniu ideologického formalizmu a slobodnej voľbe kvality.

Pri tvorbe novej výskumnej a organizačnej štruktúry slovenská polonistika nezačínala od nuly. Opierala sa o bohatú tradíciu, osvedčené komunikačné kanály, rozvetvené individuálne styky, o tvorivé skúsenosti osvedčených znalcov, bádateľov a prekladateľov poľskej literatúry.

Nový vietor zavial hlavne do oblasti výskumu a vysokoškolského štúdia. Polonistika sa užšie primkla jednak k všeobecnej slavistike, jednak k jazykovednej a literárnovednej slovakistike. Tým sa jej otvoril nový priestor pre aktívnu účasť v živom vedeckom a kultúrnom organizme. Svedčí o tom účasť polonistov na podujatiach Slovenského komitétu slavistov, na konferenciách a sympóziách venovaných významným osobnostiam slovenskej literatúry, na kultúrnych a literárnych podujatiach Slovenskej akadémie vied, univerzít, Matice slovenskej atď.

Prirodzeným dôsledkom zmien v ekonomickej oblasti, ako som už naznačil, bol znížený počet prekladov z poľskej literatúry, zmenil sa však ich význam a pôsobnosť. V kvantitatívnych danostiach recepcie predchádzajúcich desaťročí organicky dochádzalo k prejavom nezáujmu o ideologicky preferovaných autorov, k oslabovaniu umeleckého kreditu recipovanej literatúry. Po novembri 1989 sa prekladateľská tvorba riadila už iba reálnymi potrebami a možnosťami vydavateľskej práce, v ktorej rozhodovali autentické hodnoty literárnoumeleckého a praktického významu.

Znížená miera knižnej recepcie sa nahrádzala časopiseckými prekladmi. V rokoch pre vydavateľskú produkciu nepriaznivých sa prekladateľskej prezentácie poľskej literatúry ujali literárne časopisy – „Revue svetovej literatúry", „Literárny týždenník", „Romboid", „Kultúrny život", „Slovenské pohľady". Bol to pozitívny fakt: časopisy totiž podávali širší záber aktuálnych literárnych snáh, prenášaných do slovenského literárneho kontextu. Slovom, menej znamenalo viac tak z hľadiska výberu autorských osobností, ako aj z hľadiska kvality a významu preložených diel. Týmto spôsobom

boli do slovenského kontextu - okrem spomenutých - uvedení: Z. Herbert, E. Lipská, U. Kozioł, M. Grześczak, J. Ficowski, T. Różewicz, J. Harasymowicz, Z. Bieńkowski, A. Sandauer, T. Karpowicz, S. Mrożek, Cz. Miłosz, G. Herling Grudziński, Z. Maliński a ďalší.

„Prechodné obdobie" prijímania poľskej literatúry u nás, vyplnené hlavne časopiseckými prekladmi, veľmi skoro pominulo. Z časopiseckých ukážok v nasledujúcich rokoch vznikali samostatné knižné preklady. Koncom 90. rokov možno už hovoriť o zvýšenej produkcii knižných prekladov, a to nielen u nás, ale i v Poľsku. Pravda, najpočetnejšie je v prekladateľskom registri zastúpená literatúra pre deti a mládež (39 %), ďalej náboženská (27 %), náučná (10 %) a úžitková literatúra (9 %). Ale i krásna literatúra si udržala primerané postavenie - poézia 21 knižných prekladov (5,75 %) a próza 29 (8 %). Pôsobnosť krásnej literatúry bola znásobená časopiseckými prekladmi a literárnokritickými ohlasmi - štúdiami, článkami, recenziami, ktoré dokumentovali zvyšujúcu sa činnosť literárnovednej polonistiky.

Najhoršie na tom bola dráma, z ktorej u nás v uvedenom období vyšli iba 3 knižné vydania. Oblasť dramatickej tvorby však intenzívne pôsobila mimo prekladateľskej recepcie, vznikali preklady bez knižného vydania - pre konkrétne divadelné inscenácie. Takýmto spôsobom sa u nás po roku 1990 prezentovalo 51 inscenácií poľských divadelných hier - drám, komédií, spevohier, muzikálov, bábkových hier, baletných kreácií a opier (bibliografiu poľských inscenácií vyhotovila M. Kunová; rukopis je uložený v Divadelnom ústave v Bratislave).

A výsledok? Aj keď až takmer do roku 1998 prevažovala v recepcii poľskej literatúry u nás istá stagnácia, celkove môžeme konštatovať, že výsledok bol pozitívny a perspektívny. V rokoch 1990 - 2005 vyšlo na Slovensku 365 knižných prekladov (evidenciou a hodnotením prekladov vydaných v uvedenom období sa zaoberám v práci *Recepcia poľskej literatúry v rokoch 1900-2005*, publikovanej v zborníku *Slovensko - Poľsko. Bilaterálne vzťahy v procese transformácie*, Bratislava 2008, s. 73-85). Okrem knižných prekladov sa výrazne zvýšil - ako som uviedol - aj záujem o poľskú divadelnú tvorbu a iné oblasti poľskej kultúry a vedy.

Zlepšila sa aj situácia v oblasti organizačnej, výkonnej a vydavateľskej práce. Vydavateľ (aj prekladateľ) poľskej literatúry má dnes väčšie možnosti uplatnenia tak z hľadiska výberu, ako aj z hľadiska kvality, foriem realizácie, ale aj foriem predaja, propagácie a literárnokritickej rezonancie jednotlivých knižných vydaní. Tento fakt priamo podmieňuje spomínaná voľnosť, otvárajúca priestor pre individuálnu iniciatívu. Je tu bezprostredné spojenie prekladateľského činu, literárnej komunikácie a knižného trhu. Dochádza k rozšíreniu a vlastne i k upevneniu spolupôsobenia vydavateľskej produkcie s autormi a prekladateľmi. Vydavateľ v úzkej spolupráci s masovokomunikačnými prostriedkami nadväzuje zmluvné kontakty

s tvorcami literárneho prekladu, je objednávateľom prekladového činu, ktorý usmerňuje a stvárňuje tak, že ponúka prekladateľovi svoje možnosti i konkrétne edičné požiadavky.

Ako sa otvoril priestor pre rozličné formy osobnej iniciatívy, tak sa aj zvýšila úloha iniciatívnych jednotlivcov, odborných autorít, autentických znalcov, ktorí môžu svoje znalosti prenášať do širších tvorivých a výskumných kolektívov, a cez ne aj do konkrétnej edičnej praxe.

Z toho pre nás vyplýva jedno z hlavných pozitív, ktorým je zintenzívnenie výskumnej spolupráce na pôde univerzít, vedeckých a kultúrnych inštitúcií, v tom i premyslená spolupráca slovensko-poľských orgánov, spoločností a komisií, ktoré sa môžu zapájať plynulým spôsobom do širších procesov stredoeurópskej spolupráce, ako sú medzinárodné výskumné projekty (granty), prihraničné euroregióny, medzinárodné vedecké konferencie, zborníky, antológie atď.

Zo situácie, aká sa vytvorila v oblasti slovensko-poľských literárnych vzťahov po novembri 1989 vyplýva, že tieto vzťahy sú organickou súčasťou celkového prúdenia v širšom interkultúrnom celku zjednocujúcej sa Európy, súčasťou s dôsledným uvedomovaním si špecifity a individuálneho významu vzájomných kultúrnych súvislostí, utváraných v historickej perspektíve na báze príbuznej tradície, jej duchovných, psychologických, etnických a sociálnych kontextov. Je to aj inštrukcia ďalšieho výskumu slovensko-poľských kontaktov, spolupráce a literárnych vzťahov.

SPOTKANIA Z ALEXANDREM DUBČEKIEM
(Ze wspomnień dyplomaty)

Jacek Baluch

Wprowadzenie

Alexander Dubček (1921-1992) był najbardziej znanym w świecie Słowakiem XX wieku.

Stało się tak dlatego, że jego nazwisko zostało nierozerwalnie złączone z Praską Wiosną (1968) i próbą zbudowania w Czechosłowacji - „socjalizmu z ludzką twarzą".

Dubček stał się symbolem nadziei na przezwyciężenie przeszłości i budowę perspektyw przyszłości; nie na darmo w Polsce, przeżywającej wstrząs marca 1968, popularnym hasłem było „Cała Polska czeka na swego Dubčeka!"

Praska Wiosna zakończyła się porażką. Interwencja wojsk Układu Warszawskiego, w tym polskich, w dniu 21 sierpnia 1968 zamknęła okres heroiczny, pogrzebała nadzieje Praskiej Wiosny. Z czasem Dubček został usunięty ze stanowiska pierwszego sekretarza partii komunistycznej, jakiś okres był przewodniczącym marionetkowego w socjalistycznym ustroju parlamentu czechosłowackiego, w końcu zesłany jako ambasador do Turcji i wreszcie nawet stamtąd odwołany, w końcu ostatecznie usunięty z partii.

Ale nazwisko Alexander Dubček, Praska Wiosna i hasło "socjalizm z ludzką twarzą" weszły na trwałe do języka polityki i do historii.

Po aksamitnej rewolucji (1989) Dubček wrócił do polityki, odegrał w niej ważną rolę. Zmarł po wypadku samochodowym w 1992 roku, ostatnim roku istnienia Czechosłowacji. Odszedł, kiedy jego idee przegrały. Jego śmierć miała w tym sensie wymiar symboliczny.

Piszę o nim jako o polityku, myśląc też o jego życiu jako człowieka.

Idee, którym służył, zostały gwałtownie odrzucone. Nawet Praska Wiosna już po dwudziestu latach okazała się bezpowrotną przeszłością. Jakie więc miejsce zajmie Dubček, nie tyle w historii, bo to jest oczywiste, ale w świadomości historycznej czy narodowej, nawet jeśli ograniczyć ją do dwudziestowiecznych polityków?

Słowacy mieli polityków bardziej dla narodu zasłużonych. Na pewno należał do nich współtwórca Czechosłowacji - Milan Rastislav Štefánik. Mieli polityków nieporównanie głębszych, jeśli chodzi o poglądy i horyzonty polityczne, jak Milan Hodža, premier Czechosłowacji w okresie Pierwszej Republiki i prekursor idei Europy Środkowej. Mieli wreszcie osobistości skupiające wokół siebie politycznie i duchowo Słowaków w swoim czasie

nie mniej silnie, jak ksiądz Andrej Hlinka. Ba - mieli nawet polityków, których realny, osobisty wpływ na bieg wydarzeń politycznych był większy niż Dubčeka i to całkowicie przeciwstawnych, jak prezydent Republiki Słowackiej powstałej z nadania Hitlera - ksiądz Jozef Tiso, czy późniejszy normalizator pod dyktando „ruskich" Gustav Husák.

Ale w historii i w świadomości Słowaków Alexander Dubček ma swoje miejsce poczesne, na które w pełni zasłużył, i nie zmienia tego nawet fakt, że do jego polityki trudno dziś nawiązywać. Budził autentyczne zaufanie, co rzadkie u polityków, miał swoje wielkie dni i nawet w chwili poniżenia - jak po powrocie z Moskwy, gdzie delegacja czechosłowacka zmuszona była kapitulować wobec ZSRR - potrafił znaleźć odzew u swoich współobywateli. Był też słowackim politykiem szanowanym przez Czechów, może także dlatego, że przemawiał publicznie zawsze po słowacku (podczas gdy Husák jako prezydent Czechosłowacji i pierwszy sekretarz partii komunistycznej w oficjalnych wystąpieniach zwykł był posługiwać się czeskim).

Sądzę, że Alexander Dubček bardziej będzie pamiętany jako człowiek niż jako polityk, niezależnie od miejsca należnego mu w historii Czechosłowacji, Słowacji i międzynarodowego ruchu komunistycznego. Paradoksalnie bowiem właśnie Praska Wiosna zadała ostateczny cios komunizmowi, pokazała jego niereformowalność, potwierdzoną przez dalszy rozwój historyczny, uwiąd różnego rodzaju eurokomunizmów i rozpad systemu, z którym zbiegł się też kres życia Dubčeka.

Z tego też względu - w perspektywie międzynarodowej - nie tylko był, ale także pozostanie najbardziej znanym Słowakiem XX wieku i to powoduje, że należy mu się ta książka.*

Jest to książka, która ma coś powiedzieć o współczesnej nam Słowacji, pokazując równocześnie najbliższe historycznie zaplecze jej niepodległości. Wydaje się słuszne, żeby ten cel prezentować za pośrednictwem biografii Dubčeka, który był z pewnością najbardziej znanym Słowakiem XX wieku i naród ten w kluczowych momentach jego własnej historii oraz historii wspólnej z Czechami reprezentował nad wyraz godnie.

W imię idealizmu

Alexandra Dubčeka miałem okazję poznać osobiście w 1990 roku jako ambasador RP w Pradze.

Piastował wówczas stanowisko przewodniczącego parlamentu, Zgromadzenia Federalnego, i z tego tytułu złożyłem mu jedną z moich pierwszych wizyt

* Autor obecnie przygotowuje publikację książkową poświęconą życiu i działalności Alexandra Dubčeka (przypis red.)

kurtuazyjnych, a później towarzyszyłem czołowym polskim politykom, których przyjmował podczas ich oficjalnych wizyt w Czechosłowacji oraz uczestniczyłem w posiedzeniach parlamentu, którym przewodniczył, spotykałem się z nim i rozmawiałem przy różnych okazjach jako polski dyplomata.

Nie była to znajomość bliska ani w sensie politycznym, ani nawet dyplomatycznym. Rozmawialiśmy nie więcej niż kilka razy, spotkaliśmy się pewnie razy kilkanaście. Z rozmów zapamiętałem lepiej dwie - jedną niezwykle interesującą. W kontaktach polsko-czechosłowackich nie było spraw wymagających wielu kontaktów ambasadora z przewodniczącym Zgromadzenia Federalnego, współpraca międzyparlamentarna była niestety słaba, bo brak było po obu stronach sił politycznych odczuwających wyraziście pokrewieństwo idei czy interesów, a w kręgach praskich, w których poruszałem się najswobodniej, Dubček nie był częstym gościem.

Z Dubčekiem spotykałem się wyłącznie w Pradze jako z politykiem federalnym; ani razu nie zetknęliśmy się na Słowacji! Ale mówiłem z nim tylko po słowacku, choć językiem tym posługuję się o wiele, wiele mniej sprawnie niż czeskim - systematycznie nigdy się słowackiego nie uczyłem i znam go (rzec można) „ze słuchu", co w dwujęzycznej Czechosłowacji było sytuacją normalną.

Ciekawe, że nie pamiętam w ogóle spotkania Wałęsy z Dubčekiem. Jakby te postacie i ich czas historyczny zupełnie się minęły. Wizyty Wałęsy były związane zazwyczaj z wydarzeniami wokół Havla lub ze sprawami współpracy wyszehradzkiej, a przy tym Dubčeka nie było. Ciekawe, że także w czasie pierwszej oficjalnej, trzydniowej wizyty polskiego prezydenta w Czechosłowacji, w 1991 roku Dubčeka nie było ani w Zgromadzeniu Federalnym, gdzie przemawiał Wałęsa (ale tylko przed komisjami spraw zagranicznych obu izb a nie na posiedzeniu plenarnym), ani na obiedzie wydanym najpierw przez Havla na cześć Wałęsy, potem przez Wałęsę na cześć Havla. Musiało go wówczas nie być w Pradze, bo protokolarnie jego pominięcie było niemożliwe. A w Bratysławie byli przedstawiciele krajowych władz słowackich... Nie miałem też okazji przedstawienia Dubčekowi swojej żony ani córki.

Zanim w wyniku przemian historii miałem się zetknąć z byłym pierwszym sekretarzem KPCz, wiele o nim czytałem, najpierw śledząc przebieg Praskiej Wiosny, później dramat sierpnia; wysłuchałem między innymi przez radio przemówienia Dubčeka po powrocie z Moskwy w sierpniu 1968 roku.

Wiosną 1968 roku, na krakowskim Rynku koło wieży ratuszowej, spotkałem profesora Kazimierza Wykę. Zatrzymał mnie i pytał, kim są ci ludzie wokół Dubčeka, ten Smrkovský, Černík, Císař... Wiedziałem wtedy co nieco tylko o Smrkovskim, więc skupiłem uwagę profesora na fakcie, że Dubček jest Słowakiem, co ma szczególne znaczenie w warunkach Cze-

chosłowacji, i że jest ewangelikiem, co jest ważne na Słowacji, gdzie - jak żartowali moi czescy przyjaciele - nawet tamtejsze KC dzieli się na frakcję katolicką i ewangelicką. Wyka słuchał z uwagą i powiedział:

- To wszystko dla nas bardzo ważne, bo jak im się uda, to i my popróbujemy coś zrobić.

Zapamiętałem to doskonale, bo już wcześniej, z okazji tak zwanego „listu 34", który Wyka podpisał wespół z innymi polskimi intelektualistami w obronie warunków rozwoju polskiej kultury, krępowanej przez cenzurę i ograniczenia przydziału papieru, rozmawiał z nami na seminarium na tematy polityczne, między innymi bezpośrednio po wizycie u premiera Cyrankiewicza, który sygnatariuszy owego listu wezwał do siebie na spotkanie.

Byłem wtedy tuż po doktoracie, w najbliższych miesiącach miała się rozstrzygnąć moja ewentualna dalsza droga naukowa, więc tym, co działo się w Czechosłowacji, byłem żywotnie zainteresowany.

Klęska Praskiej Wiosny byłą i moją, także jako bohemisty. Trudno było uprawiać historię literatury czeskiej, namawiać kandydatów na studia na bohemistykę czy słowacystykę. Kierunki te stały się „trudną miłością" a czechosłowacki komunizm był niestety - mówiąc językiem Kisielewskiego - wyjątkowo ciemniacki.

Wychowany w krakowskiej, katolickiej rodzinie nauczycielskiej, w której na przykład wstąpienie do partii było nie do pomyślenia, byłem więc skazany co najwyżej na taką właśnie „karierę uniwersytecką", gdzieś na obrzeżach życia naukowego. W polskich warunkach owszem, mogłem robić bez przeszkód doktorat, a potem nawet habilitować się (i to tuż po wyjściu z internowania w stanie wojennym, co w socjalistycznej Czechosłowacji było czymś niewyobrażalnym), ale o zajmowaniu jakichś kierowniczych stanowisk, choćby tylko na uniwersytecie, a tym bardziej udziale w życiu politycznym nie mogło być mowy.

I nagle na skutek dziwnego zbiegu okoliczności, powiedzmy wprost: w porządku mojej osobistej biografii na skutek jakiegoś wybryku historii, która nie powinna się była wydarzyć - miałem jechać do Pragi jako ambasador RP. I z tego tytułu przeszło dwadzieścia lat później (licząc od Praskiej Wiosny) składałem oficjalną wizytę Dubčekowi.

W tym całym tyglu nie zapamiętałem jej w ogóle!

Aż dziw, bo przecież był to szok. Pamiętam wiele wizyt z tego czasu łącznie z najdrobniejszymi szczegółami, a tu? Nic a nic.

W pierwszych tygodniach swojego urzędowania przekazywałem też prokuraturze generalnej Czechosłowacji materiały z polskich archiwów dotyczące Praskiej Wiosny. Na ich podstawie przedstawiciele Czechosłowacji przesłuchiwali później dwie osoby, Polaków, którzy brali udział w pamiętnej warszawskiej naradzie poprzedzającej inwazję wojsk paktu

warszawskiego na Czechosłowację. Jeśli pamiętam jedną z nich był protokolant, drugą tłumacz.

Późniejsze spotkania z Dubčekiem pamiętam, tego pierwszego nie. Może dlatego, że inni moi rozmówcy, tacy jak Havel, Dienstbier czy Pithart to byli ludzie z podobnych kręgów jak polskie solidarnościowe, a Dubček był dla mnie człowiekiem z innego świata i z innej epoki.

Miałem wrażenie jakbym spotykał kogoś, kogo wielkość jest dla mnie oczywista, ale poniekąd obca - Stefana Żeromskiego? To dobry przykład, bo byłem bardzo porządnie oczytany w jego twórczości, ale nie były to dla mnie lektury, do których powraca się wielokrotnie, jak „Trylogia", „Quo vadis?" czy „Lalka"...

Z późniejszych spotkań z Dubčekiem zapamiętałem żywo dwa. Pierwsze, kiedy towarzyszyłem ministrowi Skubiszewskiemu podczas jego oficjalnej wizyty w Pradze, drugie, które złożyłem mu kilka miesięcy przed śmiercią.

Skubiszewskiego wyróżniało od innych polityków nie tylko to, że był zawsze bardzo starannie przygotowany do prowadzonych rozmów, ale i to, że w czasie tych spotkań umiał po prostu wyciągnąć przygotowane notatki i przechodząc punkt po punkcie - załatwiać sprawy.

Tak też było w rozmowie z Dubčekiem.

Kiedy gospodarz rozpoczął powitania, Skubiszewski wyciągnął z teczki kartkę i czekając, aż dopuści go do głosu, rzucił na nią okiem.

To powitanie trwało długo i zawierało jak zwykle oficjalności, na które Skubiszewski odpowiedział tym samym. Z kolei odpowiedział Dubček, ale rozmowa zeszła na historyczne wspomnienia i kiedy Dubček przeciągał, w pewnym momencie „Skubi" po prostu papier do teczki schował, dochodząc najwyraźniej do wniosku, że rozmawiać z Dubčekiem o konkretach nie ma sensu, że spotkanie należy potraktować jako czysto kurtuazyjne.

Osobiście zrobiło to na mnie przykre wrażenie, choć podzielałem ocenę sytuacji przez swojego ministra.

Drugie spotkanie, już tylko moje i sam na sam, zostało rozmową niedokończoną...

Było to kilka tygodni przed wyborami w czerwcu 1992 roku, kiedy sytuacja zaczęła zmierzać do podziału państwa, wobec czego należało wysondować Dubčeka, jak ocenia tę perspektywę.

W czasie tego spotkania, chcąc trochę rozładować sytuację, która była dość dramatyczna, zapytałem go, czy czytał opowiadanie Kazimierza Brandysa „Twardy chłop". Nie wiem dlaczego, ale wydawało mi się, że było tłumaczone na czeski i że Dubček mógł je czytać. Okazało się jednak, że Dubček opowiadania nie zna, więc powiedziałem tylko, że treścią opowiadania jest jego spotkanie z Gomułką, które miało miejsce w 1968 roku w Arłamowie, kiedy odbyli rozmowę w cztery oczy.

Dubčeka najwyraźniej to zainteresowało i nawet ożywił się na tyle, że zaczął opowiadać, że tak, że takie spotkanie istotnie miało miejsce, ale odbyło się nie w Arłamowie, ani nawet w Polsce, tylko na zjeździe związków zawodowych w Ostrawie.

Dubček, chcąc rozmawiać z Gomułką bez świadków i wykluczyć wszelki podsłuch, zaprosił go... na stadion Baníka Ostrawa.

- Rozmawialiśmy chodząc wzdłuż linii boiska piłkarskiego - powiedział.

Ogarnęła mnie nieomal surrealistyczna wizja: Oto dwóch przywódców ważnych państw europejskich spaceruje sobie niczym sędziowie liniowi podczas piłkarskiego meczu, a gdzieś z korony stadionu pilnie śledzą ich ochroniarze i pozostała świta!

Cóż za fantastyczna opowieść, a ja nie miałem nawet kartki papieru i pióra, żeby cokolwiek zanotować, bo - nie wypada.

Przerwałem Dubčekowi i zapytałem, czy jest w stanie na tyle mi zaufać, żeby się ze mną spotkać odłożywszy na bok nasze oficjalne funkcje i porozmawiać ze mną jako z historykiem.

- Ja oczywiście obiecam panu, że póki jest pan czynnym politykiem, nie opublikuję treści naszej rozmowy - powiedziałem. - Czy mogę przyjść do pana na wywiad, ale nie jak dziennikarz, ale jako literaturoznawca i historyk, i czy pan mi to dokładnie opowie?

Dubček zgodził się, a ja obiecałem mu jeszcze, że wcześniej prześlę mu opowiadanie Brandysa do przeczytania.

Niestety po wyborach w czerwcu 1992 roku nie było już okazji do rozmowy. Historia gwałtownie przyspieszyła, Dubček realnie przestał się w niej liczyć, a 1 września jadąc z Bratysławy do Pragi miał wypadek pod Humpolcem i kilka tygodni później zmarł w skutek odniesionych obrażeń.

Rozmowę z Dubčekiem opisałem potem w „Lettres Internationales" Antonina Liehma i dopiero tam ukazało się opowiadanie Kazimierza Brandysa „Twardy chłop", w którym Alexander Dubček jest nazywany Zdziwionym Ptakiem a nasz Gomuła - Organistą.

Śmierć Dubčeka

Jechałem tamtędy wielokrotnie. W miejscu tym jest niewielki spad i leciuteńki zakręt w prawo. Przy suchej jezdni można jechać bardzo szybko, ale w czasie deszczu może być niebezpiecznie ze względu na koleiny żłobione przez TIR-y. I taka też była oficjalna wersja wypadku: poślizg na skutek zbyt dużej prędkości oraz wody nagromadzonej w koleinach jezdni. Zresztą znak drogowy umieszczony przed feralnym zakrętem zalecał ograniczenie prędkości właśnie w czasie deszczu.

Ale pojawiały się też sugestie, czasem najzupełniej fantastyczne, kiedy okazało się na przykład, że Dubček uległ wypadkowi w tym samym dniu, w którym w Polsce zamordowano Jaroszewiczów, albo też fantazje tłumaczące liczne w tym miejscu wypadki działaniami UFO. Znałem też ludzi z kręgu bliskiego Dubčekowi, którzy upierali się przy wersji zamachu, ale bez jakichkolwiek argumentów.

Ja miałem swoja psychologiczną koncepcję licznych w tym miejscu wypadków samochodowych, koncepcję kierowcy, który ten odcinek autostrady przemierzał sam wielokrotnie, jadąc czy to z Krakowa, czy też z Moraw lub ze Słowacji do Pragi zwłaszcza, że stosunkowo często prowadziłem auto osobiście.

Z Bratysławy do Pragi jest 328 km, więc pierwsze 28 km to był wyjazd z miasta i jeszcze kłębiące się w głowie myśli oraz wrażenia. Drogowskaz wskazujący 300 km do Pragi - trzeba się skupić na jeździe. Kolejne 100 km oznaczało dojazd do Brna. W Brnie był drogowskaz Praha 201 - tylko dwie setki, a przed Humpolcem, tuż przed tym zakrętem, na którym miał wypadek Dubček była tablica; Praha 100. No to gaz!- myślałem sobie w tym punkcie, jeszcze tylko stówa...

Zauważyłem później, że w tym miejscu znikła tablica 100 a pojawił się drogowskaz Praha 99. Czy przyczyniło się to w jakikolwiek sposób do zmniejszenia liczby wypadków na tym zdradliwym zakręcie? Nie wiem.

Śmierć Dubčeka była smutna a jego pożegnanie również. W przedsionku Zgromadzenia Narodowego, gdzie udałem się jako ambasador, żeby złożyć wpis do księgi kondolencyjnej, nie było dosłownie nikogo z przedstawicieli tej instytucji. Spotkałem jakąś klasę z nauczycielką, która tłumaczyła, że oczywiście każdy może wpisać to, co czuje, ale należy uszanować majestat śmierci. Uczeń, który wpisywał się przede mną napisał: „Promiňte, ale nesouhlasil jsem s Vaší ideologií" - przepraszam, ale nie zgadzałem się z Pańską ideologią.

Na lotnisku praskim, gdzie żegnaliśmy Dubčeka - nic, ani cienia jakiejkolwiek ceremonii, a wśród żegnających najliczniej reprezentowany był korpus dyplomatyczny.

Brałem też oczywiście udział, w gronie korpusu, w oficjalnej części pogrzebu Alexandra Dubčeka, w słowackim Teatrze Narodowym w Bratysławie. Po niej nastąpiła część prywatna w ścisłym gronie rodziny i przyjaciół, na cmentarzu.

W teatrze narodowym Havla nie było, bo pogrzeb odbywał się już po jego abdykacji z urzędu prezydenta. Może szkoda, ale byłby on chyba w tamtym czasie na Słowacji źle widziany, więc przybyć najwyraźniej nie mógł. Przewodniczący Czeskiej Rady Narodowej, czyli parlamentu Czeskiej Republiki, Uhde, zapowiedziany w oficjalnym programie jako mówca, nawet

nie przybył. Nieobecność Czechów była więc bardzo widoczna i budziła negatywne komentarze korpusu dyplomatycznego. A była ta nieobecność tym dziwniejsza, że Dubček był szczerym federalistą, czyli zwolennikiem wspólnego państwa Czechów i Słowaków.

Scena Teatru Narodowego tonęła w kwiatach. Zapamiętałem przemówienie Mečiara. Mówił z pamięci, bardo dobrze i przekonywająco.

Wracając do Pragi pomyślałem, że śmierć była symboliczna i dla Dubčeka łaskawa. W ostatniej fazie podziału Czechosłowacji oraz w początkach słowackiej niepodległości oszczędziła mu, być może, trudnych wyborów a niewykluczone, że i upokorzeń, na które z pewnością nie zasłużył.

Pisząc o Dubčeku - mam tego pełną świadomość - ulegam w jakiejś mierze tonowi apologetycznemu. Zdaję sobie sprawę z tego, że jednym ze źródeł tej postawy jest fakt, że piszę o zdarzeniach, w których miałem okazję uczestniczyć osobiście, i które w dodatku miały znaczny wpływ na bieg mojego życia. Ale nie tylko dlatego.

Pamiętam doskonale ludzi, obywateli Czechosłowacji, jak reagowali w tych czasach na otwarcie na wolność, jakie zapowiadała Praska Wiosna:

- Jste v Československu, pamatujte si, jste v Československu! - upominała głośno w pociągu potężna konduktorka jakiegoś obcokrajowca, który o coś się awanturował i w tonie głosu, w podkreślaniu tego, że tu jest Czechosłowacja, tu panuje porządek, była jakaś niezwykła godność obywatela, a nie tylko przywoływanie do porządku przez funkcjonariusza w mundurze. Późniejsze moje doświadczenie potwierdziło wielokrotnie, że o stanie państwa (każdego!) wiele mówi sposób zachowania się właśnie konduktora czy celnika, a oczywiście także policjanta czy więziennego klawisza.

I pamiętam też Słowaka, tłumacza i polonofila, który w dwa lata po krachu Praskiej Wiosny niemal z płaczem dawał wyraz swojej idealistycznej wierze w perspektywy tamtego czasu:

- Jacek, bolo to pre nás také čisté...

Myślę, że tym ludziom, którzy wówczas wierzyli i w imię idealizmu, który z perspektywy czasu może się wydawać naiwny, podejmowali pewne działania obywatelskie lub nawet tylko się z nimi utożsamiali, należy się obraz świata oświetlający jego jasną stronę.

Należy się to także Alexandrowi Dubčekowi.

ROZHOVORY

MARTIN PORUBJAK

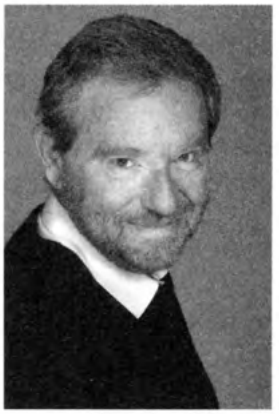

Profesor Martin Porubjak (*18. máj 1944, Bratislava) je slovenský dramaturg, divadelný režisér, filmový scenárista, prekladateľ, dramatik, divadelný teoretik a kritik, politik. Ako dramaturg pôsobí v Slovenskom národnom divadle. Od roku 2005 je profesorom v odbore divadelná veda a umenie, prednáša na Vysokej škole múzických umení.

Ako dramaturg začínal v šesťdesiatych rokoch v Divadle na Korze – tu sa podieľal na príprave viacerých legendárnych inscenácií (*Strip-teaese – Karol – Stroskotanci*, 1969; *Woyzeck*, 1971; *Les*, 1971), neskôr pracoval v Divadle SNP v Martine, kde dramaturgicky pripravil významné texty svetovej dramatiky (*Matka*, 1988; *Dotyky a spojenia*, 1988; *Baal*, 1989).

V rokoch 1991 – 1992 bol prvým podpredsedom vlády Slovenskej republiky, neskôr sa však výlučne venuje divadlu. K jeho najúspešnejším dramaturgiám na scéne Slovenského národného divadla patria také inscenácie ako *Višňový sad*, 1995; *Ako sa vám páči*, 1996; *Demokrati*, 1997; *Tančiareň*, 2001. Známy je aj ako divadelný režisér – mnohé jeho inscenácie sa už niekoľko rokov udržujú v programoch slovenských javísk a zachovávajú si stálu divácku priazeň (*Kontrabas*, 1988 – Štúdio L+S; *Emigranti*, 1989 – Štúdio L+S; *O psíkovii a mačičke*, 1994 – ND Praha; *Kumšt*, 1997 – Štúdio L+S; *Hotovo, koniec!*, 2002 – ND Praha).

Svoj inscenačný štýl M. Porubjak zblížil s koncepciou režiséra Vladimíra Strniska, označovanou termínom „groteskný realizmus". Krédom jeho divadelnej tvorby sa stala tzv. „autentická osobnostná interpretácia", ktorú obaja uplatňujú v teoretickej, pedagogickej i praktickej realizácii divadelných zámerov.

JULIANA BEŇOVÁ: *Pamätáte si ešte na váš prvý krok, keď ste prekročili prah tej „magickej" budovy zvanej divadlo?*

MARTIN PORUBJAK: Divadlo ma skutočne zaujímalo už od najútlejšieho detstva. Keď som bol prvýkrát v divadle ešte ako dieťa, tak ma

z neho museli dokonca nasilu vyviesť. Mal som asi štyri roky, bolo to niekedy v roku 1948 a v budove Opery dávali nejakú detskú hru. Sedel som s mamou v lóži, na ľavej strane, na prvom poschodí. Tieto detaily si podrobne pamätám, ale nemôžem si spomenúť, o čom tá hra bola. Viem však presne, že predstavenie končilo obrazom rytierov v brnení, ktorí sa bili šabľami, kopijami. Štyria z nich zahynuli, zostal jeden víťaz a padla opona, čo v divadle „bežne" znamená koniec predstavenia. Diváci tlieskali. Ja som však odmietal odísť, tvrdil som, že to nie je koniec a hra má pokračovanie. Myslel som si totiž, že je to len ďalšia prestávka. Bol som vtedy prvýkrát v divadle, a keďže jedna podobná prestávka už bola, automaticky som očakával aj druhú. Nechcel som preto opustiť lóžu. Ak mi v tom veku niečo odmietli, zvyčajne som začal hrýzť, kopať, hádzať sa o zem. Mama dobre vedela, čo bude nasledovať, keďže ma slovami nedokázala presvedčiť o tom, že je naozaj koniec a ja musím z lóže preč. Držal som sa silno stoličky a zúfalá mama vtedy vyhlásila, že ide po policajta. Vrátila sa však s hasičom. Našťastie pre ňu, ale i pre mňa, nerozlišoval som v tom veku uniformy a nevedel som, že to nie je policajt, ale hasič. On mi vysvetlil, že je naozaj koniec predstavenia. Vtedy som konečne poslúchol a odišiel z lóže... V tom čase som si ešte „ctil" uniformu a z rešpektu pred ňou som opustil divadlo. Také bolo moje prvé stretnutie s divadlom...

J. B.: *Tá lóža v historickej budove Slovenského národného divadla vás akosi zmagnetizovala. Dovolím si tvrdiť, že na celý život... Vtedy vás mama z divadla predsa len dostala von. Kedy ste sa doň vrátili? Čo viedlo dospelého muža vybrať sa opäť do divadla?*

M. P.: Už počas štúdia na gymnáziu som robil predstavenia v rámci miestneho Domu kultúry, kde sa mohla ukázať aj amatérska produkcia – pripravil som vtedy program o Jaroslavovi Ježkovi, o černošskom bluesovom jazze a rôzne iné. Neskôr moje kroky smerovali na VŠMU, kde ma po úspešných prijímacích pohovoroch vzali a začal som sa venovať divadlu „profesionálne".

J. B.: *Spomeniete si ešte na Vaše prvé študentské predstavenie?*

M. P.: Pravdaže. Ako študenti sme začali práve hrami poľského dramatika Sławomira Mrožka. Prvá inscenácia, ktorú sme uviedli verejne, boli dve Mrožkove jednoaktovky *Veselica* (*Zabawa*) a *Striptíz* (*Strip-teaese*). Absolventa réžie Petra Mikulíka vtedy angažovali do Slovenského národného divadla – prvú sezónu síce za herca, až po nej ako režiséra –, a on mal na Malej scéne SND uviesť Mrožkovho *Moriaka*. Vzhľadom na to, že dovtedy sa u nás taký typ drámy ako bola Mrožkova hra neinscenovala, potreboval si „vyskúšať" takúto poetiku a rozhodol sa pripraviť nejaký iný Mrožkov text so študentmi VŠMU. Vybral si poslucháčov herectva druhého roční-

ka – Stanislava Dančiaka, Mariána Labudu a svojho brata Pavla Mikulíka. Rozhodol sa s nimi robiť Mrožkovu jednoaktovku *Veselica* (*Zabawa*). Hercom sa hra veľmi páčila, a tak výsledok chceli ukázať na konci roka pedagógom ako svoju vlastnú tvorbu – hra totiž nebola v učebnom pláne. Ich vedúcim pedagógom bol Mikuláš Huba. A pedagógov hra zaujala – pretože bola skutočne výborná! Hoci vtedy ani len netušili, kto je „ten" Mrožek, ponúkli študentom naskúšať k *Veselici* ešte jednu hru, aby mohli obe verejne uvádzať ako celovečerné predstavenie. Pravdaže, pod podmienkou, že pred verejnou produkciou výsledný tvar ukážu pedagógom...

J. B.: *Viem, že aj druhou hrou bol text Sławomira Mrožka. Ako ste sa k nemu dostali, keďže autorove texty neboli vtedy v republike veľmi populárne, nehovoriac už o kvalitnom preklade...*

M. P.: Dlho sme uvažovali nad tým, aký text by sme pridali k Mrožkovej jednoaktovke. Ja som vtedy chodil na kurz poľštiny do Poľského kultúrneho strediska a mal som pocit, že ovládam poľský jazyk na „istej" úrovni. Prečítal som si teda ďalšie autorove jednoaktovky a nakoniec sme sa rozhodli pre *Striptíz*. Počas prázdnin som ho preložil a priniesol do školy. Peter Mikulík však nemal čas venovať sa študentom VŠMU, bol naplno vyťažený v Slovenskom národnom divadle, a tak sme dlho rozmýšľali, kto by to mohol s chlapcami pripraviť. Voľba padla na Milana Lasicu, ktorý si, už ako absolvent VŠMU, práve odkrúcal „vojnu" vo Vojenskom umeleckom súbore. Preklad ho zaujal, mal pomerne dostatok času na skúšanie a rozumeli sme si aj generačne. Na skúšky prichádzal vo vojenskej uniforme. Hneď po príchode si vyvliekol veľký vojenský opasok, plesol ním o stôl a zavelil: „A teraz skúšajte! A keď nebudete dobrí, je tu opasok..."

Bolo to však len také kamarátske karhanie. Hru sme viac-menej naskúšali a začali sme rozmýšľať o scénografii. Ja som sa vybral za kvestorom, aby nám dal nejaké finančné prostriedky na scénografiu. Výtvarníka sme mali – bol ním istý Štepán, umelec avantgardného zmýšľania –, chýbali nám však peniaze na jej realizáciu. Kvestor nechápal, prečo by nám mal dať peniaze, keď také predstavenie nie je v pláne. Ja som mu začal vysvetľovať, ako sme v júni zahrali pedagógom prvú jednoaktovku a oni navrhli ďalšiu spolu s verejným uvádzaním. Napokon nám kvestor nejaké peniaze predsa len dal a ja som sa s nimi vybral za scénografom Štepánom. Najali sme si nákladné taxi a vybrali sme sa do zberu železa. Tam sme za všetky peniaze kúpili veľmi hrdzavý železný šrot – vrak skútra, dvere, fragmenty karosérií – a priniesli sme to všetko do Reduty, kde sa vtedy uvádzali školské predstavenia. Po nociach sme jednotlivé kusy železa šmirgľovali – traja herci a ja – až sme napokon dostali zaujímavú scénografiu. Štepán nastriekal železné kusy rôznymi farbami v štýle op-artu – písal sa rok 1963 a vo svete výtvarného umenia to bola absolútna novinka, veď sa-

motný názov sa prvýkrát použil až v roku 1964 a nemusím ani vravieť, že u nás o op-arte vtedy nik ani len nechyroval –, a my sme to železo povešali pomocou oceľových laniek na ťahy nad javisko. Nad prázdnou scénou tak viseli kusy pestrofarebného železa, ktoré po rozkývaní vydávali zvláštne zaujímavé zvuky. Ako som povedal, scéna bola prázdna – vo *Veselici* sme mali len jednu veľkú skriňu a v *Striptíze* dvoje dverí – sprava a zľava –, tak ako to predpisuje autor. Dnes by to možno kritici nazvali „inštaláciou" či abstraktným obrazom.

J. B.: *Dalo by sa povedať, že išlo o prelomové predstavenie – tak z hľadiska formy ako i obsahu. Získalo si svojho diváka, veľa sa o ňom hovorilo aj za múrmi VŠMU. Ako sa vám podarilo udržať si toľkú divácku priazeň? Veď nebýva zvykom, aby o študentské predstavenia býval taký záujem, aký v roku 1963 vyvolalo uvedenie dvoch Mrožkových hier na scéne Reduty.*

M. P.: Predstavenie sa skutočne stalo doslova senzáciou. Reprízovali sme ho možno štyridsaťkrát, čo bolo na študentskú tvorbu nesmierne veľa a dokonca všetky predstavenia boli vypredané. My sami sme robili predstaveniu nemalú reklamu – roznášali sme letáčiky po študentských domovoch a jedálňach –, a medzi študentmi sa rýchlo rozšírilo, že to je „dobré" a hlavne „iné". Na jednej strane išlo o to, že Mrožek bol úplne „iný" autor – absurdná dráma sa dovtedy vôbec na Slovensku nehrala – nijaký Beckett, nijaký Ionesco –, v roku 1963 to bolo prvé uvedenie tohto dramatického žánru. Na druhej strane, samotná inscenácia mala mnohé kvality, ktoré pritiahli divákov.

Uvádzali sme ju v Redute, ktorá je, na prvý pohľad, absolútne „nevhodná" na uvádzanie textov absurdnej drámy. Neobaroková budova, nad javiskom visiaci zlatí barokoví anjeli, krásne tapacírované červené sedadlá, zlaté štukatúry a obrovské schodisko vedúce do divadelnej sály. Už vo dverách čakali divákov livrejovaní sluhovia – naši spolužiaci, herci z nižších ročníkov – ktorí pri šatni pomáhali divákom z kabátov, a potom ich odviedli až k divadelnej sále. Takýto „sluha" v mozartovskom kostýme kráčal so skupinkou divákov hore schodmi a počas cesty im tíško recitoval zdanlivo avantgardné ale socialisticky angažované či budovateľské verše priamo do ucha. Vystúpili na prvé poschodie a tam, vo foyeri, bol katafalk, na ňom truhla a v truhle figurína mužskej mŕtvoly v čiernom. Vedľa katafalku stáli hudobníci, tiež oblečení v čiernom, naši priatelia – hudobná kapela Traditional Club –, hrajúci blues, ktorý sa zvyčajne hrával v New Orleans na pohreboch. Okná boli zakryté čiernym plátnom. Diváci zrazu nevedeli, čo to má všetko znamenať. Keď sa pousádzali, prišli livrejovaní sluhovia, vybrali z truhly figurínu mŕtvoly a posadili ju do stredu hľadiska, do kresla, ktoré bolo určené rektorovi VŠMU. Vrátili sa k východu, zatvorili dvere a ešte ich aj zatĺkli dvoma veľkými drevenými latami. Di-

váci tak získali dojem, že z hľadiska niet žiadneho úniku. To bol začiatok *Veselice*... A zároveň môj „začiatok" s Mrožkom, ku ktorému som sa dostal ešte ako študent VŠMU. Neskôr som robil aj ďalšie jeho texty, ale to už bolo na profesionálnom javisku.

J. B.: *Zrejme máte na mysli uvedenie Mrožkových hier v generačne vyhranenom Divadle na Korze, založenom v novembri roku 1968 z vnútornej potreby mladých divadelníkov vypovedať o sebe, o svojich umeleckých predstavách. Na scénu ste vtedy prinášali nový typ dramatiky – často to boli existenciálne témy a politické hry, aby ste prostredníctvom nich mohli povedať to, čo sa „verejne" hovoriť nesmelo...*

M. P.: Otvárajúcou inscenáciou Divadla na Korze bolo Beckettovo *Čakanie na Godota*, ktoré sme uviedli ako prví na Slovensku a druhou premiérou boli práve Mrožkove jednoaktovky. Pre veľký úspech sme zopakovali *Striptíz* a doplnili sme ho o ďalšie dve hry – *Karol* a *Stroskotanci* (autor hru uviedol pod názvom *Na šírom mori*). Premiéra jednoaktoviek mala veľmi zvláštnu atmosféru. Náš priateľ, výtvarník a fotograf Michaláč robil celý rok fotografie Bratislavy a my sme sa rozhodli nainštalovať ich vo foyeri divadla. Fotografie zachytávali udalosti od pádu Novotného, nástupu Dubčeka, všetky tie študentské mítingy v PKO, májové zhromaždenia, ale aj okupáciu z augusta 1968 ako i študentský štrajk, ktorý sa odohrával v januári 1969 po smrti Jána Palacha.

Premiéra Mrožkových jednoaktoviek sa konala ôsmeho februára 1969 a otvárala ju Michaláčova výstava nazvaná *Od januára do januára*. Fotografie začínali nástupom Alexandra Dubčeka v januári 1968 a končili januárom 1969, upálením Jána Palacha. Výstava otvorená pri premiére Mrožkových jednoaktoviek však netrvala ani dva týždne. Vyvolala veľký záujem, ale aj obrovskú nevraživosť. Režim sa už v tom čase začínal meniť, a tak sme po týždni dostali príkaz výstavu demontovať. Michaláča vyšetrovala ŠTB, našťastie, negatívy niekam „zakopal", čím sa mu ich podarilo zachrániť. Osud výstavy však postihol aj jednoaktovky. *Striptíz* bol jednoznačne prijatý ako politická metafora – išlo tu o ideologický spor materialistu a idealistu, ku ktorému sa pridáva nejaká brachiálna moc a na konci sa objavuje červená ruka – to bola až nevídaná vec, že sa v hre zjavuje tá červená ruka ako najhoršia a posledná – jasná metafora systému! *Karol* je o „fízlovaní" – podali sme čistú analógiu so skutočnosťou, ktorú sme práve zažívali a *Stroskotanci* vyzneli ako úplná a jasná kritika vtedajšieho systému. Hry sme uvádzali v poradí *Striptíz* – *Karol* – *Stroskotanci*, pričom práve posledný text predstavoval vrchol analógie s vtedajším dianím na politickej scéne. Svoje postoje sme demonštrovali prostredníctvom postáv – hereckou akciou a kostýmovaním.

V hre vystupujú traja muži – stroskotanci na mori. Najtučnejší z nich,

herec Peter Debnár mal výrazné hrubé čierne obočie, bol jasný Brežnev už z tej masky. Stredne obézny Marián Labuda mal oblečený kostým v československej bielo-modro-červenej trikolóre a najchudší Stano Dančiak mal briadku a okuliare – jasný Walter Ulbricht, východonemecký komunistický generálny tajomník. A títo dvaja páni – tučný a chudý – zožrali Mariána Labudu odetého do trikolóry. Bolo to až tak „polopatistické" a demonštratívne, že *Stroskotancov* nám zakázali hrať ako prvých.

Dodnes si však pamätám, ako tieto jednoaktovky zarezonovali v Prahe, kde sme s Divadlom na Korze hosťovali v januári roku 1970. Bolo to práve na prvé výročie Palachovej smrti, keď sme tam uvádzali aj Mrožkove jednoaktovky. Hnusná sychravá zima liezla do kostí, ulice boli prázdne a vo všetkých oknách horeli sviečky. Pražskí diváci sledujúci *Stroskotancov* vtedy reagovali na politickú analógiu neobyčajne demonštratívne, hra pôsobila ako ekrazit. V situácii zúfalstva a beznádeje boli jednoaktovky prijaté ďaleko „horúcejšie", ako keď sme ich hrávali v Bratislave. Veď si predstavte tie reakcie, ktoré nastali pri prvom „zjavení" sa Petra Debnára – Brežneva.

J. B.: *Prostredníctvom Mrožkových textov ste teda vyjadrovali to, čo bolo zakázané verejne prezentovať...*

M. P.: Dalo by sa to tak povedať. Mrožkova poetika nám vtedy veľmi imponovala – v našom veku a v súdobej situácii – vyjadrovala skúsenosť východného bloku zreteľne a všetci sme tomu veľmi dobre rozumeli. Intuitívne sme túto poetiku prijímali a vedeli sme ju naplniť ďalším obsahom. Myslím si, že práve študentské predstavenie z roku 1963 a Mrožkove texty uvedené v roku 1969 v Divadle na Korze asi najvýstižnejšie tlmočili tohto autora. Po roku 1970 sa Mrožek u nás nemohol hrať, dostal sa na zoznam prohibitných autorov, pretože v Taliansku protestoval proti okupácii Československa. Ja osobne som sa k nemu ako dramaturg vrátil až po nežnej revolúcii, keď sme v roku 1997 na Malej scéne SND inscenovali jeho *Tango*.

J. B.: *Ešte predtým ste však v celoslovenskej premiére v bratislavskom Štúdiu S uviedli v máji roku 1989 Mrožkových Emigrantov. Nebáli ste sa vtedy siahnuť po autorovi, ktorý bol toľké roky zakazovaný a inscenovať štrnásť rokov starý text ako aktuálnu výpoveď o dobe a jej súčasníkoch? Veď vy ste vlastne Mrožkovi akoby „v predstihu" opäť otvorili cestu na slovenské javiská...*

M. P.: Áno, ešte pred novembrom 1989 sme uviedli v Štúdiu S jeho *Emigrantov*, ktorých som režíroval. Znovu sa tu stretli „mrožkovci" – jedného z emigrantov hral Marián Labuda, ktorý sa ako herec objavil už vo *Veselici* a v *Stroskotancoch*, druhého emigranta hral Milan Lasica, ktorý režíroval v roku 1963 na VŠMU *Striptíz*. V Štúdiu S sme *Emigrantov* hrali asi štyri roky a dokonca sme v tejto zostave natočili v roku 2002 aj televízny film.

Bolo to prvé uvedenie Sławomira Mrožka po jeho zákaze, ktorý platil v rokoch 1970 – 1988. Režim sa už trošku „oslabil", dovolili sme si teda siahnuť po jeho *Emigrantoch*. Divadlo bolo preplnené, politická rovina textu vtedy úžasne rezonovala.

Prišiel november 1989, zmenili sa pomery a reakcie publika začali ochabovať – téma politickej emigrácie už nebola aktuálna a to politikum, ktoré je v hre prítomné, sa nejakým spôsobom akoby vytratilo. Asi v roku 1991 sme postrehli opätovný príliv publika a zvýšené reakcie – tentoraz diváci reagovali na ekonomického emigranta, ktorý im začal byť v zmenenej situácii v Československu akosi „blízky". V spoločnosti sa totiž objavili prvé sociálne problémy, ľudia začali strácať prácu a hľadali ju v susednom Rakúsku či Nemecku a sami sa dostávali do pozície „gastarbeiterov". Pocítili sme príliv takého publika, pre ktoré bol zrazu zaujímavejší nie ten intelektuál, ktorý priťahoval reakcie pred novembrom 1989, ale odrazu bola zaujímavejšia, živšia a rezonujúcejšia postava gastarbeitera v podaní Mariána Labudu a téma ekonomickej emigrácie.

J. B.: *V divadle ste sa teda so Sławomirom Mrožkom stretli viackrát. Došlo aj k osobnému stretnutiu medzi vami a vašim „dvorným" autorom?*

M. P.: V roku 1988 sme boli s Milanom Lasicom pozvaní na Festival pouličných divadiel do Paríža a pri tej príležitosti sme sa chceli stretnúť aj so Sławomirom Mrožkom, lebo už vtedy sme vedeli, že budeme inscenovať jeho *Emigrantov*. Mali sme jeho adresu, telefón, ale nemohli sme sa s ním skontaktovať. Zobrali sme so sebou bulletiny a plagáty zo všetkých inscenácií, ktoré sme robili, dokonca aj z tých študentských a chceli sme s ním hovoriť na tému *Emigrantov*. Ale on už bol v Južnej Amerike. Zatelefonovali sme francúzskemu hercovi Laurentovi Terzieffovi, priateľovi Sławomira Mrožka a ten nám povedal, že Mrožek nie je vo Francúzsku a nevie, kedy sa vráti. Všetky materiály sme dali do obálky a priložili sme k nim jeden dlhý list o tom, čo pre nás znamenal, tak pre študentov, ako aj neskôr v Divadle na Korze, o tom, čo nám dávali jeho hry a ako sa teraz, po rokoch, opäť k nemu vraciame prostredníctvom *Emigrantov*, a všetko sme mu to poslali do Južnej Ameriky.

Milan Lasica sa neskôr stretol s Mrožkom v roku 1999 počas hosťovania Štúdia S v Prahe, kde hrali *Emigrantov* a sám autor mu dokonca neskôr telefonoval, aby mu vyjadril svoje dojmy z predstavenia. Viem, že sa o inscenácii vyjadroval v superlatívoch, považoval ju za jednu z najlepších, vravel, že je presne taká, ako si to pri písaní predstavoval.

Ja som sa so Sławomirom Mrožkom osobne stretol až v roku 2002, keď bol hosťom Poľského inštitútu v Bratislave – moderoval som toto stretnutie. Pravdaže, dotkol som sa aj *Emigrantov* a autor opäť potvrdil svoje nadšenie z predstavenia. Ja osobne považujem Mrožka za symbol, ktorým

sme končili tú „horšiu" éru v divadle či v živote a začali tú „lepšiu" éru...

J. B.: *Je všeobecne známe, že Vaše kontakty s poľskou absurdnou dramatikou sa neskončili pri Mrožkovi, ale siahli ste aj po Różewiczovi a z poľských dramatikov vám nezostal cudzí ani Witkiewicz či Iredyński. Vo vašej dramaturgickej a režijnej práci ste sa programovo venovali poľskej dráme. Odkiaľ pramení váš záujem o poľskú drámu a divadlo?*

M. P.: S poľskou drámou som rástol – „začal som si" s ňou už na škole, keď som ako „prekladateľ" znalý poľštiny – s dvojročným kurzom v Poľskom inštitúte! (*Smiech.*) – mal odvahu preložiť *Striptíz*. Neskôr som sa jej venoval ako dramaturg a režisér. Osobne malo na mňa obrovský vplyv aj poľské divadlo, napísal som o tom obsiahlu štúdiu s názvom *Divadlo ako reflexia národných mýtov* – venovanú predovšetkým divadlu Teatr Stary Kraków. Bolo to práve v období, keď na Slovensku prebiehala normalizácia a ja som vtedy v Krakove videl také inscenácie, akými boli *Noc Listopadowa*, *Nastasia Filipówna*, *Dziady* a mnohé iné. Zažil som tam otvorenie kostola v Novej Huti, kde slúžil omšu Karol Wojtyła, zúčastnil som sa na tichej študentskej demonštrácii. A stále som si prinášal texty poľských dramatikov.

Takto som priniesol na Slovensko Witkiewicza, ktorý sa u nás prvýkrát hral v Martine. V roku 1985 uviedlo Martinské divadlo jeho hru *Matka*. Zaujímavosťou je, že to bola jediná divadelná réžia dnes najznámejšieho a najúspešnejšieho filmového režiséra Martina Šulíka. Poznal som ho už od jeho študentských čias, on zase poznal martinské divadlo, a tak sme sa dohodli, že by mohol v Martine hosťovať. Vybrali sme Witkiewiczovu *Matku*, bola to dobrá inscenácia. Pravdaže, Witkiewicz bol iný typ autora ako Mrožek, jeho dielo má iné a hlbšie parametre a konotácie zobrazovania reality. Nevystupuje uňho taká výrazná parabola politickej skúsenosti ako u Mrožka, ale kritická reflexia bola pozitívna, hoci s divákmi predstavenie tak veľmi nekomunikovalo. Bol som však šťastný, že sa poľská dráma ocitla na javisku.

Spomínam si ešte, že ako študent som preložil Różewiczovu hru *Smiešny starček*. Vtedy som si teda trúfal! (*Smiech.*) Text mi poslali z televízie a mne sa hra neskutočne páčila, je úžasná. Keď si ju však v televízii prečítali, pochopili, že ju nemôžu inscenovať. Písal sa rok 1964 – bolo nepredstaviteľné uviesť takýto text! Ale Różewicz sa predsa len na Slovensku hral. V Divadle poézie uviedli *Našu malú stabilizáciu* a v Martinskom divadle sme uviedli jeho *Pascu*. Bol som vtedy jej dramaturgom, nie prekladateľom – v dospelosti som našťastie stratil „trúfalosť" prekladať z poľštiny –, a réžie sa ujal Roman Polák. Je to hra o Franzovi Kafkovi, o jeho rodine, o ženách, ktoré vstúpili do Kafkovho života, aj o víziách holokaustu. V Martine mala hra veľmi slušný ohlas, ale najväčšia rezonancia ju zasiahla v Prahe, kde sme

ju odohrali v divadle E. F. Buriana. Bolo to hlavne tým, že dielo Franza Kafku sa v Čechách nemohlo v žiadnej podobe objaviť vyše dvadsať rokov a my sme ho tam „priniesli" v podobe inscenácie. Pre českú kultúrnu verejnosť uvedenie *Pasce* znamenalo obrovskú senzáciu.

J. B.: *Ponovembrový divadelný život prechádzal mnohými zmenami. Boli to zmeny na úrovni formálnej i obsahovej a mnohé sa týkali aj uvádzania jednotlivých autorov. Niektorí sa akoby vytratili z našich divadiel, iní si tam našli svoje pevné miesto. Mrożek sa na slovenských javiskách „udomácnil", pridali sa k nemu aj takí autori ako Gombrowicz, Witkiewicz, Różewicz, hoci v oveľa menšej miere. Čo však noví poľskí autori či noví režiséri? Dostali sa na slovenské javiská? Prejavili slovenskí divadelníci intenzívny záujem o poľské „nové divadlo"?*

M. P.: Myslím si, že dôležitú úlohu pri vytváraní kontaktov medzi slovenským a poľským divadlom v posledných rokoch zohrala a naďalej zohráva Divadelná Nitra - medzinárodný divadelný festival, na ktorom sa pravidelne zúčastňujú tie najlepšie poľské súbory, so zaujímavými inscenáciami známych režisérov. Mnohých režisérov, ako napríklad Jarzynu, Warlikowského, Wojcieszka, „objavila" práve Nitra ako vychádzajúce hviezdy divadelnej réžie, a to v čase, keď sa o nich v Poľsku len začínalo diskutovať.

Nemôžem však povedať, že by niektorý slovenský súbor „kopíroval" tvorbu nejakého poľského režiséra, či poetiku jeho tvorby. Pravdaže, kedysi tu boli súbory, ktoré pracovali metódou Jerzyho Grotowského, určite mnohých ovplyvnila tvorba Józefa Szajnu. Pokiaľ ide o súčasných poľských dramatikov, nemôžem tvrdiť, že niektorý z nich by nejako podstatne zasiahol do slovenskej dramaturgie, hoci mnohí boli inscenovaní. Išlo však len o sporadické inscenovanie. Najuvádzanejší je momentálne Ingmar Villqist, ktorému dokonca na Slovensku vyšlo knižné vydanie jeho drám, a tiež aj Janusz Głowacki - jeho hry sa objavili na viacerých slovenských scénach. S Głowackim som sa zoznámil na divadelnom festivale v Bonne, kde som videl jeho hru *Štvrtá sestra*. Zdalo sa mi, že by mohla rezonovať aj u slovenského publika, a tak sme ju v roku 2002 uviedli v Slovenskom národnom divadle.

J. B.: *A ešte slovo na záver: ako hodnotíte súčasnú situáciu v poľskom a slovenskom divadle z hľadiska jeho funkcie a postavenia v spoločnosti? Zohrávalo či zohráva divadlo nejakú úlohu v spoločenskom, politickom či kultúrnom živote jednotlivca?*

M. P.: Funkcia divadla na Slovensku a v Poľsku je veľmi rozdielna. To, čo divadlo znamená v Poľsku, na Slovensku bohužiaľ neznamená. Divadlo u nás nikdy nevyvolávalo také reakcie ako napríklad inscenácia Mickiewiczových *Dziadov* vo Varšave, ktorá viedla k študentským nepokojom

a k začiatkom spoločenských pohybov. Zažil som Jaruzelského puč vo Varšave, videl som v Teatrze Powszechnym Havlove jednoaktovky, aj som mu z predstavenia priniesol bulletin, dva dni na to došlo v krajine k vojenskému prevratu... V časoch komunistickej represie, v sedemdesiatych rokoch, bolo pre nás nevídané, čo všetko sa na poľských scénach inscenovalo a akým spôsobom. Vždy sme vnímali poľské divadlo ako slobodnejšie, ako divadlo s istým poslaním a funkciou v spoločnosti. Udalosti na poľskom javisku mali pre verejnosť obrovský význam a tento rozmer u nás divadlo zatiaľ nikdy nemalo a myslím si, že už ani mať nebude.

Rozhovor pripravila
Juliana Beňová

ČINNOSŤ KOMISIE

SPRÁVA z XI. zasadnutia Slovensko-poľskej komisie humanitných vied (Krakov, 10.-14. október 2007)

Marta Pančíková, Jozef Hvišč

Stretnutia slovenských a poľských členov medzivládnej Slovensko-poľskej komisie humanitných vied sa organizujú raz za rok striedavo na Slovensku a v Poľsku.

Organizátorom XI. zasadnutia bola poľská sekcia spoločnej komisie, ktorá po dohode so slovenským partnerom zostavila program konferencie a za miesto rokovaní určila príjemné prostredie hotela „Farmona" na južnom okraji Krakova.

Bádatelia v oblasti humanitných vied považujú Krakov za „hlavné mesto" poľsko-slovenských vzťahov a kontaktov. Svedčí o tom nielen tradícia, ktorá je objektom porovnávacieho výskumu slovenských polonistov a poľských slovakistov, ale i súčasná spolupráca a kontakty krakovskej a bratislavskej univerzity.

Pri tejto príležitosti si musíme spomenúť na Władysława Bobeka, ktorý po úspešnej obhajobe doktorskej dizertácie na Jagellovskej univerzite (1926) pôsobil jedenásť rokov na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského ako lektor poľského jazyka a literatúry. Jeho príchod do Bratislavy sa dlho označoval nesprávne rokom 1931. Marta Pančíková preskúmala archív FiF UK a zistila, že Bobek prišiel do Bratislavy v roku 1928. XI. zasadnutie našej komisie je teda i 80. výročím Bobekovho príchodu do Bratislavy na Univerzitu Komenského, kde pôsobil do septembra 1939 (pozri článok v časti „Kronika").

Je prirodzené, že po 2. svetovej vojne sa vzťahy Slovákov s Krakovom zintenzívnili a po otvorení samostatného štúdia poľského jazyka a literatúry na FiF UK v Bratislave (1956) nadobudli systematický charakter. Medzi bratislavskou Univerzitou Komenského a krakovskou Jagellovskou univerzitou boli uzavreté dohody o spolupráci (na úrovni rektorov), konkrétne formy spolupráce však zabezpečovala iniciatíva a osobné kontakty jednotlivcov: Danuty Abrahamowiczovej, Marie Bobrownickej, Zdzisława Niedzielu a ich súčasných pokračovateľov. K tejto spolupráci sa hlási i spoločná slovensko-poľská a poľsko-slovenská komisia humanitných vied, zložená z predstaviteľov slovenskej polonistiky a poľskej slovakistiky a slavistiky.

Zasadnutie komisie - ako každý rok - sa začalo slávnostným otvorením za účasti zástupcov slovenského a poľského ministerstva - Dagmar Hupkovej, Teresy Bader, Andrzeja Śliwku, Martiny Štiffelovej a Małgorzaty Setkowicz. Pracovný program prebiehal 11. a 12. októbra, pričom prvý deň bol venovaný vedeckej konferencii o vyučovaní slovenského jazyka v Poľsku a poľského jazyka na Slovensku. Na konferencii sa okrem členov komisie zúčastnili pozvaní odborníci tejto problematiky (autori referátov) a čestní hostia - prorektor UJ prof. dr hab. Władysław Miodunka a generálny tajomník Spolku Slovákov v Poľsku Ľubomír Molitoris. Program druhého dňa bol vyplnený rozhovormi o odborných a organizačných otázkach činnosti komisie v nasledujúcom funkčnom období. Paralelne s plenárnymi akciami prebiehali osobitne rozhovory skupiny historikov, zaoberajúcich sa finalizáciou syntetických *Dejín Spiša.*

1. Vedecká konferencia

Zameranie konferencie s oficiálnym názvom „Nauczanie języka słowackiego i polskiego jako obcego" vyplýva z jej názvu. Slovenskí i poľskí účastníci si dali za cieľ vzájomne sa informovať o edukácii slovenského a poľského jazyka. Hodnotili stav doterajšieho vyučovania cudzích jazykov, ako je organizačne a metodicky zabezpečené a čo z toho vyplýva pre nasledujúce štúdium týchto jazykov.

Konferenciu otvoril a viedol prof. dr hab. Jacek Baluch. Vo vstupnom príhovore naznačil hlavné zámery vvyučovania príbuzných jazykov, pripomenul potrebu odbornej prípravy na základe vzájomnej výmeny poznatkov a charakterizoval metodické zásady tohto štúdia.

Myšlienky prof. Balucha ďalej špecifikovali dva hlavné referáty konferencie: *Certyfikacja języka polskiego jako obcego,* ktorý predniesol prorektor UJ prof. dr hab. Władysław Miodunka a *Štandardizácia slovenčiny ako cudzieho jazyka* - predniesla doc. PhDr. Jana Pekarovičová.

Prof. W. Miodunka vo svojom referáte načrtol, akým spôsobom sa v Poľsku organizuje vyučovanie poľského jazyka pre cudzincov. Zhodnotil priebeh a výsledky doterajšej práce, postupy pri nadväzovaní na európske štandardy vyučovania cudzích jazykov, charakterizoval základné klasifikačné kritériá, znalostné stupne, spôsoby ich hodnotenia a získavania príslušnej certifikácie. V praktickej časti svojej prednášky informoval účastníkov o najnovších poľských publikáciách a príručkách predstavujúcich jednotnú metodickú a hodnotiacu bázu tohto vyučovania. Základnou ideou Miodunkovej prednášky bolo presvedčenie, že v zjednotenej Európe sa znalosť druhých a tretích jazykov stane neodmysliteľnou súčasťou všeobecného vzdelania ľudí pôsobiacich nielen v oblastiach kultúrnej sféry, ale aj v oblastiach sféry ekonomickej, technickej a spoločenskej. Preto už teraz treba vytvoriť všetky podmienky k tomu, aby sa edukácia našich jazykov uskutočňovala na najvyššej kvalitatívnej úrovni, aby sa jej výsledky štandardizovali podľa jednotných celoeurópskych zásad a kritérií.

Doc. Jana Pekarovičová, vychádzajúc z poľských skúsenosti, charakterizovala obsah a priebeh vzdelávacieho programu slovenčiny pre cudzincov, ktorý sa postupne napája na jednotný európsky systém. V tomto rámci poukázala na dve etapy tohto programu: na etapu príprav koncepcie výučby a lingvodidaktického opisu problematiky s osobitným dôrazom na prezentáciu a osvojovanie jednotlivých rovín všeobecného jazykového systému

(roky 2004 – 2005) a na etapu praktickej realizácie výučby podľa jednotného postupu a hodnotenia (roky 2006 – 2007). V prednáške Pekarovičová bližšie špecifikovala metodiku jazykového vzdelávania a podporných aktivít, ako sú odborno-metodické semináre, podujatia uskutočňované v rámci Studia Academica Slovaca, konferencie a tvorba študijných príručiek. Podčiarkla pôsobenie poľských iniciatív v tejto oblasti, ktoré tvorcom programu „Slovenčina ako cudzí jazyk" vo viacerých prípadoch poslúžili ako cenná inšpirácia.

Ďalšia časť konferencie bola zameraná na problémové otázky vyučovania. Doc. Marta Pančíková hodnotila štruktúru a súčasný stav vyučovania poľského jazyka na slovenských vysokých školách a dr hab. Rafał Majerek sa zaoberal problematikou vyučovania slovenského jazyka na poľských vysokých školách. V obidvoch referátoch sa okrem základných informácií prezentovali cenné úvahy o metodike a skvalitnení edukačného procesu v ďalšom vývinovom období. Prejavom snahy o organizačné a metodické zlepšenie súčasnej situácie vyznel i referát Vlasty Juchniewiczovej *Slovenčina ako maturitný predmet v Poľsku*.

Do ďalšej časti konferencie, ktorej predsedala doc. Marta Pančíková, boli zaradené referáty zamerané na metodiku špecifických postupov vyučovania. Maryla Papierz v referáte *Gramatyka kontrastywna a nauczanie języka obcego* hodnotila možnosti porovnávacej výučby na základe zhodných a odlišných gramatických kategórií slovenčiny a poľštiny.

Halina Mieczkowska (*Konfrontatywne ujęcie systemu deklinacyjnego pod kątem jego wykorzystania w przyswajaniu języka słowackiego przez użytkownika polskiego* – referát predniesla Alexandra Mikołajczyk) porovnávaním deklinačných systémov slovenčiny a poľštiny charakterizovala postupy konfrontačného vyučovania slovenčiny v poľskom edukačnom prostredí. Alexander Horák (*Využitie hovorového korpusu slovenčiny v lingvodidaktike a lingvistickom výskume*) načrtol počítačový spôsob evidencie a normovania hovorových prvkov slovenčiny v procese jazykového vyučovania a výskumu. Uvedené referáty možno hodnotiť ako úspešné príklady induktívneho postupu od špecifických prvkov a vlastností jednotlivých jazykov k všeobecným zásadám lingvodidaktiky a výskumu. Tento problémový blok uzatvoril referát *Syntezy gramatyk: polskiej, czeskiej i słowackiej dla slawistów niemieckojęzycznych*, v ktorom autorky dr Danuta Lech-Kirstein a dr Marzena Makuchowska prezentovali svoju predstavu, ako zo špecifických prvkov analytického výskumu dospieť k syntetickej kompletizácii vyučovania ako pomocnej normy pri štúdiu slavistiky v prostredí nemeckej jazykovej zóny.

Prednesené referáty budú publikované v zborníku, ktorý pripravuje na vydanie Instytut Filologii Słowiańskiej Jagellovskej univerzity. Redaktor zborníka a riaditeľ tohto inštitútu prof. Jacek Baluch hodlá do zborníka

zaradiť aj práce o vyučovaní iných západoslovanských a južnoslovanských jazykov. Do záveru konferencie preto začlenenil aj referáty o vyučovaní slovinčiny a chorvátčiny v Poľsku, ktoré predniesli mgr Bojana Todorović (*Język słoweński jako drugi język* słowiański na studiach slawistycznych) a Monika Marcinkiewicz-Dumanowski (*Nauczanie języka chorwackiegio w Poslce a rozwój kompetencji socjolingvistycznej*). Problematika, ktorú tieto referáty prezentovali, síce prekročila tematický rámec konferencie, súčasne však naznačila potrebu širšieho, aspoň orientačného, poznania lingvodidaktických postupov v kontexte západoslovanskej jazykovej zóny, ktorá - čo zvýraznili aj uvedené referáty, - má veľa spoločného s vyučovaním slovenčiny a poľštiny.

V diskusii odzneli cenné pripomienky a hodnotiace poznámky k predneseným otázkam. Diskutéri (Miodunka, Pekarovičová, Pančíková, Smolińska, Śliwka, Szymczakowa) hovorili o nových podmienkach a možnostiach súčasného vyučovania slovenčiny a poľštiny, o osobnosti lektora, o zásadách metodiky, štruktúry a cieli vyučovacieho a výskumného procesu. V závere diskusie dr Ľubomír Molitoris informoval účastníkov o súčasných problémoch maturitných skúšok zo slovenčiny na poľských školách a odovzdal účastníkom konferencie nové čísla mesačníka „Život" a knižné novinky vydané Towarzystwom Słowaków v Poľsku. Osobitne upozornil na publikáciu poľského historika Jerzyho S. Łątku *Bohater na nasze czasy?*, demaskujúcu pravú tvár a činy poľského partizána Józefa Kuraśa-Ognia.

Cenným faktom konferencie bolo praktické zameranie referátov a diskusných príspevkov, prezentovaných ako výsledok praktických skúseností, získaných konkrétnou pedagogickou prácou a aktívnou účasťou na tvorbe jednotného organizačného a metodického systému vyučovania príbuzných slovanských jazykov.

2. Organizačné a metodické otázky

V priebehu nasledujúceho dňa (12. októbra) sa uskutočnili rokovania (1) o stave práce na vydaní syntetických *Dejín Spiša*, (2) o VI. čísle „Kontaktov", (3) o projekte VII. čísla „Kontaktov" a (4) o vydaní publikácie *Bilaterálne vzťahy v procese transformácie*.

(1) Rokovanie o príprave syntetických *Dejín Spiša* prebiehalo paralelne v expertnej skupine slovenských a poľských historikov. Účastníci hodnotili stav doterajších príprav na konkrétnych textoch, zabezpečovali finálne práce, organizáciu tlače a financovanie autorskej a vydavateľskej výroby. Konštatovali, že k dňu zasadnutia boli ukončené takmer všetky autorské texty, okrem kapitoly o novovekých dejinách Spiša a kalendária súčasných dejín poľského Spiša. Bolo tiež zabezpečené dôsledné recenzné posúdenie poľských i slovenských textov a autorská kontrola korektúr. Po zvážení všetkých odborných a organizačných okolností účastníci sformulovali zá-

väzný harmonogram finálnych prác, ktorý zostavili tak, aby syntéza mohla byť definitívne ukončená v treťom štvrťroku 2008.

Uvedené skutočnosti boli aj predmetom plenárneho zasadnutia komisie, na ktorom doc. Homza referoval o stave a výslednej podobe *Dejín*. V diskusii sa s uznaním hovorilo o význame pripravovanej syntézy, zazneli však pripomienky k jej rozsahu a odbornej náročnosti, ktoré doc. Homza rozptýlil prezentáciou (v počítačovej podobe) čitateľsky príťažlivej ilustračnej a grafickej úpravy knihy. Závery vyplývajúce z rokovania expertnej skupiny historikov boli spracované ako príloha k *Protokolu XI. zasadnutia komisie*.

(2) Diskusiu o VI. čísle „Kontaktov" viedla prof. Joanna Goszczyńska, hlavná redaktorka poľskej redakcie. Bolo to prvé číslo vydané ako súbor poľských i slovenských textov (predchádzajúce čísla vychádzali paralelne v Poľsku v poľskej a na Slovensku v slovenskej verzii), čím sa zjednodušila redakčná a vydavateľská príprava časopisu. Prof. Jacek Baluch pozitívne hodnotil fakt, že napriek objektívnym problémom si „Kontakty" zachovali svoju hodnotu a čitateľskú príťažlivosť. V diskusii výrazne rezonovala požiadavka posilniť v časopise časť venovanú odborným štúdiám o slovensko-poľských a poľsko-slovenských vzťahoch a súvislostiach. Prof. Hvišč pripomenul, že „Kontakty" boli pôvodne projektované ako periodická tlač pre organizačné a informačné potreby komisie, v priebehu rokov sa však tento zámer zmenil, časopis nadobudol odbornú váhu a dnes sa môže povedať, že je vzorkou komparatívneho výskumu v oblasti slovenskej polonistiky a poľskej slovakistiky. Nesmieme popritom zanedbávať pôvodnú

funkciu „Kontaktov" (rozhovory s významnými osobnosťami, správy o činnosti komisie, recenzie o nových slovensko-poľských publikáciách, informácie o slovensko-poľských podujatiach a jubileách), lebo týmto faktom súčasná tlač nevenuje dostatočnú pozornosť.

(3) Podobným spôsobom sa niesla diskusia o projekte VII. čísla „Kontaktov", ktorý vypracoval prof. J. Hvišč. Ako ťažiskovú problematiku čísla Hvišč navrhol tému *Funkcie umeleckého prekladu*, ktorá by mohla byť rámcovou témou budúcej slovensko-poľskej konferencie. Tento návrh Hvišč odôvodnil snahou vniesť do výskumu prekladateľskej recepcie poľskej literatúry na Slovensku a slovenskej literatúry v Poľsku kvalitatívny aspekt tzv. rozvinutej interpretácie (tzn. analýzu výrazových funkcií prekladu), na ktorej by sa okrem literárnych vedcov zúčastnili i bádatelia iných humanitných oblastí. Ostatné časti „Kontaktov" Hvišč navrhol zachovať v doterajšej podobe. V porovnaní so VI. číslom požadoval zväčšiť časť Recenzií a Kroník. Či medzi „kronikárske" informácie, majúce prevážne aktuálny charakter, umiestňovať aj články o životných a historických jubileách, Hvišč navrhol riešiť priebežne podľa významu jednotlivých jubileí.

Dr. Alena Bartlová v diskusii upozornila, že rok 2008 bude mimoriadne významný z hľadiska tzv. „osmičkových prelomov" (roky 1918, 1938, 1948, 1968, 1988-89), ktoré sú významné i pre vývin slovensko-poľských, resp. poľsko-slovenských vzťahov a mali by sa v časopise určitým spôsobom zvýrazniť. V ďalšej časti diskusie bolo preto rozhodnuté, že rámcovou témou VII. čísla „Kontaktov" bude problematika uvedených prelomových rokov so zameraním na historicko-kultúrne súvislosti Slovenska a Poľska. V dôsledku toho sa téma pôvodného projektu presunula na zasadnutie v roku 2009 s tým, že zasadnutie komisie v roku 2008 sa spojí s vedeckou konferenciou o preklade (ako to bolo uvedené vo Hviščovom projekte) tak, aby hlavné referáty mohli byť uverejnené v VIII. čísle „Kontaktov" (2009). Prof. Baluch a prof. Goszczyńska v snahe o rozšírenie záberu prekladateľskej problematiky navrhli pozmeniť rámcovú tému konferencie o preklade; napokon bol prijatý názov - *Preklad v slovenských a poľských reláciách*.

Týmto rozhodnutím si komisia stanovila program na dva nasledujúce roky, pričom VII. zv. „Kontaktov" (s tematikou „osmičkových" prelomov) vydá slovenská strana, a VIII. - s prekladateľskou tematikou - vydá poľská strana. Možno tiež uvažovať o knižnom vydaní materiálov z konferencie. Od nasledujúceho čísla „Kontaktov" sa bude sústavne zabezpečovať oponentúra publikovaných textov jedným slovenským a jedným poľským odborníkom.

(4) V poslednej časti rokovania J. Hvišč informoval účastníkov zasadnutia o prípravách slovensko-poľského zborníka *Bilaterálne vzťahy v procese transformácie*. Vyzdvihol aktuálnosť problematiky a účasť poľských autorov na tvorbe výslednej podoby zborníka, v ktorom sa prezentuje 15

slovenských a 6 poľských príspevkov z politickej, etnologickej, literárnej, divadelnej, filmovej a jazykovej oblasti. Zborník vyjde v roku 2008 v Bratislave (vyšiel v júni 2008, pozn. red.).

V závere diskusie komisia schválila návrh predsedu poľskej sekcie komisie prof. Jacka Balucha poslať oficiálne poďakovanie Emilii Marte Lipińskej, bývalej zamestnankyni Ministerstva vedy a vysokého školstva PR, za dlhoročnú prácu v organizačnom a metodickom pôsobení komisie.

Nasledujúce XII. zasadnutie komisie sa uskutoční v októbri 2008. Program rokovania a z neho vyplývajúce organizačné a vydavateľské práce (vydanie „Kontaktov" VII) zabezpečí slovenská strana.

Krakovské rokovanie komisie sa ukončilo podpísaním *Protokolu* v slovenskom a poľskom jazyku, ktorý podpísali: JUDr. Dagmar Hupková za Ministerstvo školstva SR, Mgr. Andrzej Śliwka za Ministerstvo vedy a vysokého školstva PR, prof. dr hab. Jacek Baluch a prof. PhDr. Jozef Hviščo, CSc. za slovenskú a poľskú sekciu medzivládnej Slovensko-poľskej a Poľsko-slovenskej komisie humanitných vied.

RECENZIE

Marcin Filipowicz, *RODitelky náRODů. Z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. poloviny 19. století,* Gaudeamus, Hradec Králové 2007, s. 185.

W tytule książki Marcina Filipowicza zwraca uwagę pewien chwyt, którego funkcji zdecydowanie nie należy zawężać do sfery efektów edytorskich. Jest to chwyt dekonstruktywistyczny, mający na celu wydobycie z nazwy pracy głębokiej a zarazem istotnej dla wywodu semantyki. Chciałoby się powiedzieć, że nawet semantyki prymarnej, tyle że istotą takiej językowej sedymentologii jest docieranie do wielu znaczeń bez ustanawiania hierarchii między nimi, zatem wyeksponowanie w obu członach tytułu słowa „rod" nie powinno przysłaniać znaczeń wyjściowych. Wydaje się jednak, że w książce szczególnie ważna rola przypada samej metodologii, tę zaś sygnalizuje wyodrębniona graficznie nazwa - podobnie zresztą jak sam akt jej wyłonienia. Chodzi mianowicie o krytykę feministyczną (głównie z koncepcją écriture féminine) i tzw. teorię gender. Filipowicz wyjaśnia we wstępie, że termin „gender", który w polskim dyskursie badawczym pojawia się w wersji oryginalnej (wymiennie z takimi określeniami, jak płeć kulturowa czy kulturowy wymiar płci), w Czechach ma swój rodzimy odpowiednik - jest nim właśnie „rod". Adekwatnie, badania genderowie (jak zwykło się mówić w Polsce) określa się tam mianem „studia rodu" (po słowacku „rodové štúdiá"). Tak więc wspomniany wyżej zabieg, jak to zresztą z „dekonstruktywkami" bywa, może być zastosowany wyłącznie w którymś z wymienionych wyżej języków - recenzowana książka Filipowicza jest w czeskiej wersji językowej (polska wersja jest jeszcze w druku - przyp. red.).

Jest ona w istocie egzemplifikacją użycia metodologii, funkcjonującej nie tylko jako metoda badania tekstów literackich, ale wręcz jako „duch pracy", metodologiczna idea, przenikająca refleksję nad tradycją badań nad twórczością kobiet w Czechach i na Słowacji we wstępnej części książki, jak i poszczególne partie analityczne. Jednocześnie żadnego odrębnego „szkolnego" jej omówienia nie odnajdziemy, jako że książka wydaje się skierowana do odbiorcy zorientowanego w podstawach badań feministycznych i teorii gender. I słusznie, ostatecznie są one prezentowane jako kanoniczne w każdym już chyba akademickim podręczniku teorii literatury.

Autor wyraźnie akcentuje znaczenie wykorzystania tych teorii w interpretacji pisarstwa kobiet. Materiałem analitycznym jest dla niego twórczość czeskich i słowackich

pisarek-realistek z drugiej połowy dziewiętnastego wieku: Boženy Němcovej, Karoliny Světlej, Terezy Novákovej, Eleny Maróthy-Šoltésovej, Terézii Vansovej. Jak widać, chodzi o pisarki znane, cenione, szeroko i chętnie omawiane. Ba, w odniesieniu do niektórych – jak czytamy w pracy – obszerną historię ma już nie tylko refleksja badawcza, lecz również dotycząca jej metarefleksja. „Nowa" metodologia ma wydobyć z tej twórczości treści i wartości dotąd niedostrzeżone, nieujawnione, w związku z tym we wstępnej części pracy autor przeprowadza krytyczną analizę dotychczasowych badań nad wybranym przez niego materiałem, prowadzonych w Czechach i na Słowacji. Celem tej analizy jest uświadomienie, iż kobiecość i sposoby jej manifestowania się w tekście literackim były przez badaczy męskich ujmowane dotąd nazbyt tradycyjnie, zatem nie wnieśli oni nowych wartości do poruszanej problematyki (z konwencji tej, zdaniem Filipowicza, wyłamuje się jedynie František Xaver Šalda). Przy okazji tych rozliczeń zostaje zawieszone znaczenie wielu ustaleń dokonanych przez badaczki o orientacji feministycznej. Wyraźną aprobatę autora zyskują publikacje praskiego ośrodka „Centrum studia rodu", głównie te, które opierają się na stosowanej przez Filipowicza analizie strategii wewnątrztekstowych. To akurat wydaje się dość niesprawiedliwe wobec czeskich i słowackich feministek stosujących inne, może bardziej zewnętrzne metody, ponadto sądzę, że wartościowanie i hierarchizowanie w obrębie badań feministycznych nie ma sensu, bo po prostu wszystko tu ma wciąż ogromne znaczenie i z takim przekonaniem trzeba nadal te badania prowadzić.

Pamiętajmy, że w krajach Europy Środkowej hasło „krytyka feministyczna" pojawiło się w słownikach teorii literatury zaledwie na początku lat dziewięćdziesiątych. Abstrahując jednak od sedna tej strategii, dzięki licznym odwołaniom i omówieniom badań nad twórczością dziewiętnastowiecznych pisarek, praca Filipowicza ma poza wszystkim niebagatelną wartość źródłową. Interesujące efekty daje również samo przeplatanie się w niej teorii feministycznych z czeską i słowacką tradycyjnie zorientowaną krytyką literacką. Trzeba również podkreślić, że wybór narzędzi metodologicznych stawia autora pracy w niełatwej sytuacji badawczej – i nie chodzi jedynie o kwestie „ideologiczne". Rzecz dotyczy obwarowań w obrębie samej teorii, czy precyzyjniej, metateorii, gdzie podkreśla się, iż interpretacje feministyczne nie muszą opierać się i dążyć do charakterystycznej naukowej obiektywizacji. Mają one pozostawać w koincydencji z doświadczeniem podmiotu badawczego, zwłaszcza w przypadku tak „esencjalnych" zjawisk, jak cielesność czy macierzyństwo. Filipowicz – podmiot męski, zatem z konieczności tutaj wyobcowany – manifestuje świadomość tych ograniczeń, dając przy tym świade-

ctwo niemałej zręczności teoretycznej (przy okazji widzimy, że w przypadku tego typu inicjatyw i autor, i odbiorca muszą uwzględniać zagadnienie różnicy płciowej i to często w stopniu radykalnym). Faktem jest, że w odniesieniu do badaczy płci męskiej zorientowanych feministycznie chyba jeszcze długo aktualne będzie pytanie o prawomocność ich przedsięwzięć, zwłaszcza w przypadku niektórych koncepcji i strategii badawczych, takich chociażby jak écriture féminine. Pytanie to dotyczy bowiem istoty samej krytyki feministycznej, tego, czy jest ona jedynie zwyczajną metodą badania, oderwaną od „politycznego" kontekstu, czy też może nie powinna tracić kontaktu z podstawowym dla niej doświadczeniem płci.

W drugim wypadku kwestia, czy płeć ta będzie traktowana esencjalnie, czy konstrukcyjnie, nie ma większego znaczenia, ponieważ oba sposoby jej konstytuowania są przeżywane przez podmiot kobiecy właśnie „od wewnątrz", w związku z czym mamy do czynienia ze szczególnym rodzajem zaangażowania, co ma swoje merytoryczne przełożenie. Inna sprawa, że akces męskich badaczy oraz same dyskusje wokół „dostępu" mężczyzn do badań feministycznych mają już bogatą historię. Od strony teoretycznej problem pozostaje nierozwiązany, a praktyka, jak widać, wyraźnie mu się wymyka. Istotne jest wszakże, aby udział mężczyzn w tego typu refleksji, nie pełnił funkcji legitymizującej ją – trzeba pamiętać, że nawyki kulturowe są silne a ich rola pozostaje wciąż nieuświadomiona. Oczywiście, obecność mężczyzn w badaniach, o których mowa, ma swoje konsekwencje teoretyczne, z czego korzystają kolejni badacze. Filipowicz, na przykład, decydując się na tekstową analizę zagadnienia macierzyństwa, mając do wyboru „klauzulowe" ustalenia Ingi Iwasiów i mniej radykalne w tej kwestii rozwiązanie Germana Ritza, korzysta, oczywiście, z drugiej opcji.

Metodologiczna świadomość i konsekwencja, bardzo dobra orientacja w teoriach i koncepcjach, warsztatowa sprawność – to mocne atuty omawianej pracy. Teoretyczne ugruntowanie dotyczy nawet obecności pisarek słowackich, którą można by uznać za naturalną czy oczywistą. Autor uzasadnia ją metodologicznie za pomocą oryginalnej kontaminacji dwóch głośnych teorii: teorii wpływu Harolda Blooma oraz propozycji Sandry Gilbert i Susan Gubar, autorek przełomowej pracy *Wariatka na strychu*. Zastosowanie teorii Blooma nieco zaskakuje, uwzględnia ona bowiem wyłącznie męską tradycję pisania (dlatego też była krytykowana, nie tylko przez feministki), ujmując ją w duchu swoiście pojętej rywalizacji między kolejnymi inkarnacjami twórców. Filipowicz materiał ten funkcjonalizuje – czy też, jak sam stwierdza, obraca na nice (s. 10) wydobywając jedynie samą zasadę następstwa, „przekazywania pałeczki" i przekształcając w ten sposób model pokoleniowych zma-

gań w relację siostrzanego wsparcia. W efekcie pisarki czeskie pełnią rolę „punktu oparcia" dla debiutujących nieco później autorek ze Słowacji. Muszę wyznać, że mimo takiej reorganizacji teorii, jej wykorzystanie tutaj pozostaje dla mnie frapujące. Być może wykazuje ona silniejszy związek z położeniem samego autora, który toczy metodologiczny bój z „duchami" krytyków i badaczy.

W trzech rozdziałach analitycznych (przeplatanych partiami teoretycznymi, z szeregiem odniesień tego typu): Rod, text, žanr; Ženská identita, čili co se skrývá v tendenčním románu oraz Obraz mateřství, zagadnienia feministyczne i genderowe zostają sprzężone z kwestiami, które sygnalizują wspomniane już wyjściowe znaczenia słów tworzących tytuł – choć można to również potraktować jako wariację na temat znaczeń z rdzeniem w słowie „rod". W efekcie pojawia się tu nie tylko problem „rodzaju" (w znaczeniu płci kulturowej), ale także: rodzić, ród, naród. Naturalnie w pracy, dzięki wykorzystanej metodologii – nazwa „krytyka feministyczna" znakomicie informuje o krytycznym wymiarze teorii – dochodzi do znaczącego przewartościowania tych kategorii. Dotyczy ono nie tylko ich tradycyjnego a zarazem mocno zakorzenionego w kulturze ujęcia, przedmiotem uwagi staje się bowiem sama kultura – jako tworząca znaczenia i przez znaczenia konstytuowana. Ma to, rzecz jasna, bezpośredni związek z okresem historycznym, w którym tworzą pisarki – bohaterki książki, oraz odpowiadającym mu modelem kultury narodowej i państwowej. Należy podkreślić, że wspomniane przewartościowania są dokonywane głównie w oparciu o analizy wewnątrztekstowe, że chodzi o treści i znaczenia implikowane przez sam tekst i jego „nową" strukturę; o to, o czym on sam informuje, a czego bez przyjętej perspektywy metodologicznej wydobyć nie było można.

W związku z tym pojawiają się również takie kategorie, jak tekst, pisanie, pismo, rodzaj i gatunek literacki; redefiniowane są: kobiecość, twórczość, ciało, cielesność, macierzyństwo, jak również kwestie narodowe, społeczne i historyczne czy zagadnienie gatunków powieściowych. I warto się tym niebanalnym interpretacjom przyjrzeć, warto za ich pomocą przełamać znużenie wywołane oficjalnymi ujęciami kobiecej tożsamości i aktywności twórczej oraz kultury w ogóle, zwłaszcza, że rzecz dotyczy „pomnikowego" wieku XIX. Bo choć okres ten od dawna znajduje się w polu zainteresowań światowej krytyki feministycznej a jego obraz uległ dzięki temu znacznej modyfikacji, to w przypadku Czech i Słowacji ma on jeszcze wiele do zaoferowania. Książka Marcina Filipowicza jest tego dowodem.

Anna Car

Elżbieta Orwińska: *Przyimki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim.* Kraków, LEXIS 2006. 143 s.

Monografia Elżbiety Orwińskej *Przyimki wtórne w języku słowackim w konfrontacji z językiem polskim* predstavuje nový príspevok do oblasti konfrontačnej gramatiky slovenčiny a poľštiny, ale čiastočne aj do oblasti slovenskej a poľskej jazykovedy. Autorka nielenže konfrontuje predložky v uvedených jazykoch, ale v mnohých bodoch zapĺňa aj medzeru v opise tohto slovného druhu v slovenčine a poľštine. Voľbou témy teda E. Orwińska reagovala na absenciu konfrontačného výskumu slovenských a poľských predložiek a na stav výskumu tohto slovného druhu v slovenskej a poľskej jazykovede.

Podrobnému opisu stavu výskumu prepozícií v slovenskej a poľskej lingvistike sa autorka venuje v úvodnej kapitole *Stan badań w literaturze i podręcznikach*. Jej konfrontácia vychádza z kvalitatívne aj kvantitatívne nerovnocenného stavu opisu predložiek v analyzovaných jazykoch. V slovenskej jazykovede poukazuje na absenciu komplexnejšieho výskumu druhotných predložiek, ako aj ich samotného inventára. Vo vzťahu k druhotným predložkám v poľštine konštatuje revitalizáciu problematiky, a to najmä v niekoľkých posledných rokoch. Prezentácii a hodnoteniu doterajších koncepcií predložiek v slovenských a poľských gramatikách, ako aj v slovenskej a poľskej odbornej literatúre o predložkách sa autorka venuje v osobitnej kapitole s názvom *Dotychczasowe koncepcje przyimkowości*.

Predmet svojho výskumu ohraničila E. Orwińska na podskupinu druhotných (sekundárnych) predložiek, ktorých definíciu uvádza v kapitole *Definicja przyimkowości*. Definícia prijatá v práci vychádza zo všeobecne v jazykovede akceptovaných ukazovateľov, podľa ktorých lexémy patriace k predložkám musia spĺňať štyri základné podmienky: neohybnosť, syntaktickú nesamostatnosť, spájaciu funkciu a pádovú väzbu. Samotné sekundárne predložky autorka chápe ako lexémy, pre ktoré je predložková funkcia sekundárnou funkciou, ktorých pôvod je v rôznych slovných druhoch a ktoré vznikli rozličným spôsobom a v rozličnom období.

Vzhľadom na to, že otázka sekundárnych predložiek nebola v slovenskej jazykovede doposiaľ podrobnejšie skúmaná, v ďalšej časti práce si stanovila autorka za cieľ charakterizovať túto triedu lexém z rozličných hľadísk a porovnať ju s poľským jazykom. Z toho dôvodu musela najprv zostaviť inventár sekundárnych predložkových foriem. Uznanie jednotlivých syntetických a analytických štruktúr za sekundárnu predložku je podľa autorky otázkou veľmi ťažkou a diskutabilnou. Aj napriek tomu, že autorka identifikovala spolu 215 sekundárnych predložiek, vytvorenie vše-

obecne akceptovateľného zoznamu druhotných predložiek považuje vzhľadom na rozdielnosť názorov na tému stupňa ich lexikalizácie za nemožné. Sekundárne predložky vníma ako otvorenú triedu, ktorá podlieha evolúcii a zmenám.

Súbor 215 sekundárnych predložkových lexém rozdelila autorka na dve skupiny. Prvú skupinu lexém (180) tvoria tie, ktoré sú v slovenskej literatúre úplne alebo čiastočne uznané za sekundárne predložkové jednotky, a druhú skupinu lexém (35) tie, ktorých gramatický status vyvoláva pochybnosti. Zoznamy oboch tried umiestnila autorka do záveru práce. V oboch zoznamoch usporadúva lexémy abecedne s ich ekvivalentmi v poľskom jazyku a taktiež s príslušnou väzbou s pádom.

Na základe analýzy morfologickej štruktúry a genézy 180 sekundárnych predložkových lexém podala E. Orwińska v kapitole *Charakterystyka typologiczna* typologickú charakteristiku slovenského systému sekundárnych predložiek, ktorú porovnala s poľskými štruktúrnymi modelmi. Výsledkom tejto analýzy je vyčlenenie dvoch základných štruktúrnych typov: jednoduchý (syntetický) typ a zložený (analytický) typ, ktoré člení na niekoľko podtypov. Z porovnania jednotlivých štruktúrnych typov a podtypov sekundárnych predložiek slovenčiny a poľštiny autorke vyplynul záver, že oba jazyky disponujú podobnými štruktúrami, pričom pre poľštinu je charakteristická vyššia tendencia k analytizmu.

V nasledujúcej kapitole *Przyimki wtórne na tle innych leksemów* sa E. Orwińska pokúsila o stanovenie kritérií, na základe ktorých možno lexému uznať za predložku a zároveň ju odlíšiť od ostatných slovných druhov, najmä neohybných. Pre predložky prijíma funkčno-syntaktické kritériá. Na základe týchto kritérií patria k predložkám lexémy, ktoré sú syntakticky nesamostatné a ktoré spájajú vetné členy, disponujú pádovou väzbou a vstupujú do syntaktických vzťahov so substantívami, zriedkavejšie so zámenami, prídavnými menami a číslovkami. Na nasledujúcich stranách sa nachádza charakteristika 60 slovenských sekundárnych predložiek a 33 diskutabilných foriem v konfrontácii s ich ekvivalentmi v poľskom jazyku. Ide o vybrané lexémy, ktoré reprezentujú jednotlivé štruktúrne typy. Pri každej analyzovanej lexéme sú uvedené exemplifikácie v slovenskom jazyku s prekladmi do poľského jazyka, ktoré dokazujú jej predložkový charakter a zároveň poukazujú na možnú syntaktickú homonymiu v oboch jazykoch. Ďalej autorka uvádza formálno-funkčnú charakteristiku dokazujúcu príslušnosť k patričnej triede lexém a informácie týkajúce sa genézy, morfologickej štruktúry a vyjadrovaných sémantických vzťahov.

V predposlednej kapitole s názvom *Syntaktyczne właściwości przyimków wtórnych* sa autorka venuje dvom otázkam. V prvom rade porovnáva rekciu predložiek. Väčšine sekundárnych predložiek slovenského a poľské-

ho jazyka prisudzuje väzbu s jedným pádom, len dvom predložkám väzbu s dvoma pádmi. Za najfrekventovanejší pád, s ktorým sa viažu sekundárne predložky, označila autorka genitív, po ňom inštrumentál, datív, akuzatív a nominatív. Druhou analyzovanou otázkou je postavenie sekundárnych predložiek v syntaktickej štruktúre vety. Predložkovým konštrukciám, ktorých súčasť tvoria sekundárne predložky, pripísala E. Orwińska päť syntaktických funkcií. V oboch analyzovaných jazykoch vystupujú podľa autorky v totožných syntaktických funkciách, najčastejšie vo funkcii príslovkového určenia (rôzne druhy) a prívlastku, menej vo funkcii prísudku, predmetu a podmetu.

V záverečnej kapitole ešte autorka siahla do problematiky postavenia sekundárnych predložiek vo frazeológii *(Przyimki wtórne we frazeologii)*. Vo vzťahu k frazeologizmom definuje E. Orwińska druhotné predložky ako stále členy ich formálnosyntaktickej a sémantickej štruktúry s významom podriadeným významu celého frazeologizmu. V závislosti od možnosti výmeny kontextu okolo predložky rozlišuje autorka postavenie sekundárnych predložiek vo frazeologizmoch s nemenným kontextom okolo predložky (związki idiomatyczne), s ohraničenou variabilitou kontextu okolo predložky (związki łączliwe) a s neohraničenou variabilitou kontextu okolo predložky (związki leksykalne).

Monografiu E. Orwińskej pokladáme vzhľadom na zvolenú tému za veľmi cenný prínos do oblasti slovanskej jazykovedy. Pozitívne hodnotíme nielen úsilie o ustálenie približného súboru sekundárnych predložiek, ale aj snahu o komplexnú charakteristiku tohto slovného druhu a jeho konfrontáciu na viacerých rovinách. Veríme, že v budúcnosti sa konfrontačný výskum slovanských jazykov rozšíri aj o ďalšie synsémantické slovné druhy, ktoré si zasluhujú rovnakú pozornosť ako ich autosémantické náprotivky.

Marta Vojteková

Ingeborg Ohnheiser, Rrudolf Šrámek, Ivana Kolářová, Karel Komárek, Jana Obrovská, Helena Kneselová, *Základy české gramatiky s texty a cvičeními. Kompendium určené jazykovým kurzům a k samostatnému studiu.* Brno a Innsbruck 2003, 299 s. - Ingeborg Ohnheiser, Miloslava Sokolová, *Základy slovenskej gramatiky s textami a cvičeniami. Kompendium určené jazykovým kurzom a na samostatné štúdium.* Prešov 2006, 384 s. - Stanisław Gajda, Monika Krzempek, Danuta Lech, Marzena Makuchowska, Ingeborg Ohnheiser, *Podstawy gramatyki polskiej wraz z tekstami i ćwiczeniami. Kompendium dla kursów języka i nauki własnej.* Innsbruck 2007, 304 s.

Tieto tri samostatné učebnice gramatiky tvoria zároveň ucelenú sériu, ktorej iniciátorkou bola Ingeborg Ohnheiser z Inštitútu slavistiky Univerzity Leopolda Franza v Innsbrucku. Sú výsledkom úzkej spolupráce slavistických pracovísk Pegagogickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity a Inštitútu poľskej filológie Opolskej univerzity.

Všetky tri kompendiá vznikli podľa jednotnej koncepcie, ktorú vypracovali ešte v roku 2003 Ingeborg Ohnheiser a Rudolf Šrámek. Ako sa môžeme dočítať v úvode každej gramatiky, sú odpoveďou na požiadavky Rady Európy vyjadrené v Spoločnom referenčnom rámci pre jazyky, ale aj všeobecne koncipovanou potrebou euroobčana dokázať komunikovať minimálne v dvoch cudzích jazykoch a podľa možností ovládať aj jazyk susedného štátu.

Autori učebníc vychádzali z viacjazyčnej metódy projektu EuroCom, ktorá o.i. zohľadňuje diferencované jazykové kompetencie. Táto metóda nevyžaduje v počiatočnej fáze učenia sa cudzieho jazyka písomnú ani ústnu výpoveď, ale je zameraná na rozvíjanie receptívnej kompetencie – rozumenie písaného textu. Je využiteľná pri učení sa druhého alebo tretieho jazyka z tej istej jazykovej rodiny, napríklad slovanských, alebo románskych jazykov, kde ovládanie ďalšieho jazyka nemusí byť komplexné, tzn. že jedna zložka jazykovej kompetencie bude dominujúca.

Autori učebníc sa zhodujú, že v novej situácii rozšírenej Európy, zohľadňujúc nové požiadavky Bolonskej deklarácie na vytvorenie Európskeho vysokoškolského priestoru, treba zreformovať doterajšiu výučbu cudzích jazykov na univerzitách. Vzhľadom na dvojstupňové vysokoškolské štúdium nie je možné postupovať podľa doterajších komunikatívnych metód, ale treba sa sústrediť na poskytnutie základných vedomostí v krátkom čase.

Je to zásadný odklon od vyučovacích metód komunikatívnou formou, ktoré sa na mnohých vysokých školách štátov, ktoré prešli politickou a ekonomickou transformáciou, vo výučbe niektorých cudzích jazykov nadobro udomácnili len v poslednom desaťročí. Týka sa to hlavne slovanských jazykov,

pretože práve tu chýbali moderné učebné materiály. Mnohí učitelia sa len nedávno prispôsobili novým trendom komunikatívneho vyučovania a zbavujú sa zakódovaných návykov uprednostňovania gramatiky. Nové a teraz už „tradičné" učebnice cudzích jazykov rozvíjajú všetky zložky jazykových kompetencií rovnomerne a systematicky, podľa úrovní stanovených Spoločným referenčným rámcom pre jazyky. Majú všeobecné využitie nielen na filológiách a čo je dôležité, pripravujú používateľa k certifikácii. Žiaci a študenti sú na základnom a strednom stupni škôl pripravovaní tiež podľa školských osnov, cieľom ktorých je dosiahnuť istú štandardne merateľnú jazykovú úroveň.

Syntézy gramatík – českej, slovenskej a poľskej, ktoré ako celok prezentovali autorky poľskej publikácie Danuta Lech a Marzena Makuchowska na poľsko-slovenskej konferencii Vyučovanie slovenčiny a poľštiny ako cudzieho jazyka v rámci 11. zasadnutia Poľsko-slovenskej komisie humanitných vied v októbri minulého roka, predstavujú úplne odlišnú koncepciu. Môžeme si položiť otázku, komu kompendiá gramatík majú slúžiť. Ako sa hovorí v podnázve – sú určené jazykovým kurzom a na samostatné štúdium. Napísané boli v prvom rade pre nemecky hovoriacich slavistov, ktorí sa učia ďalší slovanský jazyk. Všetky definície, pokyny, poznámky, ako aj ekvivalenty slov použitých ako príklady sú uvedené aj po nemecky.

Učebnice obsahujú opis gramatického systému daného jazyka doplnený textami a cvičeniami. Ako už bolo spomenuté, kompendiá vznikali podľa rovnakej koncepcie, preto sú porovnateľné aj kapitoly. Počnúc fonologickým a morfonologickým sytémom, cez ohybné a neohybné slovné druhy, slovotvorbu, až po poznámky k skladbe, sú tu výstižne a vecne predstavené základné javy gramatických systémov so zreteľom na špecifiká češtiny, slovenčiny aj poľštiny. Česká učebnica, na rozdiel od ostatných, neobsahuje kapitolu venovanú časticiam. Na konci každej učebnice je zoznam použitých termínov v nemčine aj v tom-ktorom slovanskom jazyku a kľúč k cvičeniam.

Čo odlišuje tieto kompendiá od klasických učebníc gramatyki, je aj to, že v úvode sú okrem stručných dejín jazyka uvedené základné štatistické údaje o krajine. V slovenskej učebnici je to napr. územno-správne delenie, štátne znaky, vierovyznanie obyvateľov, v českej – prírodné a historické zaujímavosti o Česku a v poľskej – najdôležitejšie udalosti z národnej tradície aj s dátumami. Na vnútornej strane obálky je mapa štátu. Zvláštnosťou slovenskej učebnice je rozšírenie úvodnej kapitoly o veľmi potrebnú časť *Slovenčina a čestina*, v ktorej autorka opisuje fungovanie týchto geneticky veľmi blízkych jazykov v spoločnom štáte. Poukazuje na vplyv dvojjazyčných masmédií s prevahou češtiny, na existenciu pasívneho bilingvizmu u oboch ná-

rodov a na tendencie postupného odďaľovania sa slovenčiny a češtiny po roku 1993. Miroslava Sokolová, mimochodom spoluautorka učebnice *Slovenčina a čestina*. Synchrónne porovnanie s cvičeniami, stručnú genézu jazykových kontaktov doplnila slovníčkom najčastejšie zamieňaných slovenských a českých lexém.

Kapitoly o slovných druhoch sú vnútorne členené na tri časti. Časť A uvádza štylisticky a žánrovo odlišné pôvodné (len poľská gramatika), alebo mierne adaptované texty, ktoré okrem toho, že sú zamerané na daný gramatický jav, súčasne informujú o reáliách danej krajiny. Texty nie sú diferencované podľa náročnosti a ako to predpokladá koncepcia kompendií, vyžadujú si samostatnú prácu so slovníkom. Nazdávam sa, že práve táto ich „vyššia úroveň" si vyžaduje vyspelejšieho a skúsenejšieho študenta, ktorý okrem jednotlivých slov dokáže pochopiť aj celkový význam, alebo bude schopný si dané slovo správne odvodiť. Napríklad v slovenskej učebnici v kapitole prídavné mená je použité spojenie „najväčšie územie **viatych pieskov**", študent si najprv musí správne odvodiť slovo viaty od slovesa viať a ešte pochopiť, že ide o odborný geologický termín (eolické piesky), čo v slovníku slovenského jazyka nenájde.

Časť B obsahuje „gramatické jadro", tzn. paradigmy, príklady, definície a komentáre, veľmi prehľadne a čitateľne zoradené do tabuliek, alebo inak graficky znázornené. Časť C je zameraná na rôzne typy cvičení – tvorenie, doplňovanie a vyhľadávanie správnych tvarov, spájanie výrazov, preklad častí viet atď. Mnohé z cvičení nadväzujú na texty z úvodnej časti a tým pomáhajú učiacemu sa upevniť si daný gramatický jav. Cvičenia rovnako ako texty obsahujú pomerne početnú novo poznanú lexiku a ich riešenie sa nezaobíde bez slovníka.

Možno práve preto, že v Poľsku sa na slavistikách západoslovanské jazyky študujú v rámci samostatného odboru a konkrétne v Inštitúte slovanských filológií UJ v Krakove je výber ďalších 2 slovanských jazykov (3-semestrálne štúdium) zameraný na iné jazykové rodiny, nevidím širšie využitie uvedených učebníc v našich podmienkach, ale ani na nefilologických odboroch iných vysokých škôl, kde prebiehajú lektoráty slovenčiny a češtiny. Predpokladám, že len veľmi silná motivácia prinúti študenta učiť sa gramatiku bez blízkej perspektívy dorozumieť sa v cudzom jazyku. Nezanedbateľný tu môže byť tiež podnetný a povzbudivý prístup učiteľa.

Slovenské kompendium však nepochybne môže slúžiť poľským slovakistom vo vyšších ročníkoch na sporadické opakovanie si niektorých gramatických javov, alebo ako doplnková literatúra. Učebnice sú zostavené tak, že vďaka mnohým názorným príkladom a cvičeniam s kľúčom, slúžia vo veľkej miere k samoštúdiu. Na slavistikách v iných krajinách, kde sa súčasne študuje niekoľko slovanských jazykov a len

jednému z nich je venovaný väčší počet hodín, sú syntézy gramatík k utriedeniu si gramatických poznatkov nápomocné a môžu byť používané systematicky. Autori učebníc tu zdôrazňujú ďalší aspekt motivačnej zložky, že študent učiaci sa ďalší príbuzný slovanský jazyk má pocit, že veľa vecí už vie a pozná, čo ho motivuje k ďalšiemu štúdiu.

Je pravdepodobné, že najbližšie roky si vyžiadajú zjednotenie učebných osnov príbuzných študijných disciplín na vysokých školách a univerzitách v štátoch Európskej únie, aby mohol študent časť štúdia povinne absolvovať na zahraničnej vysokej škole. To okrem iného predpokladá aj spomínaný projekt EuroCom – Viacjazyčná Európa prostredníctvom interkomprehenzie v jazykových rodinách, v rámci ktorého vznikli prezentované syntézy gramatík, kde by študenti po intenzívnom kurze gramatiky získavali ostatné zložky jazykovej kompetencie na kurzoch v krajine, ktorej jazyk študujú. A to zatiaľ v poľských a predpokladám aj v slovenských ekonomických podmienkach nie je uskutočniteľné, neberúc do úvahy obmedzený počet vládnych štipendií a semestrálnych pobytov študentov v rámci programu Socrates/Erasmus.

Vlasta Juchniewiczová

***80. výročie polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave.* Ed. Marta Pančíková a Maria Magdalena Nowakowska. Vyd. LUFEMA, Bratislava 2006, 164 s.**

V akademickom roku 2003/2004 oslávila polonistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (FiF UK) v Bratislave osemdesiat rokov od svojho založenia. Bratislavská polonistika sa formovala na pôde novozaloženej Univerzity Komenského – prvej slovenskej univerzity (1919) a v jej rámci novovzniknutej Filozofickej fakulty (1921). V tom istom roku na jej pôde vznikol Slovanský seminár. Reálny vznik bratislavskej polonistiky však udáva rok 1923, keď na pôdu fakulty prišiel prvý poľský lektor – Jerzy Pogonowski, jazykovedne zameraný pedagóg z Jagellovskej univerzity v Krakove. V Bratislave pôsobil do roku 1928. V dnešných dňoch (2007/2008) na FiF UK pôsobí už sedemnásty poľský lektor. Možno povedať, že bratislavská polonistika prešla za spomínaných osemdesiat rokov dlhú a plodnú cestu. Dokumentuje to bohatá vedecko-výskumná, pedagogická a publikačná činnosť, personálne obsadenie katedry, a v nie menšej miere uplatnenie jej absolventov, či už na poli prekladateľskom, vedeckom, peda-

gogickom, či na všeobecnejších pozíciách, ktoré vyžadujú dokonalú znalosť poľského jazyka a poľských reálií. Kontinuita a systematickosť vedenia štúdia je v takomto prípade primárna. Aj preto bratislavská polonistika už osem desaťročí vytvára podmienky pre vzájomnú slovensko-poľskú spoluprácu v najrozličnejších oblastiach kultúrneho a vedeckého života.

Recenzovaný zborník je sumárom príspevkov prednesených na stretnutí, ktoré sa pri vzácnej jubilejnej príležitosti uskutočnilo na pôde FiF UK. Okrem úvodného slova šéfky jubilujúcej katedry a zostavovateľky zborníka Marty Pančíkovej a pozdravného príhovoru veľvyslanca Poľskej republiky na Slovensku Zenona Kosiniaka-Kamysza, publikácia obsahuje deväťnásť príspevkov.

Podľa tematického zamerania možno publikované texty rozčleniť na texty zaoberajúce sa jazykovednou a literárnovednou problematikou. Príspevky majú charakter odborných článkov, ale i spomienkových skíc a esejí. Okrem príspevkov lektorov a pedagógov neoddeliteľne spätých s bratislavskou polonistikou majú svoje miesto v zborníku i príspevky pedagógov z partnerských polonistických pracovísk.

Veľvyslanec Poľskej republiky na Slovensku Zenon Kosiniak-Kamysz oceňuje vo svojom pozdravnom príhovore, ktorý zaznel na otvorení osláv, výsledky bratislavskej polonistiky, dosiahnuté na poli historického vývinu i v aktuálnom výskume jazykov, literatúr a kultúr obidvoch národov. „Wszak i Unię Europejską," – povedal na záver, – „wyobrażamy sobie (...) jako Europę regionów z całą ich krasą i bogatą spuścizną kulturową" (s. 11).

Marta Pančíková, vedúca bratislavskej polonistiky, v prehľadnej tabuľke chronologicky usporadúva kompletný zoznam poľských lektorov, pôsobiacich v Bratislave, aj s uvedením rokov ich pôsobenia a univerzity, ktorá ich na bratislavskú FiF UK vyslala.

V bezprostredne nadväzujúcom texte s názvom *Polonistika na UK v Bratislave má 80 rokov*, autorka v krátkych medailónoch predstavuje lektorov pôsobiacich na FiF UK so zreteľom na ich profesijnú odbornú orientáciu a najdôležitejšie publikácie. Z tohto náčrtu možno vidieť, akí vynikajúci lektori na bratislavskej fakulte pôsobili a stále pôsobia. Okrem spomínaných lektorov autorka pripomína aj iných slovenských jazykovedcov a slavistov, ktorí do svojej výskumnej činnosti organicky začlenili otázky polonistického charakteru.

Odborný článok Jozefa Hvišča *Slovenská literárna polonistika* je ďalším príspevkom z jeho bohatej a podnetnej výskumnej produkcie v oblasti literárnej komparatistiky a slovensko-poľských literárnych vzťahov. Autor v ňom načrtol vznik a vývin literárnej polonistiky na FiF UK. Podrobnejšie si všíma prácu českého slavistu Franka Wollmana, ktorý pôsobil na Univerzite Komenského ako profesor porovnávacích

dejín slovanských literatúr od roku 1925 do roku 1928, a v tomto rámci prednášal aj o poľskej literatúre. Po Wollmanovom odchode prišiel do Bratislavy literárny historik a slavista Władysław Bobek, absolvent Jagellovskej univerzity, ktorý „na Slovensku položil základy komparatívneho výskumu slovensko-poľských literárnych vzťahov" a „vychoval prvú odborne fundovanú generáciu slovenských polonistov - literárnych historikov, kritikov a prekladateľov poľskej literatúry" (str. 23-24). J. Hvišč tu pripomína i práce slovenských polonistov, slavistov a slovakistov, ktorí na Bobekove základy porovnávacieho výskumu nadväzovali. Glosuje tiež práce ďalších literárne orientovaných poľských lektorov i domácich pedagógov, pôsobiacich na bratislavskej katedre slovanských filológií.

Joanna Goszczyńska z Varšavy publikuje v zborníku príspevok nazvaný *Kwestia polsko-rosyjska w historiozofii Ľudovíta Štúra,* v ktorom analyzuje Štúrov vzťah k slovanskej otázke so zreteľom na Štúrovo rusofilstvo a jeho mesianistickú vieru v Rusko ako jednotiacu silu Slovanstva. Objasňuje Štúrove postoje k Habsburskej monarchii a z týchto postojov vyvodzuje charakter aktivít a snáh slovanských národov, motivovaných ideológiou rusofilstva. Všíma si aj Štúrov kritický postoj k poľskému národnému hnutiu, ktorému Štúr vytýka ľahkovážne spájanie sa s neslovanskými silami, v čom videl hlavnú príčinu neúspechov tohto poľského hnutia.

Príspevok z pera bývalej poľskej lektorky Haliny Janaszek-Ivaničkovej je nazvaný *Na polach elizejskich Bratysławy i wśród żywych* s podtitulom *Wspomienia nostalgiczne.* Janaszek-Ivaničková pôsobila na Univerzite Komenského ako lektorka poľského jazyka a literatúry osemnásť rokov (1956-1974). Popri lektoráte sa zaoberala aj dejinami poľskej literatúry a literárnych vzťahov. Jej príspevok v recenzovanom zborníku má spomienkový charakter, vyznačuje sa sympatickým tónom osobných zážitkov. Zaujímavé sú jej postrehy o dobovej situácií na univerzite a v Bratislave, v ktorých sa úspešne spája objektívny nadhľad cudzinca s citovo zainteresovaným človekom, ktorý „bol v tom" (tzn. v kotle totalitných kádrových a politických peripetií „tých čias").

Peter Káša z Prešovskej univerzity prezentuje v zborníku literárnovedne zameraný príspevok nazvaný Socialistický realizmus naruby alebo *Apokalypsa podľa Tadeusza Konwického.* Káša upriamil svoju pozornosť na Konwického román *Malá apokalypsa* (1979). V prvej časti štúdie načrtáva vývinovú líniu Konwického spisovateľskej osobnosti. Spomína aj slovenské preklady jeho diel. V ďalších častiach si všíma autorovu poetiku a formálnu výstavbu textu, ako i jeho zaradenie, resp. nezaradenie do zaužívanej paradigmy socialisticko-realistického literárneho kontextu. Poukazuje na autorovu predstieranú vážnosť vo formulovaní myšlienok, ktorá však len umocňuje groteskný charakter

celku. V tomto rámci si P. Káša všíma spôsob autorovho premysleného priestorového umiestnenia príbehu do reálií „zahnívajúcej" Varšavy.

Muzikologička Mária Košáriová z Bratislavy sa zamerala na „účasť poľských hudobných umelcov na dvoch významných medzinárodných festivaloch Bratislavské hudobné slávnosti (BHS) a Melos-Étos" (str.59) v článku nazvanom *Poľskí hudobní umelci a bratislavské hudobné festivaly - Bratislavské hudobné slávnosti (BHS) a Melos-Étos.* Sústreďuje na obdobie hudobných sezón rokov 1990 až 2001 a v tomto rámci pripomína najvýznamnejších Poliakov, ktorí sa na uvedených bratislavských hudobných festivaloch zúčastnili. V štúdií pozitívne hodnotí veľký prínos poľských hudobných teoretikov na odbornom poli súčasnej muzikológie, argumentujúc hlavne terminologickými slovníkmi, preloženými aj do slovenčiny.

Štúdia Romana Madeckého z Masarykovej univerzity v Brne je nazvaná *Shifters - podstata a role diskursu.* V období posledných rokov nadobudol pojem diskurz v najrozličnejších vedných disciplínach také veľké množstvo rozdielnych významov a interpretácií, že nezainteresovaný príjemca textu len ťažko môže rozšifrovať, čo sa pod týmto pojmom skrýva. Preto každá štúdia pracujúca s týmto pojmom, ak sa chce stať uchopiteľnou, musí obsahovať informáciu, akým spôsobom pojem „diskurz" chápe jej autor. Roman Madecki sa vo svojej štúdií zameriava na definovanie a interpretovanie diskurzívneho pojmu shifter. Podáva podrobný prehľad jeho interpretácií od prvého použitia Ottom Jespersenom po neskoršiu interpretáciu tohto pojmu v práci Romana Jakobsona. Madecki sa pokúša o vytvorenie všeobecne platnej charakteristiky uvedeného pojmu, pole bádania v jednotlivých kontextoch však je také špecifické, že zovšeobecnenie nedospieva k jednoznačnosti, lebo pri jeho aplikácii sa zjavujú nové a nové interpretačné možnosti.

Autormi textu *Reklama a kultura języka* sú Kazimierz Michalewski a Anna Jankowska z Lodže. Vo svojom príspevku mapujú aktuálne používanie jazyka v reklame. Popisujú volené jazykové riešenia v reklamných sloganoch, všímajú si vplyv jazyka reklamy na príjemcu. Hodnotia úroveň jazykovej prezentácie v sloganoch, ktorá nie je vždy najlepšia a niekedy dokonca deformuje jazykovú kompetenciu prijímateľa.

Halina Mieczkowska z Krakova nazvala svoj príspevok *Ujęcie konfrontatywne okoliczności i mechanizmów powstania konstrukcji analitycznych w języku słowackim i polskim.* Na základe porovnania vybratých zložených tvarov z oboch skúmaných jazykov Mieczkowska prehľadne spracúva ich formovanie a realizáciu s dôrazom na jemné i celkom zreteľné odchýlky či odlišnosti. Práca má okrem zovšeobecňujúceho úvodu tri analytické kapitoly, vyplývajúce z konkrétneho rozdelenia problematiky podľa formálno-sémantických čŕt zložených tvarov.

Profesor Władysław Miodunka,

patrí medzi najvýznamnejšie osobnosti nielen domácej, ale aj svetovej polonistiky. Okrem toho, že je prorektorom Jagellovskej univerzity v Krakove, je profesorom poľského jazyka, riaditeľom Centrumu Języka i Kultury Polskiej w Świecie, a tiež vedúcim celoštátnej Komisie pre udeľovanie certifikátov zo znalosti poľského jazyka. Svoj referát nazval *Tradycje nauczania języka polskiego w świecie*. Je to upravený a doplnený text, ktorý bol publikovaný v zborníku *Edukacja językowa Polaków*" (1998). V prezentovanej štúdií si podrobne všíma koncepčné a metodické otázky vyučovania poľského jazyka vo svete. Prehľadným spôsobom rozpracúva danú problematiku, poukazujúc na jej praktický význam a mimojazykové činitele. Všíma si pomery, migráciu, reálne potreby štúdia polonistiky i štatistické údaje, ktoré nám poskytujú objektívne údaje nielen o výučbe poľštiny vo svete, ale aj o jej postavení v kontexte iných európskych jazykov.

Literárny historik Andrzej Niewiadowski pôsobil ako lektor poľského jazyka na FiF UK v Bratislave od roku 1991 do roku 1993. Jeho príspevok *Lektorat na Słowacji - intelektualna przygoda* je autentickou výpoveďou nielen o pedagogickom pôsobení na bratislavskej katedre slovanských filológií, ale aj o tvorivej spolupráci s tvorcami súčasnej slovenskej vedecko-fantastickej literatúry, ktorá v rokoch, keď „rodziło się Słovackie państwo" (str.111), nadobúdala - obrazne i fakticky - kontúry špecifického literárneho prejavu.

Jazykovo orientovaná lektorka z Lodže Maria Magdalena Nowakowska, pôsobiaca na bratislavskej slavistike od roku 2001 do roku 2006, v príspevku *Nazwy własne w nauczaniu języka polskiego jako obcego (na podstawie podręcznika Marty Pančíkovej i Wiesława Stefańczyka „Po tamtej stronie Tatr")* načrela do svojej bohatej pedagogickej praxe. Pozitívne v ňom hodnotí zavedenie niektorých vlastných mien do uvedenej publikácie, a na základe vlastnej skúsenosti konštatuje, že to „daje różnorakie możliwości poszerzenia wiedzy nie tylko z zakresu samego języka..." (118).

Krystyna Nowik pôsobila v Bratislave v rokoch 1978 - 1980. Vo článku *Przygoda z egzonimami* prináša jazykovednú interpretáciu rozdielneho pomenúvania totožných reálií v príbuzných jazykoch. Poznatky konfrontuje s vlastnými skúsenosťami, ktoré konfrontuje so skúsenosťami nadobudnutými v rokoch svojho bratislavského pobytu.

V rokoch 1993 - 1998 pôsobila na FiF UK poľská lektorka Elżbieta Orwińska z Krakova. V štúdií *Badania nad przyimkami w literaturze słowackiej i polskiej* syntetickým spôsobom mapuje slovenskú i poľskú odbornú jazykovednú literatúru zaoberajúcu sa výskumom predložiek.

Bożena Ostromęcka-Frączak z Lodže sa zamýšľa nad významom slovinského polonistu Antona Pretnara v článku s názvom *Polonika Tonego Pretnara*. Životopisná skica má cennú informačnú hodnotu, no svojou orientáciou na činnosť a tvorbu slo-

vinského polonistu sa jemne vymyká z tematického zamerania ostatných textov v zborníku, týkajúcich sa primárne bratislavskej polonistiky a tém, ktoré s ňou priamo súvisia. Chcem veriť - po obdobných skúsenostiach z rôznych podujatí, - že umiestnenie tohto referátu do recenzovaného zborníka má svoj skrytý rozmer, ktorý ho ukotvuje aj do tejto široko koncipovanej publikácie, a že teda nedošlo ku komunikačnému šumu a neodôvodnenej zámene slovenskej polonistiky so slovinskou.

Maryla Papierz z Krakova prezentuje článok *Mechanizmy anaforyzacji w języku słowackim i polskim*, v ktorom prináša pohľad a podrobné rozdelenie opakovacích figúr v oboch jazykoch, ich využitie v rečových i literárnych prejavoch.

V štúdií *Język artystyczny Stefana Żeromskiego - przegląd wybranych środków stylistycznych sa* autorka Elżbieta Sękowska zaoberá jazykovednou analýzou formálnych výrazových prostriedkov v dielach známeho poľského spisovateľa.

Franciszek Sowa z Krakova pôsobil v Bratislave v rokoch 1976 - 1978. Vo svojom príspevku sa venuje nárečovej problematike a výskumu oravských nárečí. V referáte *Spiskie przydomki góralskie* si všíma „prídomky" uplatňujúce sa v goralskom nárečí. Všíma si historické i politické kontexty a dejinné pohyby, ktoré mali vplyv na formovanie jazyka. Podáva opis výskytu prezývok (pridávaných k vlastným menám osôb) v jednotlivých lokalitách so zreteľom na mimojazykové činitele.

Pomyselnú bodku v recenzovanom zborníku tvorí príspevok Vladimíra Štepána z Masarykovej univerzity v Brne pod názvom *Spolupráce bratislavské polonistiky s brněnskou*, v ktorom stručne glosuje brniansku polonistiku a poukazuje na kontakty a spoluprácu bratislavskej a brnianskej polonistiky, realizovanej spoločnými konferenciami a knižnými publikáciami.

Konfrontáciou faktických údajov o vývine polonistiky a pôsobenia poľských lektorov na bratislavskej „alma mater" zborník vydaný k 80. výročiu polonistiky na FiF UK poskytuje cenný obraz slovensko-poľských vzťahov v oblasti pedagogickej praxe, ktorá sa realizuje na obidvoch stranách. Na konkrétnych výpovediach autorov ukazuje, aký veľký význam pritom zohrali a stále zohrávajú osobné kontakty. Skoro všetci lektori po návrate na svoje pôvodné pracoviská nadviazali na skúsenosti nadobudnuté počas bratislavského pôsobenia. Potvrdzujú to nielen príspevkami zaradenými do zborníka, ale aj početnými autorskými publikáciami, článkami a esejami, svedčiacimi o aktívnom vzťahu k osobám a miestam ich lektorského pôsobenia. Zborník svojou odbornou úrovňou, tematickou rozmanitosťou a zážitkovou autentickosťou úspešne dokumentuje spomienkový akt osláv, ktoré sú i oslavou historických i súčasných slovensko-poľských kontaktov a spolupráce.

Štefan Chrappa

„Literatura na Świecie". Słowacja. (Warszawa) 2007, Nr 7 – 8.

Zeszłoroczny podwójny numer „Literatury na Świecie", pisma uznawanego już za swoistą „instytucję" w ramach polskiej kultury, w całości niemal poświęcony prezentacji współczesnej literatury słowackiej, pozwala żywić nadzieję, iż literatura ta z czasem zyska na stałe prawo obywatelstwa w optyce polskich czytelników. Choć oczywiście trudno mówić o zalewie polskiego rynku wydawniczego przekładami z literatury słowackiej, podkreślić jednak należy, iż „słowacki" numer periodyku nie jest wydarzeniem odosobnionym. Można nawet zaryzykować spostrzeżenie, iż w ostatnich latach nastąpiło pewne ożywienie w zakresie prezentacji tej literatury u nas.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż różnorodne było tu zarówno spektrum wydawnictw, które podjęły się tego trudu (było to wydawnictwo Towarzystwa Słowaków w Krakowie, „Pogranicze" w Sejnach, „Czarne" w Wołowcu, „Nowa Edukacja w Tarnobrzegu, „Fa-Art" w Bytomiu czy „Red Horse" i „Fabryka Słów" w Lublinie), jak i spektrum zaprezentowanych autorów. Wśród nich znalazły się bowiem zarówno swoiste ikony współczesnej literatury słowackiej, jak Pavel Vilikovský (*Wiecznie zielony...*, przeł. Józef Waczków, Kraków 2005 oraz *Ostatni koń Pompei*, przeł. Piotr Godlewski, Sejny 2006), Michal Hvorecký (*W misji idealnej czystości*, przeł. Marcin Babko, Bytom 2002), Václav Pankovčín (*Marakesz*, przeł. Jacek Bukowski, Wołowiec 2006) i Dušan Taragel (*Bajki dla niegrzecznych dzieci i ich troskliwych rodziców*, przeł. Tomasz Grabiński, Tarnobrzeg 2004), jak również autorzy mniej znani - Julius Balco (*Wróbli król*, przeł. Anna Sklárová i studenci slawistyki ATH w Bielsku-Białej, Kraków 2007), czy Anton Hykisch (*Kochajcie królową*, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Kraków 2003). Nie zabrakło też książek reprezentujących tzw. gatunki niższe, jak horror (Dušan Fabián, *Rytuał*, t. I i II, przeł. Alina Kalandyk, Lublin 2007) czy też fantasy (Alexandra Pavelková, *Opowieści o Vimce*, przeł. Alina Kalandyk, Lublin 2007).

Polscy czytelnicy mieli okazję zapoznać się nie tylko ze słowacką prozą, ale również poezją. Należy tu wspomnieć przede wszystkim wiersze Petra Šuleja (*Wiersze*, przeł. Marcin Babko, Katowice 2003) oraz wybór *Oko za ząb*, będący prezentacją utworów Olega Pastiera, Ivana Koleniča i Karola Chmela (przeł. Leszek Engelking, Sejny 2006). Autorami przekładów byli zarówno wytrawni, doświadczeni tłumacze, jak i ci stawiający na tym polu pierwsze kroki. To ożywienie na rynku wydawniczym zdaje się w jakiś sposób rekompensować lata bardzo oszczędnej promocji literatury słowackiej w Polsce.

Nieco inną kategorię w zakresie popularyzacji literatury stanowi oczywiście jej prezentacja na ła-

mach czasopisma. Za cenę swoistej „polityki fragmentu", mamy możliwość (czasem jedyną!) zapoznania się z twórczością danego autora (autorów), otrzymujemy szerszy ogląd, prezentujący nam pewien stan konkretnej literatury „na dziś", wreszcie, w jej ocenie, uzyskujemy cenną perspektywę komparatystyczną. Recenzowany tu „słowacki" numer „Literatury na Świecie" jest drugim tego typu przeglądem. Pierwszy pojawił się w krakowskim czasopiśmie „Studium" w 2007 r., w ramach projektu „Revue in revue".

W omawianym periodyku na uznanie zasługuje bardzo przejrzysty układ prezentowanych tekstów. Twórczość oryginalna przeplata się tu z wypowiedziami teoretycznoliterackimi i komentarzami do twórczości, które czasem przybierają postać wywiadów z danym autorem. Wszystkie te glosy i małe syntezy są bezcenne tym bardziej, iż tradycyjnie już brak tu wstępu redakcyjnego, który wskazałby na klucz, jaki zastosowano przy doborze poszczególnych autorów. Wydaje się, iż wybór ten bardziej niż potrzebą prezentacji przekroju współczesnej literatury słowackiej z podkreśleniem różnorodnych poetyk jej twórców (przynajmniej, jeśli chodzi o teksty oryginalne), podyktowany został chęcią pokazania najważniejszych bądź najnowszych dokonań czołowych i poczytnych pisarzy słowackich. Nie uznałabym tego za zarzut. To oczywiste, iż żaden wybór nie jest nigdy doskonały i każdą selekcję można poddać w wątpliwość. Istniało tu dodatkowo pewne ograniczenie w postaci konieczności uniknięcia powtórzeń wobec wcześniej już publikowanych tłumaczeń. Jedyne, na co może należałoby zwrócić uwagę, to brak równowagi w prezentacji prozy i poezji słowackiej. Odnajdziemy tu bowiem teksty aż siedmiu prozaików i tylko jednego poety.

Najwięcej miejsca poświęcono Pavlowi Vilikovskiemu, jednemu z najwybitniejszych pisarzy współczesnej literatury słowackiej, prozaikowi, publicyście i tłumaczowi. Znalazły się tu jego dwa, odznaczające się zasadniczo odmienną poetyką teksty; jedno z opowiadań z tomu *Čarovný papagáj a iné gýče* [Czarodziejska papuga i inne kicze] – *Kacper, Melchior, Baltazarowi* (w tłumaczeniu Joanny Goszczyńskiej) oraz ważna w twórczości pisarza, poruszająca trudne kwestie śmierci i niemożności przygotowania się na tę graniczną sytuację oraz traktująca o dehumanizacji współczesnej cywilizacji nowela z 1989 r. – *Koń na schodach, ślepiec we Wrablach* (w tłumaczeniu Sylwii Siedleckiej). Obrazu pisarza dopełnia przeprowadzony przez Joannę Goszczyńską wywiad poświęcony kwestiom pisarstwa „do szuflady" przed 1989 r., pytaniom o literackie sympatie autora i literaturę kobiecą, jak również skromności, której, jak zauważa rozmówczyni, Vilikovský zdaje się bezwzględnie hołdować.

Autorzy kolejnych dwóch tekstów prozatorskich reprezentują dwa po-

kolenia współczesnych pisarzy słowackich – powojenne i generację lat dziewięćdziesiątych. Twórczość pierwszego z nich – Dušana Mitany prezentuje fragment jego ostatniej powieści – *Objawienie* (w tłumaczeniu Joanny Goszczyńskiej), w której autor, wyrazista i barwna postać kultury słowackiej, poeta, prozaik, publicysta i scenarzysta, porusza kwestie własnej genealogii i tożsamości, jej dezintegracji i ponownego scalania. Drugim jest Vladimír Balla (przekład wyboru opowiadań przygotowany został przez Jacka Bukowskiego) – bezkompromisowy, wpisujący się w nurt prozy ponowoczesnej, obserwator zjawiska samotności, która odcina człowieka od otaczającego go świata. W swoim interesującym szkicu (*Terra incognita. Dwie głosy o Słowakach*) Anna Kobylińska włącza obu twórców w rozważania dotyczące szeroko pojętej słowackiej tożsamości, szczególną uwagę zwracając na te momenty ich pisarstwa, w których przekraczają oni „słowacki horyzont", przechodzą od tego, co słowackie, do tego, co uniwersalne. Mitana – opisując, jak efektownie nazywa to autorka, szczeliny historii, w których toczy się życie a Balla – umieszczając swojego bohatera-gnostyka na krawędzi kosmosu i chaosu.

Żadna prezentacja współczesnej literatury słowackiej nie mogłaby pominąć pisarstwa Petera Pišťanka i Dušana Taragela. Opublikowane zostały tu fragmenty noweli Pišťanka – *Młody Doncz* i pochodzące ze zbioru *Sekerou & nožom* [Siekierą i nożem] opowiadanie *Mało Grosso Taragela*, wraz ze szkicem tłumacza – Janusza Opyrchała-Bojarskiego (*Słowacki Babilon z drewnianą wioską w tle*), interpretującym prozę tego pierwszego, jako prowokacyjną, eklektyczną, czerpiącą zarówno ze wzorów prozy socrealistycznej, jak i znajdującą upodobanie w tzw. gatunkach niższych: powieściach pornograficznych, kryminałach, komiksach i westernach. Na uwagę zasługuje fakt, iż szkic ten omawiając twórczość autora *Rivers of Babylon*, przemyca jednocześnie istotne informacje na temat całego pokolenia lat dziewięćdziesiątych, nazywa pewne tradycje pisarskie i punkty odniesień sięgając aż do wieku XIX w. W ten sposób polski czytelnik, który nie miał możliwości zapoznać się z kulturą i literaturą słowacką, otrzymuje interesujące do niej wprowadzenie.

Nieco odmienną perspektywę (bo niejako z wewnątrz) na pokolenie po '89 ma słowacki publicysta i prozaik Pavol Rankov. W opublikowanym tu eseju (*Pokolenie osobnych*, tłumaczenie Andrzeja S. Jagodzińskiego) nazywa twórców lat dziewięćdziesiątych generacją demonstracyjnie indywidualistyczną, niezrzeszoną z nikim i z niczym, mówi o niej jako o niemal pseudopokoleniu, którego nie łączy ani poetyka, ani wspólny manifest. Bardzo interesujące jest tu również spostrzeżenie, iż ostrze krytyki skierowane było nie tyle w stronę efektów pracy pisarskiej tego poko-

lenia, krytycy paradoksalnie zwracają uwagę na to, czego twórcy ci nie napisali. Wskazuje to na ważną cechę dystynktywną całej generacji, mianowicie zamiłowanie do małych form prozatorskich i brak czegoś, co moglibyśmy nazwać powieścią pokoleniową. Rankov w swojej dosyć lakonicznej analizie właściwie odrobinę „szufladkuje" każdego z twórców, i tak na przykład – Balla jest tu dekadenckim outsiderem, dramaturg Klimáček – antyutopistą a opublikowane w omawianym numerze opowiadania Václava Pankovčína (przełożone przez Jacka Bukowskiego) reprezentują słowacki wariant realizmu magicznego.

Ostatnią prezentowaną tu postacią współczesnej literatury słowackiej jest Daniela Kapitáňová, autorka *Książki o cmentarzu* (w tłumaczeniu Justyny Wodzisławskiej), powieści cieszącej się na Słowacji niesłabnącą popularnością. Można by sądzić, iż jeśli w tomie prezentującym twórczość literacką jakiegoś kraju pojawia się tylko jedna pisarka, to będzie ona reprezentantką tzw. „literatury kobiecej". Redaktorzy numer zaplanowali to jednak inaczej. *Książka o cmentarzu*, wydana pod pseudonimem Samko Tále, prezentuje spojrzenie na świat z perspektywy bohatera opóźnionego w rozwoju, jest opowieścią o poszukiwaniu własnej tożsamości i autorytetu. Sama autorka natomiast, w wywiadzie opublikowanym w numerze, opowiada o swoim dystansie wobec owego „kobiecego" pisarstwa, któremu odmawia swoistego posłannictwa, umiłowaniu kryminałów, które nazywa „pasjansem duszy" i trudnościach związanych z późnym debiutem.

Twórczość liryczną reprezentuje tu, o czym już wspominałam, jedynie Peter Macsovszky (przekład jego wierszy przygotowany został przez Jacka Bukowskiego), autor kilkunastu tomików poetyckich, eksperymentator, dekonstrujący tradycyjnie rozumiany podmiot liryczny. Macsovskiemu, którego najbardziej zdaje się fascynować relacja między znakiem i znaczeniem, między tekstem i rzeczywistością, udało się stworzyć we współczesnej literaturze słowackiej prawdziwie odrębną dykcję poetycką, osobny i charakterystyczny styl. Byłby on jeszcze lepiej widoczny, gdyby wzbogacić omawiany tu przegląd o prezentację twórczości innych jeszcze poetów, tym bardziej, iż wybór jest naprawdę duży. Mógłby się tu na przykład znaleźć Marián Milčák, autor poezji filozoficzno-medytacyjnej, czy też piewca codzienności oraz nie-poetyckiej cielesności, nawiązujący do poetyki amerykańskiego twórcy – Johna Ashbery'ego – Martin Solotruk.

Swoistym ukoronowaniem całości tekstów prezentowanych w „słowackim" numerze „Literatury na Świecie" jest studium znanego słowackiego krytyka literackiego i literaturoznawcy – Petera Zajaca noszące znamienny tytuł – *Literatura słowacka na końcu XX w.* Tłumaczony tu przez Andrzeja S. Jagodzińskiego szkic pochodzi z 1999

r. i pierwotnie opublikowany został w czasopiśmie słowackim „OS" [Občianska spoločnosť], natomiast jego rozszerzona wersja ukazała się po czesku w miesięczniku „Host". Piszę o tym, gdyż właściwie do dziś artykuł Petera Zajaca jest jedyną próbą syntezy lat dziewięćdziesiątych w literaturze słowackiej. Wszystkie jego uwagi, przede wszystkim przekonanie, iż przełom roku '89 był jedynie polityczny i nie oznaczał przełomu w literaturze (pod tym względem dokładnie odwrotnie było w latach sześćdziesiątych), że młodzi autorzy – parodiując lub pisząc pastisze – „uczyli się" wszelkich możliwych poetyk XX w., iż twórczość tego pokolenia charakteryzuje konsekwentna mistyfikacja, fragmentaryczność, intertekstualność, mozaika stylowa i gatunkowa – stanowią obowiązujący punkt odniesienia wszystkich tych, którzy zajmują się dziś współczesną literaturą słowacką. Peter Zajac odmawia tej literaturze nowatorstwa, odnajduje w niej ślady znieruchomienia a na zakończenie stwierdza, iż to młode pokolenie tworzyło paradoksalnie repliki modernizmu XX w.

Prezentowany tu wybór został przygotowany bardzo starannie również pod względem przekładowym. Autorami tłumaczeń, świetnie oddających wartość oryginałów, są w większości osoby posiadające w tym zakresie duże doświadczenie, jak Jacek Bukowski, Andrzej S. Jagodziński i Joanna Goszczyńska. Teksty słowackich twórców tłumaczyli również Janusz Opyrchał-Bojarski, Justyna Wodzisławska i debiutująca jako tłumacz Sylwia Siedlecka.

Na uznanie zasługuje również doskonałe opracowanie biogramów autorów prezentowanych w numerze (należy jedynie żałować, iż nie zostali w nich uwzględnieni również tłumacze i autorzy artykułów) oraz wyrazisty kształt plastyczny numeru – wplecenie w prezentowaną literaturę dokumentalnych fotografii Jozefa Ondzika, które wzbogacone o nietuzinkowe podpisy redakcji, stanowią interesujące dopełnienie prezentowanych tekstów.

Podsumowując – „słowackie" wydanie „Literatury na Świecie" było wydarzeniem długo oczekiwanym w polskich kręgach słowacystycznych. Prezentacja słowackiej literatury na łamach czasopisma, które niewątpliwie posiada największy dorobek w zakresie popularyzacji literatur obcych w Polsce, uznać należy za ważny krok w jej promocji w naszym kraju. W ręce polskiego czytelnika trafiła zatem próbka znakomitych dokonań kluczowych postaci tej literatury, która stanowi dowód na twórczą obecność jej autorów na literackiej mapie Europy. Należy jedynie oczekiwać naturalnej konsekwencji tej publikacji w postaci kolejnych tłumaczeń z literatury słowackiej w Polsce – z korzyścią dla obu stron.

Aleksandra Mikołajczyk

***Almanach Czeski.* Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Nr 1. Redaktor: Jacek Baluch. Kraków 2006, ss. 141.**

Zvýšená pôsobnosť pedagogických a vedeckých inštitúcií sa v posledných rokoch prejavuje zvýšením publikačných aktivít, a to nielen vydávaním kolektívnych zborníkov, prezentujúcich príležitostné výsledky výskumných výstupov, ale i vydávaním periodík, ktoré zabezpečujú stálu publikačnú činnosť inštitúcií v danom didaktickom a bádateľskom odbore.

Jedným z ostatných prejavov tohto pohybu je periodická ročenka *Almanach Czeski*, založený z iniciatívy prof. dr hab. Jacka Balucha v Instytucie Filologii Słowiańskiej Jagellovskej univerzity, ktorý - ako sa uvádza v úvodnom príhovore zakladateľa almanachu - „ma prezentować aktualne polskie życie w dziedzinie literaturoznawstwa i językoznawstwa czeskiego oraz ich najbliższych kontekstów (slawistyki, historii i innych nauk humanistycznych z dziedziny szeroko pojętego czechoznawstwa).

Deklarovaný zámer vytvára priestor pre prezentáciu - v rámci poľskej bohemistiky - príbuzných tém slavistických vedných oblastí. V prvom čísle almanachu dominujú práce komparatívneho charakteru z rozhrania literárnej bohemistiky a polonistiky. Z ostatných slavistických oblastí je tu zastúpená iba literárna slovakistika troma prácami poľských slovakistov.

Snahu o problémový prístup k otázkam poľskej bohemistiky dokumentuje tematická stavba almanachu. Je sympatické, že zostavovateľ upustil od obligátneho žánrového štruktúrovania knižného celku a zvolil si usporiadanie publikovaných príspevkov podľa problematiky, ktorá sa v nich prezentuje. Na tomto základe sa almanach člení podľa tematického a metodologického charakteru príspevkov na časti: *Świadectwo lektury, Artykuły, Konteksty, Przekłady, Przeglądy i recenzje, Czeska szuflada: Bohemica po roku 1989* a *Kronika*. Celok uzatvárajú Noty o autorach.

Slovakistické práce, ktoré sú predmetom tejto úvahy, sú zaradené do časti *Konteksty* (s. 61-81). Práve na nich dobre vidieť, ako si tvorcovia almanachu predstavujú prezentáciu „najbliższych kontextów". Faktografické problémové východisko v ich prácach zastupuje súbor monoliterárnych faktov, ktoré podriaďujú rámcovej konfrontácii s príbuznou problematikou českou, resp. poľskou. Z tejto konfrontácie vyvodzujú, čím a ako sa v danej problematike javí jej širší rozmer, majúci platnosť teoretického zovšeobecnenia.

Jacek Baluch v práci *Czesko-słowacki kontekst literacki - termin Stanislava Šmatláka* (s. 61-65) hodnotí, v akých súvislostiach sa v slovenskej literárnej histórii používa pojem „česko-slovenský literárny kontext", ktorý v nasledujúcich rokoch nadobudol štatút osobitnej te-

orémy, ako o tom svedčia práce K. Rosenbauma (*Československý literárny kontext*, 1980) a J. Peterku (*Dvouramenný proud*, 1986). Systémovú pôsobnosť tohto pojmu uplatnil D. Ďurišin pri teoretickom definovaní „osobitných medziliterárnych spoločenstiev" (*Osobitné medziliterárne spoločenstvá*, 1992). Baluch správne konštatuje, že tento termín sa zrodil v 60. rokoch minulého storočia a dnes ho vnímame ako relikt socialistickej kultúrnej politiky. Vidíme, že Šmatlák ho použil v zhode so svojimi súčasníkmi, a jeho prvenstvo je iba v tom, že – na rozdiel napr. od Rosenbauma a Peterku – ohraničil jeho platnosť na utváranie spoločného ideovo-estetického programu a praktického fungovania vzťahov slovenskej a českej literatúry „v epoche budovania socializmu", ako o tom svedčí X. kapitola jeho *Dejín slovenskej literatúry* (2004, druhé vyd. 2007), nazvaná *Literatúra v epoche budovania socializmu*.

Tieto fakty Jacek Baluch použil ako východiskový bod úvah o novom význame nielen samého pojmu, ale aj o jeho teoretickom uplatnení v komparatívnom výskume slovanských literatúr a kultúr. A to, že po rozdelení na dve samostatné republiky došlo medzi Slovenskom a Českom k všestrannému zintenzívneniu kontaktov a spolupráce, teda k tomu, čo Šmatlák nazval praktickým fungovaním vzťahov, potvrdzuje historický i aktuálny zmysel tohto kontextu, tým skôr, že – ako uzatvára J. Baluch – môže pôsobiť inštruktívne aj „na gruncie porównawczych badań literatur południowosłowiańskich, gdzie mamy do czynienia z podobną problematyką wzajemnych związków kulturalnych i literackich" (s. 65).

Podobným spôsobom postupuje Rafał Majerek v štúdii *Problematyka słowackiego odrodzenia narodowego w perspektywie badań semiologicznych* (s. 67-75), v ktorej na základe Macurovej knihy *Znamení zrodu* (1983) uvažuje o type tzv. obrodeneckej literatúry a kultúry národov, ktoré v prvej polovici 19. stor. stáli pred „koniecznością dookreślenia obszaru wspólnej pamięci, niezbędnej dla ustabilizowania się tożsamości narodowej i potwierdzenia własnej przynależności kulturowej" (s. 68). Svoje zistenia Majerek dokumentuje na príklade slovenského národného obrodenia. Pripomína, že na formovanie literatúry a kultúry tohto obdobia pôsobili viac faktory spoločenského a politického charakteru než faktory estetické. Týmto spôsobom sa v literatúrach „so slabšou vývinovou kontinuitou" (M. Bakoš) vytvoril osobitný typ kultúry. Majerek charakterizuje hlavné vlastnosti tohto typu: formovanie kolektívnej národnej identity, metaforizáciu a mytologizáciu národných dejín, politickú aktivitu, snahu o začlenenie do väčších národných celkov (idea slovanskej vzájomnosti), s ktorými sa slovenská romantická literatúra úplne stotožnila.

Tieto fakty Majerek pripomína preto, lebo v poslednom období sa v niektorých slovenských syntézach

prenáša ťažisko na estetické faktory romantizmu, a spoločenské sa odsúvajú do úzadia (ako príklad Majerek, podobne ako J. Baluch, uvádza druhé vydanie Šmatlákových *Dejín slovenskej literatúry*). Myslím si však, že je to fakt organického vývinu. Kultúra národného obrodenia v Majerkovom chápaní je zjavná hlavné v počiatočnej fáze slovenského národného obrodenia, neskôr - zhruba od začiatku 40. rokov a hlavne v druhej polovici storočia - sa váha spoločenských faktorov oslabuje. Signalizuje to vnútorná diferenciácia romantickej literatúry, na ktorú ostatne poukazuje i R. Majerek.

Baluchov i Majerkov „pohľad z vonku" prináša cenné podnety na zamyslenie, ktoré majú širšiu platnosť. Aktualizujú otázky, ktorým slovenská literárna veda v súčasnosti nevenuje dostatočnú pozornosť. Svojím polemickým podtextom vyzývajú k prehodnoteniu tradíciou ustálených, azda i trochu skostnatených literárnohistorických kritérií.

Tretím slovakistickým príspevkom, umiestneným v Almanachu, je úvaha Aleksandry Mikołajczyk o knihe *Sklep potrzeb kulturalnych* Antoniho Kroha (vyšla v Krakove v roku 2004). Významný etnológ, spisovateľ a kultúrny predstaviteľ poľského Podhalia, Antoni Kroh, v knihe esejistickým spôsobom opisuje charakteristické zvláštnosti prostredia Goralov, ktoré pozná z vlastnej autopsie a na ktoré sa teraz pozerá novými očami. A. Mikołajczyková komentuje spôsob, akým A. Kroh preniká k zaujímavým príbehom a vlastnostiam svojich rodakov. Osobitne sa zamýšľa nad problematikou Spiša, vníma ho ako svojrázny kultúrny fenomén, v ktorom sa integrujú historické i aktuálne komponenty stredoeurópskych kultúr, tvoriace z tohto regiónu „Európu v malom". Nevyhýba sa ani pálčivým pohraničným problémom, poukazujúc na negatívne stereotypy na oboch stranách hraníc. „W rezultacie otrzymujemy," - konštatuje A. Mikołajczyková, - barwny esej-opowieść o przygodzie autora z góralszczyzną w Bukowinie Tatrzańskiej, (...) rozpierany przez żywioł gawedy, wypełniony dygresjami i anegdotami, będący miejscami doskonałym, wzruszającym reportażem, miejscami ciętym felietonem" (s. 78).

Okrem slovakistických štúdií *Almanach Czeski* prináša rad zaujímavým úvah o českej literatúre a filme, o výskume a výučbe bohemistiky na Jagellovskej univerzite, úvahové recenzie o knižných publikáciách a informatívne články o aktivitách poľskej bohemistiky. Osobitne sa v tomto cennom a pestrom registri vyníma článok kňaza a profesora Józefa Tischnera, napísaný pôvodne ako doslov k plánovanému vydaniu raných diel Bohuslava Hrabala. Vydanie sa neuskutočnilo a mimoriadne zaujímavý Tischnerov text sa vlastne až zásluhou J. Balucha („posłowie to zachowało się w moich papierach w postaci kopii z faksu") dostalo do rúk čitateľskej verejnosti.

Články zaradené do *Českého almanachu,* ako sa to ukázalo na slovakistických príspevkoch, majú teoretické vyústenie, ktorým prispievajú nielen ku kontextovému poznaniu nastolených otázok, ale i k teoretickému a metodologickému prehĺbeniu komparatívneho výskumu slovanských literatúr. Treba mu len priať, aby si tento štandard udržal aj v nasledujúcich ročníkoch.

Jozef Hviščo

***Pisanie. Antologia współczesnej poezji słowackiej.* Výber Peter Milčák a Jacek Bukowski. Preklady Jacek Bukowski, Krystyna Siedlecka. Grafická úprava a ilustrácie Marek Ormandík. Vyd. Modrý Peter a Świat Literacki, Levoča – Izabelin 2006, ss. 170.**

Boli obavy – a celkom oprávnené, – že keď sa v ponovembrovom vývine slovensko-poľské literárne vzťahy stali súčasťou transformácie, nastúpi u nás i v Poľsku veľký pokles prekladateľskej recepcie. A skutočne, tak aj bolo! V prvých rokoch po novembri 1989 sa vydavateľstvá, pretransformované na súkromné, priam predbiehali vo vydávaní atraktívnej, dovtedy prísne selektovanej, a teda i málo známej západnej literatúry. Je teda prirodzené, že recepcia poľskej literatúry u nás a slovenskej literatúry v Poľsku sa citeľne znížila.

Nebol to však trvalý jav, veľmi rýchle sa situácia začala meniť. Najprv, pravda, iba v oblasti tzv. úžitkovej, náboženskej a detskej literatúry, postupne i v oblasti krásnej literatúry – poézie, prózy a drámy. A dnes, ako som zistil pri písaní štúdie *Poľská literatúra u nás po roku 1989,* za uplynulých 15 rokov (1990 – 2005) u nás vyšlo 365 knižných prekladov z poľštiny. Aj keď na oblasť poézie, prózy, drámy a spoločenskovednej spisby z tohto množstva pripadá iba 70 knižných prekladov, aj tak je to úctyhodné množstvo, – a má podľa štatistických údajov stúpajúci trend (pozri údaje v: *Slovensko – Poľsko. Bilaterálne vzťahy v procese transformácie,* Bratislava 2008, s. 82).

Pripomínam to preto, lebo podobná situácia, aj keď rozsahom menšia – vo vzťahu k slovenskej literatúre – sa prejavila v Poľsku. Po uplynutí komerčného ošiaľu sa totiž chopili prekladateľskej iniciatívy vydavateľstvá, ktoré sa programovo venujú vydávaniu prekladov z poľskej, resp. zo slovenskej literárnej tvorby. Na Slovensku je to Kalligram, Drewo a srd, Slovart, Modrý Peter; v Poľsku Świat Literacki Izabelin, Staszowskie Towarzystwo Kulturalne, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, Towarzystwo Słowaków w Krakowie a zrejme aj iné. K tomu pribudlo značné množstvo (rozhodne väčšie než v predchádzajúcom období) odborných publikácií z oblasti slovensko-poľských,

resp. poľsko-slovenských vzťahov, ktorých vznik finančne zabezpečujú (aspoň čiastočne) dotácie ministerstiev, podporných fondov, univerzít, príležitostne tiež príspevky sponzorov a grantových výskumov. Hovoria o tom výsledky - preklady a spoločné publikácie. Napríklad: poľská antológia súčasnej slovenskej poézie *Pisanie* je už najmenej ôsma publikácia tohto charakteru (mám na mysli výbery z poézie P. O. Hviezdoslava, M. Rúfusa, V. Kovalčíka a antológie *Nacięcia w miodzie, Miasta i miejsca, Bóg dał mi słowo, Spotkanie, Oko za ząb...*).

Vidíme, že v básnických prekladoch dominuje súčasná poézia. „Prispieva k tomu nielen naša jazyková, kultúrna a mentálna blízkosť," píše Ján Gavura v doslove k antológii *Pisanie*, „ale i bohatstvo hlasov ozývajúcich sa zo strany poľských básnikov – ako by krutosti posledných storočí sformovali v Poľsku silnú básnickú opozíciu voči tragizmu času (...) Práve to je poézia formujúca poľsko-slovenské literárne kontakty..." (s. 167).

Antológiu *Pisanie*, ako je uvedené v záhlaví tejto recenzie, zostavili Peter Milčák a Jacek Bukowski. Preklady sú dielom Jacka Bukowského a Sylvie Siedleckej. Zostavovatelia zaradili do antológie básne z tvorby 14 slovenských „básnikov strednej generácie", ktorých zoradili podľa veku - od 64-ročného a už nežijúceho Ivana Laučíka po 42-ročného Petra Milčáka. Vek nie je smerodajné kritérium poetických daností, ale - rešpektujem vôľu zostavovateľov. Uznávam vznik tzv. autorských výberov, v ktorých nejde o kompaktnú „dokumentáciu" celku, ale o „čiastkovú" prezentáciu autorov, ktorí „sú mi blízki", ktorí proste zodpovedajú povahovému a poznatkovému gros zostavovateľov. Trochu sa chcem pozastaviť pri otázke prekladov, ktoré - ako konštatoval J. Bukowski na prezentácii antológie v Poľskom inštitúte v Bratislave - sú vyhotovené podľa zásady „nič neubrať, nič nepridať".

Dobre vieme, že preklad - najmä básnický - sa nemôže dôsledne pridržiavať tejto zásady. V básnickom preklade treba niekde pridať, aby sa nemuselo ubrať, a naopak, ubrať, aby sa nemuselo pridať. Summa summarum, preklad podľa zásady „nič neubrať, nič nepridať" by bol doslovným prepisom textu, ktorý by ubral preloženej básni to, čo je pre ňu podstatné: - špecifický poetický účinok. Lebo poetická hodnota básne nie je iba v texte, ale aj - možno predovšetkým - v jej nálade, atmosfére a expresívnej podstate. S tým súvisí i osobitný rytmus každej básne, slovosled, následnosť veršov, synoným a pod., čo sa nedá vyjadriť „doslovistickým" prepisom z jedného jazyka do druhého. Chcem tým povedať, že hoci v antológii prevažuje snaha „nič neubrať, nič nepridať", v jednotlivých prekladoch sa i pridáva i uberá, čo hodnotím pozitívne ako tvorivý prístup k textom originálov.

Zaujímavým prvkom prekladov, zaradených do antológie, je tzv.

ponechávací princíp, ktorý sa tu uplatňuje nielen ako dôsledok doslovného postupu, ale aj ako homonymné pôsobenie „zradných slov" (výhodné vzdialenosti – wygodne odległości; pohodlie na pohodu – wygodę na pogodę a pod.). Často sa v prekladoch vyskytuje expresívne zosilnenie (pochybovať – kwestionować; nezabudnite sa doma – nie zapominajcie zabrać z domu samego siebie), podporené i pridávaním „doplňujúcich" významových jednotiek; napr.: do Brückovej básne je neopodstatnene vložený jeden celý verš: „I twoja nagość z przepasanymi biodrami" (s. 144).

Vyskytujú sa i opačné postupy – oslabenie, resp. zúženie významu (stále dokola – w kółko), resp. posuny (vcelku mierne) významovej resp. expresívnej intenzity originálnych textov (osloviť posunkom – wyjaśnić gestem). Pravda, sú to okrajové jednotlivosti, ktoré neznižujú celkovú hodnotu prekladov. Závažnejšie z hľadiska poetickej výstavby textov sa mi javia azda iba prípady vynechaných anafor, ako je to napr. v Hevierovej básni *hero in* (s. 51), lebo sa tým oslabuje expresívna a významová gradácia básne.

Na záver možno povedať, že preklady zaradené do antológie *Pisanie* primeraným (možno povedať: úspešným) spôsobom uplatňujú súčasný trend prekladania modernej poézie, - sú výrazovo vyrovnané, štylisticky i významovo vyvážené. Vyššie spomenuté jednotlivosti nehodnotím ako nedostatky, ale skôr ako materiál na ďalšie zamyslenie. Cenné pritom je, že realizácia antológie – ako vyplýva z polonistických a vydavateľských iniciatív autorov (dvaja z nich sú lektormi v Poľsku a viacerí súkromnými vydavateľmi a prekladateľmi poľskej poézie u nás) – je spoločným dielom poľských a slovenských nadšencov poézie, a teda sú za ňou osobné iniciatívy, kontakty a vzťahy signalizujúce vzájomnú slovensko-poľskú literárnu a vydavateľskú spoluprácu.

Jozef Hviščo

***Wino truskawkowe*. Film poľskej produkcie, 2007. Réžia: Dariusz Jabłoński. Scenár: Andrzej Stasiuk, Dariusz Jabłoński. Kamera: Tomasz Michałowski. Hudba: Michał Lorenc. Hrajú: Jiří Macháček, Zuzana Fialová, Marian Dziędziel, Jerzy Radziwiłowicz, Maciej Stuhr... Min. 109.**

Západoeurópski kritici, ale aj bežní milovníci umenia, neustále objavujú v literárnych textoch zo strednej a juhovýchodnej Európy „iný svet", ukrývajúci zvláštny pôvab a istý druh „slovanskej citovosti" spätý s nostalgiou, smútkom a tragickým životným pocitom. Naozaj,

táto vážna i jemne ironická „baladickosť" neraz inšpirovaná ľudovou slovesnosťou je od čias romantizmu veľmi silne zakódovaná aj v slovenskej a poľskej kultúre.

V prvej je to výraznejšie a transparetnejšie, ba v týchto súvislostiach a s dávkou zjednodušenia možno hovoriť aj o kanonizovaných textoch: od romantizmu cez verše I. Kraska, J. Silana, M. Rúfusu a cez naturizmus a lyrizovanú prózu až k D. Tatarkovi, V. Šikulovi, J. Johanidesovi, L. Ballekovi, V. Pankovčínovi či M. Kompaníkovej. V poľskom kontexte to nie je až také jednoznačné, aj keď tiež od čias romantizmu a neskôr v tzv. „kresowej" literatúre je vyšie naznačená línia veľmi výrazná (S. Wincenz, Z. Haupt, T. Konwicki, J. Odojewski ...).

Inými cestami sa do tohto sveta dostal A. Stasiuk, ktorý na tento baladami opradený svet nespomína, ale ho objavuje. V zrelom veku a z vlastného rozhodnutia odišiel z centra a z rodnej Varšavy do juhovýchodného kúta Poľska, na zabudnuté slovensko-ukrajinské pohraničie. Nakoniec sa tam usadil, objavil nový svet a v prózach z polovice deväťdesiatych rokov - *Haličské poviedky* a *Dukla* (obe aj v slovenskom preklade), - aj iné dimenzie (post) modernej literatúry. Možno aj preto jeho texty pozitívne hodnotila kritika a objavovali ich divadelníci i filmári.

Stasiuk naďalej píše, ako často pripomína, o svojej „inej" Európe. Ako sám hovorí - horšej, stratenej a zabudnutej. Neustále prekračuje reálne i magické hranice, veľa cestuje a fascinujúco odkrýva priestor medzi „veľkým Ruskom a bohatou Európou". Spolu s manželkou vydavateľkou Monikou Snajdermann hľadajú nových autorov a prostredníctvom kníh z vydavateľstva „Czarne" ponúkajú poľským čitateľom, ale aj prekladateľom svojskú esenciu „zvláštnosti a prirodzenosti" vo všetkých podobách, vôňach a farbách. Majú radi Slovensko a najmä jeho východný cíp, preto vydali v poľskom preklade V. Pankovčína, a preto sa nadchli aj pre poľsko-slovenský filmový projekt *Jahodové víno* na motívy *Haličských poviedok*.

Próza je napísaná zdanlivo jednoduchým, ale priezračným, citlivo poetizujúcim a meditujúcim jazykom, zároveň je silne ukotvená vo všednej realite poľskej dediny, tápajúcej medzi komunizmom a kapitalizmom. Čitateľ postupne objavuje bizarné figúrky (Józek - traktorista) a mysteriózne postavy (Kościejny - démonický upír-duch), aby si postupne poskladal svet akoby z črepín a útržkov, reálnych, magických a baladických epizodických minipríbehov, ale aj osudových stretov na hranici života a smrti.

Vo filme sa celkom prirodzene posilňuje príbehovosť a režisér čitateľnejšie vysúva do popredia postavu tajuplného cudzinca Andrzeja (J. Macháček). Kým v próze sa autorské alter ego rafinovane skrýva za „oko kamery", vo filme sa od počiatku objavuje Stasiuk - autor v postave cudzinca, mlčiaceho rebela a trochu

aj skrachovaného súkromného detektíva, ktorý má pretvoriť v dedine sovietsky chaos na civilizovaný európsky poriadok Pre diváka sa však od začiatku stáva dominantným médiom a hromozvodom mimovoľne tlmiacim všetky dramatické a tragické „hromy a blesky". Spolu s ním sa ocitáme na konci sveta, ale v reálnom medzičase sociálneho „nebytia" - v miestach, kde staré odumiera veľmi pomaly, ale nové sa rodí v groteskných a bizarných kŕčoch.

Andrzej sa veľmi rýchlo zoznamuje s drsnou dedinskou realitou - egoizmus, závisť, hrubosť, neúcta a násilie voči druhému človeku a prírode. Hľadá nové kontakty v krčme i v kostole, dokonca aj do sveta erotických snov a túžob ho prenesie bláznivá Slovenka Ľubica (Z. Fialová), zvádzajúca femme fatale v podobe baladickej Rusalky, tatranskej víly či Świtezianky. Ako správny policajt a cudzinec najprv nič nechápe, neskôr čosi tuší, a preto začína hľadať stopy, ktoré sa však vždy a nečakane končia v zakliatom kruhu, ktorý vytvára les, potok a hlavná ulica s krčmou, kostolom a trafikou s americkým tovarom. Andrzej je mlčanlivý, hlbavý a vážny, ale logika a rozum ho však k ničomu nedovedú, a keď sa mu strácajú dokonca aj krvavé stopy, rezignuje. Intuitívne prichádza k záveru, že svet v ktorom sa ocitol má svoj vlastný iracionálny a metafyzický poriadok a pravidlá, ktoré sa vymykajú akýmkoľvek inštitucionalizovaným normám. Zachováva si štatút cudzinca, ktorý sa na svet díva zvonku a s odstupom, ale súčasne prechádza „iniciáciou", stáva sa prirodzenou súčasťou dedinského sveta. Viac sa kontaktuje intuitívne prostredníctvom fľaše a pri ohni, no ani nové stopy ho nedovedú k zločincom, ale len do zabudnutého kolektívneho podvedomia a hlbín duše sfrustrovaných dedinčanov. Pod vrakmi zhrdzavených strojov, svetielkujúcej Panny Márie zo sadry, nemeckých krémov a čínskej jedličky, objavuje čistú krásu a prirodzenú ľudskosť. Uvedomuje si, že po zime nastáva jar, že ľudia stále vraždia kvôli peniazom a zo žiarlivosti, že grécko-katolíckych Rusínov vystriedali katolícki Poliaci, žitnú vodku jahodové víno... V záverečných scénach sa kňaz s policajtom zhodnú na tom, že zlo musí byť potrestané. V pozadí sa však pripravuje alternatívny plán kolektívneho pokánia a všeobecného odpustenia hriechov s možnosťou nového začiatku.

Film mnohými znakmi pripomína knihu, ba Stasiukovými slovami... „ukazuje neviditeľné", a vlastne on sám ako autor prózy i scenára môže nanovo sledovať „filmové obrazy vlastných predstáv". Prirodzene, že v súvislosti s filmom by sa dalo písať aj kritickejšie: o hluchých miestach, ktoré vznikali v druhej časti nefunkčnými a mechanickými opakovaniami niektorých motívov, o miestami predimenzovanej popisnosti, ornamentalizme a znervózňujúcom dabingu. Naopak, film získal zvláštne dimenzie aj vďaka výbornej hudbe a nena-

podobiteľným hereckým výkonom. To sú dôležité veci, ale asi nie podstatné. Film jasne naznačil, že v priestore medzi veľkým Ruskom a bohatou Európou je obrovské kultúrne dedičstvo a bohatstvo, ktoré je hádam dostatočne hlboko ukotvené a uchránené pred európskymi normami a démonickým oslíkom na €urá.

Jahodové víno som síce nikdy nepil, ale film má jedinečnú chuť a vôňu. Odporúčam ho popíjať plnými dúškami a pomaly vychutnávať, objavíte nielen Stasiukovu inú Európu so zvláštnou slovensko-poľskou duchovnou symbiózou, ale aj čosi z vášho i nášho (po)zabudnutého sveta.

Peter Káša

KRONIKA

POĽSKÉ DNI V PREŠOVE

Katedra slavistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove oslávila 1. septembra 2008 pätnásť rokov svojej existencie. Počas týchto pätnástich rokov zorganizovala rad slavistických podujatí, zameraných na prezentovanie kultúry, jazyka a literatúry troch slovanských národov: poľského, bieloruského a bulharského. Lektoráty poľštiny, bieloruštiny a bulharčiny, ktoré reprezentujú tri skupiny slovanských jazykov (západnú, východnú, južnú), predstavujú už dlhé roky stabilnú súčasť katedry. V tomto rámci bol už v akademickom roku 1969/1970 otvorený pri Katedre slovenského jazyka a literatúry lektorát poľského jazyka, ktorý sa v roku 1993 stal základom novozriadenej Katedry slavistiky.

Na tejto pôde aj v tomto roku prebiehali početné polonistické akcie, označené súhrnným názvom *Poľské dni v Prešove*. Bol to druhý ročník podujatí, ktore organizovala prešovská Katedra slavistiky FF PU v spolupráci s Poľským inštitútom v Bratislave. K organizácii týchto podujatí prispeli aj Univerzitná knižnica PU a Katedra hudby FHPV PU. Celý cyklus prebiehal od 15. do 30. apríla 2008.

Prvá časť *Poľských dní* bola venovaná významným osobnostiam poľskej kultúry: Krzysztofovi Kieślowskému, Karolovi Szymanowskému, Piotrovi Banasikovi a poľskému animovanému filmu. Druhú časť tvoril cyklus prednášok z poľského jazyka, poľskej literatúry a stretnutie s Andrzejom Newiadomským (básnikom a redaktorom časopisu „Kresy") a Jackom Bukowským (prekladateľom slovenskej literatúry).

Poľské dni sa začali premietaním dokumentárnej filmovej tvorby Krzysztofa Kieślowského. Tento vynikajúci poľský režisér 20. storočia sa po ukončení vysokoškolských štúdií a v počiatočnej fáze svojej profesionálnej kariéry venoval hlavne tvorbe dokumentov.

V priebehu dvoch dní si mohli diváci pozrieť dvanásť najvýznamnejších Kieślowského filmov, nakrútených od roku 1969 do roku 1980. Prvá časť filmov (*Z miasta Łodzi* – 1969, *Byłem żołnierzem* – 1970, *Refren* – 1972, *Murarz* – 1973, *Prześwietlenie* – 1974, *Życiorys* – 1975, *Klaps* – 1976) sa premietala v Univerzitnej knižnici a druhá časť (*Pierwsza miłość* – 1974, *Szpital* – 1976, *Z punktu widzenia nocnego portiera* – 1977, *Siedem kobiet w różnym wieku* – 1978, *Gadające głowy* – 1980) v Univerzitnom pastoračnom centre. Uvedených dvanásť filmov pod súborným názvom *Polska Szkoła Dokumentu* vydalo v roku 2006 – v roku úmrtia režiséra – Poľské audiovizuálne vydavateľstvo.

Okrem dokumentárnej tvorby K. Kieślowského sa mohla divácka verej-

nosť počas týchto dvoch dní oboznámiť aj s vybranými filmami z autorskej dielne poľských animátorov. Za všetky možno spomenúť aspoň *Tango* Z. Rybczyńského, ktoré spolu s ďalšími 27 filmami od roku 1958 do roku 2005 vydalo taktiež Poľské audiovizuálne vydavateľstvo pod názvom *Antológia poľských animovaných filmov.*

Ďalšiemu významnému Poliakovi - Karolovi Szymanowskému - bola venovaná výstava, ktorej vernisáž sa konala v priestoroch Prešovskej univerzity dňa 22. apríla.

V „slavistickom foyeri", kde sa pravidelne konajú výstavy so slavistickou tematikou, organizátori vystavili kolekciu 19 obrazov, obohatenú sprievodným slovom, ktorá predstavila záujemcom nevšedné udalosti zo života a tvorby Karola Szymanowského. Tento najvýznamnejší poľský skladateľ prvej polovice 20. storočia, predstaviteľ poľského neoromantizmu, tvoril najmä opery, balady, symfónie, husľové koncerty, mazúrky, oratóriá a prelúdiá. Výstavu slávnostne otvorila vedúca Katedry slavistiky FF PU prof. PhDr. J. Dudášová, CSc. a prítomných pozdravila aj riaditeľka Inštitútu rusistiky, ukrajinistiky a slavistiky FF PU doc. Ľ. Babotová, CSc. Odbornú prednášku o K. Szymanowskom predniesol Mgr. art. K. Medňanský z Katedry hudby FHPV PU. Atmosféru príjemne dotvorila hudobná ukážka zo Szymanowského diela *Stabat Mater.*

Kultúrne akcie zavŕšil klavírny recitál Piotra Banasika, ktorý sa konal 23. apríla v koncertnej sále Základnej umeleckej školy M. Moyzesa v Prešove. Tento mladý talentovaný klavirista predniesol skladby J. S. Bacha, F. Mendelssohna-Bartholdyho, F. Schuberta, F. Liszta a F. Chopina. Za svoje majstrovské umenie získal P. Banasik celý rad ocenení a čestných uznaní tak na domácich, ako aj na zahraničných festivaloch a súťažiach. Okrem Poľska vystupoval napríklad v Nemecku, Česku, Francúzsku, Kanade, Mexiku, Švajčiarsku, Taliansku, na Ukrajine, a veľký úspech dosiahol aj na Slovensku (okrem prešovského podujatia s veľkým úspechom koncertoval aj v Bratislave).

Druhá časť Poľských dní sa niesla v duchu stretnutí s poľským jazykom a literatúrou, ktoré sa realizovali formou populárnovedných prednášok. O poľskom jazyku hovorili dr hab. Paweł Nowak a dr hab. Ewa Nowak z Univerzity Marie Curie-Skłodowskej v Lubline.

P. Nowak predniesol dve prednášky s názvami *Neverbálna a vizuálna komunikácia a iné komunikačné kódy* a *Najnovšia jazyková pragmatika.* E. Nowak priblížila poslucháčom zaujímavé témy z oblasti komunikácie a informatiky: *Budovanie vlastného obrazu v komunikácii - autoprezentácia* a *Agenda setting, New Framing, Priming - televízne informačné servisy počas volebnej kampane v Poľsku v rokoch 2005 a 2007.* Ďalšie dve prenášky, týkajúce sa súčasnej poľskej poézie (*Poľská poézia po roku 1989. Pokračovanie a revolúcie*; *Najzaujímavejšie dôkazy novej citlivosti*), predniesol dr hab. An-

drzej Niewiadomski z Univerzity Marie Curie-Skłodowskiej v Lubline.

Poslednú akciu Poľských dní tvorilo stretnutie s poľským básnikom a redaktorom Andrzejom Niewiadomským a s poľským prekladateľom Jackom Bukowským, ktoré sa uskutočnilo v literárnej kaviarni Christiania. A. Niewiadomski predstavil literárny štvrťročník „Kresy", venovaný súčasnej poľskej a stredoeurópskej literatúre, ktorý vydávajú v Lubline od roku 1990. Študenti Katedry slavistiky doplnili jeho prednášku vlastnými prekladmi z básnickej tvorby A. Niewiadomského. Stretnutie s Jackom Bukowským sa nieslo v duchu diskusie venovanej prekladateľskej recepcii slovenskej poézie v Poľsku (Bukowski je aktívnym prekladateľom a editorom slovenskej poézie v Poľsku – najnovšie pripravil na knižné vydanie antológiu súčasnej slovenskej poézie *Pisanie* (pozri rec. na str. 87). Na stretnutí prezentoval svoje nové preklady básní V. Ballu, V. Pankovčína a P. Macsovszkého, ktoré Bukowski uverejnil v minuloročnom dvojčísle literárneho mesačníka „Literatura na świecie" (2007), venovanom súčasnej slovenskej literatúre.

Program *Poľských dní* v Prešove sa tešil veľkému záujmu nielen zo strany študentov a pedagógov Prešovskej univerzity, ale aj zo strany širšej verejnosti. Zaujímavé podujatia, ktoré prekročili univerzitný rámec, oživili počas dvoch týždňov život na univerzite i v meste. Vysoko treba oceniť hlavne fakt, že *Poľské dni* v Prešove sa budú organizovať každý rok ako cyklické slovensko-poľské podujatie.

Marta Vojteková

IV DNI KULTURY SŁOWACKIEJ W KRAKOWIE
(5 - 14 października 2007)

5 października 2007 – tym razem w ramach projektu „Słowacja w polskich miastach" – rozpoczęły się Dni Kultury Słowackiej, które zorganizował Konsulat Generalny Republiki Słowackiej w Krakowie przy wsparciu Ambasady Republiki Słowackiej w Polsce i we współpracy ze Słowacką Agencją Ruchu Turystycznego w Warszawie, Wydziałem Handlowo-Ekonomicznym ambasady oraz Instytutem Słowackim w Warszawie. W uroczystym otwarciu na Rynku Głównym w Krakowie wzięli udział – oprócz innych zaproszonych gości – ówczesny wojewoda małopolski Maciej Klima, ambasador RS w Polsce František Ružička oraz małżonka konsula generalnego RS w Krakowie Júlia Horská. Patronat honorowy objął prezydent miasta Krakowa Jacek Majchrowski.

Dni kultury słowackiej zainaugurował koncert zespołu **Družina** a po południu w restauracji Hawełka rozpoczął się tydzień kuchni słowac-

kiej połączony z degustacją win.

Współczesną muzykę popową reprezentowały oprócz zespołu Družina także inne formacje: **No Name**, **Arion**, **Polemic**. Wszystkie ich występy cieszyły się sporym zainteresowaniem zwłaszcza młodych słuchaczy. Można też było obejrzeć i posłuchać zespołów folklorystycznych i grup dziecięcych.

W Nowohuckim Centrum Kultury odbył sie wernisaż wystawy malarstwa **Jitki Bezúrovej** a w klubie Spokój zaprezentowało swoją twórczość dwóch fotografików słowackich - **Gabriel Lipták** *Piękno Liptowa i Tatr* oraz **Ján Hladik** *Miejsca UNESCO na Słowacji w fotografiach i grafikach.*

Przez cały tydzień dzięki wsparciu Słowackiej Agencji Ruchu Turystycznego odbywały się na Rynku Głównym prezentacje atrakcji turystycznych Słowacji: ośrodków narciarskich, kąpielisk termalnych i sanatoriów oraz obejrzeć można było wyroby rzemiosła artystycznego. Dzięki takiej lokalizacji imprezy liczni mieszkańcy Krakowa i turyści mogli się zaznajomić z ofertą wielu regionów Słowacji.

Na zakończenie dni słowackich odbyło się w siedzibie Polskiej Akademii Umiejętności ważne seminarium pod nazwą *„Słowacja - rzetelny partner gospodarczy"*, które miało na celu zaprezentowanie potencjału gospodarczego, handlowego i turystycznego Słowacji. Uczestniczyli w nim przedstawiciele słowackich i polskich izb handlowych i gospodarczych.

Rząd słowacki reprezentował na tym seminarium jego wicepremier Dušan Čaplovič, który wziął udział także w wielu innych spotkaniach z władzami Małopolski i Krakowa, spotkaniach ważnych dla polsko-słowackiej współpracy nie tylko gospadarczej ale też kulturalnej i naukowej. Ta ostatnia znajdzie wyraz w organizowanej w roku bieżącym konferencji naukowej poświęconej problematyce stosunków polsko-słowackich w latach 1945-48 z udziałem czołowych historyków z obu krajów.

Koncert chóru **Martinus** z Tvrdošína stanowił uroczyste podsumowanie dni kultury słowackiej w Krakowie. Śpiewacy wykonali szereg utworów chóralnych - sakralnych i świeckich - które w okazałym wnętrzu barokowego kościoła św. Piotra i Pawła zabrzmiały szczególnie pięknie.

Podobne imprezy w ramach projektu *„Słowacja w polskich miastach"* odbyły się w Katowicach i Gliwicach, następnie w Trójmieście, Poznaniu i Wrocławiu, a w planie jest jeszcze Rzeszów i Szczecin.

(Red.)

10. ROKOV POLONISTIKY NA UNIVERZITE M. BELA V BANSKEJ BYSTRICI

Štúdium polonistiky na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici sa začalo realizovať v akademickom roku 1997/1998 a vzniklo zo stále aktuálnejšej potreby pripravovať prekladateľov a tlmočníkov z poľského jazyka, čo je dané najmä geopolitickou polohou Poľska ako stredoeurópskej krajiny a najbližšieho suseda Slovenskej republiky. Z toho samozrejme vyplýva aj intenzita ekonomických, politických, kultúrnych a iných kontaktov. Ich sprostredkovanie a rozvíjanie musí byť kvalitne zabezpečené profesionálnymi prekladateľmi a tlmočníkmi, ktorí majú okrem špičkových jazykových a prekladateľsko - tlmočníckych kompetencií aj erudíciu v oblasti interkultúrnej komunikácie, čo im umožňuje aktívne ovplyvňovať vnímanie a prijímanie cudzej kultúry v širšom zmysle a prispievať tak k zlepšeniu vzájomných slovensko-poľských vzťahov.

Do septembra roku 2007 zastrešovalo štúdium poľštiny v Banskej Bystrici oddelenie polonistiky Katedry slovanských jazykov Filologickej fakulty UMB a po jej zlúčení s Fakultou humanitných vied prešlo pod Katedru európskych kultúrnych štúdií a slovanských jazykov FHV UMB.

Začiatky boli ťažké. Výučbu obetavo zabezpečovali jednak špičkoví odborníci, ktorí pôsobili aj na iných vysokých školách doma i v zahraničí, a zároveň nastupujúca generácia, pre ktorú to bola obrovská výzva. Prvoradou úlohou bolo etablovať sa medzi pracoviskami rovnakého zamerania, vybudovať čo najširšie vedecké kontakty, nadviazať medzinárodnú spoluprácu, najmä s univerzitnými pracoviskami v Poľsku, a pritiahnuť k vedecko -pedagogickej práci najmladšiu generáciu z radov študentov, ktorá by zabezpečovala kontinuitu polonistických výskumov v Banskej Bystrici. Po desiatich rokoch možno konštatovať, že z veľkej časti sa podarilo tieto ciele naplniť, hoci práce je stále dosť, pretože pred nami stoja nové méty.

Zásadnou bola aj otázka ponuky atraktívnych študijných programov a vysokej úrovne vyučovacieho procesu garantovaného kvalitnými odborníkmi, ktorí by sa v didaktickej práci mohli opierať o dostatočné materiálno - technické vybavenie. Postupne teda do ponuky štúdia k bakalárskemu programu poľský jazyk a kultúra tlmočnícko - prekladateľského zamerania pribudli magisterské študijné programy poľský jazyk a kultúra v kombinácii s jazykmi: anglickým, nemeckým, francúzskym, talianskym, španielskym, ukrajinským, ruským, bulharským, slovenským, maďarským a jednopredmetové externé štúdium poľského jazyka a kultúry. Ich kvalitu garantovali doc. PhDr. Natália Kiseľová, CSc., prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc. a v súčasnosti prof. dr hab. Józef Kąś. Garanti sa v spolupráci s pracovníkmi oddelenia polonistiky snažili o optimalizáciu študijných programov a o neustále zvyšovanie kvality vyučovacieho procesu, pričom

vychádzali z vlastnej didaktickej praxe a potrieb trhu práce. Ich cieľom bolo pripraviť erudovaných odborníkov z oblasti prekladateľstva a tlmočníctva, ktorí by našli uplatnenie v rôznych sférach spoločenského a vedeckého života. Zohľadňovali pritom všetky špecifiká výučby poľského jazyka ako cudzieho v jazykovo príbuznom prostredí. Vyústením ich snáh je pripravovaný projekt *Modernizácia študijného programu poľský jazyk a kultúra so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo a príprava nových učebných textov a didaktických pomôcok určených pre tento program.*

Všetci pracovníci, ale najmä študenti, v počiatkoch zápasili s nedostatkom študijných materiálov a slabým technickým vybavením. Situácia sa postupne zlepšovala a v súčasnosti sú študentom a pedagógom k dispozícii voľne dostupné počítače pripojené na internet, Filologická študovňa Univerzitnej knižnice UMB a hlavne čiastková knižnica oddelenia polonistiky Katedry európskych kultúrnych štúdií a slovanských jazykov, ktorá obsahuje asi 500 knižných a audiovizuálnych jednotiek, vrátane 50 výkladových, prekladových a terminologických slovníkov poľského jazyka v tlačenej forme a na CD nosičoch, najmodernejších učebníc zvyšujúcich komunikačné kompetencie študentov polonistiky, najnovších publikácií z oblasti metodiky vyučovania poľštiny ako cudzieho jazyka, umeleckej literatúry, periodík, multimediálnych programov výučby poľského jazyka na CD a DVD nosičoch, ktoré sa priebežne dopĺňajú vďaka podpore Poľského inštitútu v Bratislave, Veľvyslanectva Poľskej republiky v SR, poľským nadáciám (najmä Semper Polonia), ako aj individuálnej iniciatíve pedagógov. V tejto súvislosti by som chcela osobitne spomenúť aktivity dr Gabriely Olchowej, ktorej sa po niekoľkoročnom neúnavnom snažení podarilo vytvoriť skutočne modernú a funkčnú polonistickú knižnicu, za čo jej patrí úprimné poďakovanie. V súčasnosti po nej úspešne prevzala štafetu nová lektorka poľského jazyka dr Sylwia Sojda.

Ťažiskom študijného programu poľský jazyk a kultúra sú praktické prekladateľské a tlmočnícke disciplíny. Ich výučba prebieha v jazykových laboratóriách, ktoré sú vybavené lingafónnou i audiovizuálnou technikou vrátane 14 boxov s príslušnou technikou pre nahrávanie, posluch, konverzácie a konferenčné tlmočenie, počítačom, videomagnetofónmi a televízormi. Televízne prijímače sú napojené na káblovú televíziu, čo umožňuje využiť cudzojazyčné vysielanie zahraničných staníc vo vyučovacom procese. Vďaka vedeniu FHV UMB sa jazykové učebne neustále modernizujú, pretože technika ide dopredu míľovými krokmi a absolventi ju musia vedieť vo svojej profesionálnej tlmočníckej praxi dokonale ovládať.

Do budúcnosti je cieľom snaženia pracovníkov oddelenia vybudovať ešte kvalitnejšie polonistické pracovisko, ktoré by bolo vybavené vlastnou študovňou a špecializovanou učebňou s najmodernejšou výpočtovou technikou, prístupom na internet, multimediálnymi programami, didaktickými

pomôckami, najnovšími učebnými textami z oblasti poľskej lingvistiky, literárnej vedy a histórie, umeleckou i prekladovou literatúrou. Budú slúžiť študentom a pedagógom nielen počas vyučovania a rôznych odborných seminárov, ale aj vo voľnom čase, ktorý naši polonisti často trávia spoločne pri príprave tradičných a medzi širokou akademickou obcou veľmi populárnych kultúrno-spoločenských akcií, vytvárajúcich na oddelení atmosféru tvorivosti a spolupatričnosti.

Na záver treba dodať, že ťažkosti spojené s budovaním polonistiky v Banskej Bystrici, bolo možné prekonávať iba vďaka zanieteniu všetkých (bývalých i súčasných) vedecko-pedagogických pracovníkov, ich vzájomnej úcte, dôvere a žičlivosti.

Anita Račáková

AUGUST ŠESŤDESIATOSEM

Tradične sa pri hodnotení vojenskej intervencie armád Varšavskej zmluvy, ku ktorej došlo v noci z 20. na 21. augusta 1968, píše a hovorí hlavne o tom, ako intervencia zasiahla do obrodného procesu Česko-Slovenska, ako ho zastavila a doslova "zmietla" zo stola kompetentných orgánov a „vymietla" z vedomia zainteresovaných i nezaiteresovaných občanov. Je isté, že vojenský zásah bol drastickým zásahom do vnútorného vývinu nášho štátu, a jeho následky boli nedozerné. Chcem sa na túto problematiku pozrieť z druhej strany, totiž zo strany toho, čím tieto negatívne dôsledky PROSPELI ďalšiemu vývinu politickej situácie u nás.

Keď sa dnes z perspektívy štyridsiatich rokov nad tým zamýšľame, musíme povedať, že negatívne dôsledky „šesťdesiateho ôsmeho" nám prospeli viacnásobným spôsobom. Kvôli prehľadnosti nastolených úvah uvediem iba vecnú konštatáciu konkrétnych faktov:

1. Spôsobili rozpor (v dejinách socialistického Česko-Slovenska prvý a vážny) v nazeraní na ideologickú koncepciu kultúrnej, a z nej vyplývajúcej kádrovej politiky vedúcich predstaviteľov a orgánov štátnej moci. Aj keď poagustové predstaviteľstvo komunistickej strany sa deklarovalo ako jednotné, bolo jasné, že medzi jednotlivcami starej garnitúry a nových (dosadených) predstaviteľov jestvujú evidentné diferencie, ktoré sa prehlbovali.

2. Nemám na mysli iba najvyššie stranícke miesta. K veľkým diferenciám dochádzalo aj na vedúcich postoch kultúrnych, pedagogických a vedeckých inštitúcií. Uskutočňovalo sa to formou vedomej dvojtvárnosti. Mohol by som uviesť konkrétne mená osobností na vedúcich miestach,

ktoré sa vo vzťahu k straníckym orgánom tvárili strašne zásadovo, no vo vzťahu ku konkrétnej tvorivej alebo výskumnej práci zastávali oportunistické stanoviská.

3. Aj smutno-známe *Poučenie z krízového vývinu...* a následné stranícke previerky, ktoré mali očistiť komunistickú stranu od váhavcov a oblomovcov, viac prospeli antikomunistickému pohybu. Súčasťou tohto pohybu sa totiž priamo i nepriamo stali práve vylúčení a vyškrtnutí („vyškrtení") vinníci z radov komunistickej strany. Aj keď ich ďalšia činnosť bola prísne kontrolovaná a izolovaná (práve preto!), začali sympatizovať s antikomunistickým podzemím. V konečnom dôsledku posilnili antikomunistické podzemie, a to nielen v oblasti sympatií, ale aj v oblasti aktívnej spolupráce.

4. A to je ďalší významný bod pozitív. Po roku 1968, a to i v dôsledku uvedených skutočností, došlo k zintenzívneniu antikomunistického podzemia. Ako sa vyostrovala direktívna a kontrolná drezúra komunistickych orgánov, tak sa zintenzívňovala i činnosť protikomunistického podzemia, ktorá podľa príkladu poľských „wałensovcov" nadobudla organizovaný charakter.

5. Ilegálna protikomunistická činnosť mala jednak „svetský" a jednak „náboženský" charakter. „Svetský" charakter odporu sa napájal zo zdrojov stabilných oportunistov a bývalých (vylúčených a „vyškrtených") členov strany. Prejavovalo sa to veľmi výrazne medzi spisovateľmi, predstaviteľmi kultúrnych a vedeckých inštitúcií, ale aj v prostredí výtvarníkov, hudobníkov, niektorých pracovníkov zastupiteľských úradov a medzinárodných organizácií.

6. „Náboženský" charakter bol pokračovaním predchádzajúcich aktivít. Po roku 1968 však výrazne zosilnel, nadobudol rozvetvenú organizačnú bázu a medzinárodný charakter. Úzko spolupracoval jednak so slovenským exilom, v ktorom získal veľkú váhu Svetový kongres Slovákov na čele s medzinárodne vplyvným Štefanom B. Romanom. Zo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme začalo k nám prúdiť čoraz viac náboženskej a protikomunistickej literatúry. Ľudia sa zaujímali o tvorcov slovenskej exilovej literatúry, kultúry, vedy, a spisovatelia a vedci sa snažili (tvrdím to na základe osobného poznania) nadviazať s nimi kontakty a spoluprácu.

7. Obidva prúdy antikomunistického podzemia („svetský" a „náboženský") sa okrem exilových iniciatív veľmi inšpirovali poľským príkladom. Pontifikát prvého slovanského pápeža, Poliaka Karola Wojtyłu, následne i vývin poľských udalostí, v ktorých sa nakoniec presadila vôľa nezávislých odborov, boli výdatnou vodou na mlyn aj našich antikomunistov.

Vojenské intervencie, ako o tom svedčí nielen česko-slovenský august, ale i maďarský október 1956 a poľská „samointervencia" 1981 - 1982, nič nevyriešili, naopak, pripomenuli obyvateľským vrstvám, že ide do tuhého, že teda musia použiť všetky prostriedky na dosiahnutie občianskej spra-

vodlivosti. Tak aj udalosti Pražskej jari, udusené vojenskou intervenciou, vlastne „podnietili" dovtedy azda váhavé a čakajúce úmysly do intenzívnej a rozvetvenej protikomunistickej spolupráce, ktorá nakoniec žala úspechy. Ľudia postihnutých krajín prešli tvrdou školou vlastných skúseností. A keď si toto všetko uvedomila aj mladšia a mladá generácia, organicky muselo dôjsť k vypuknutiu masových demonštrácii, ktoré už ani vojenská intervencia, ani sprísnená politická drezúra nemohla zastaviť.

Opatrenia naliňajkované *Poučením z krízového vývinu*, sprísnenou kádrovou politikou a „eštebáckou" kontrolou „každého každým" sa v praxi obrátili proti ich strojcom. **Od augusta 1968 viedla priama cesta k novembru 1989,** ktorá sa skončila pádom komunistickej moci. Preto môžeme povedať, že negatívne dôsledky vojenskej intervencie a následných politických opatrení rozhodujúcou mierou (aj za cenu mnohých osobných tragédií) prospeli ďalšiemu vývinu politickej situácie u nás.

Jozef Hvišč

DANUTA ABRAHAMOWICZ
(18. I. 1937 – 27. III. 1995)

W 2007 roku upłynęła 70. rocznica urodzin Danuty Abrahamowicz. Warto w tym miejscu przypomnieć tę ważną dla relacji polsko-słowackich postać.

Danuta Abrahamowicz urodziła się w Kurhanach (dawne kresy Rzeczpospolitej, dziś na Ukrainie). Studia bohemistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie ukończyła w 1959 roku i rozpoczęła pracę jako asystent w ówczesnej Katedrze Filologii Słowiańskiej UJ. Dzięki stażowi w Słowackiej Akademii Nauk w latach 1960 - 1962 zdobyła wykształcenie słowacystyczne i w pracy naukowej podjęła problematykę recepcji literatury polskiej w Słowacji na przełomie XIX i XX wieku. Po powrocie do Krakowa rozpoczęła starania o otwarcie słowacystyki jako samodzielnego kierunku na UJ. Zanim to nastąpiło w 1968 roku, studenci slawistyki mieli możliwość uczęszczania na prowadzony przez Nią lektorat języka słowackiego i seminarium z literatury słowackiej. Zajęcia w ramach samodzielnej słowacystyki prowadziła już niestety krótko, bowiem w 1969 roku została zwolniona z pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach 1970 - 1972 była lektorką języka polskiego na Uniwersytecie P. J. Šafárika w Preszowie. Nie ominęły Jej szykany za postawę przeciw interwencji w Czechosłowacji i współpracę z wolnym radiem słowackim w 1968 roku.

Lata 70. to w Jej życiorysie okres borykania się z problemami wręcz egzystencjalnymi, kłopoty ze znalezieniem pracy w swoim zawodzie, które próbowała rozwiązać podejmując pracę jako tłumacz techniczny z języka czeskiego na budowie elektrowni w Tuszimicach i Poczeradach (północne Czechy). Na przełomie lat 70. i 80. jako redaktor w Wydawnictwie Literackim w Krakowie przyczyniła się do wydania wielu pozycji z literatury słowackiej i czeskiej. W tym okresie współpracowała też z Wydawnictwami Szkolnymi i Pedagogicznymi opracowując (początkowo samodzielnie, później z Marylą Papierz) podręczniki do nauki języka słowackiego dla szkół podstawowych na Orawie i Spiszu oraz na zlecenie ówczesnego Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego – programy nauczania tego języka.

Od początku swej aktywności zawodowej tłumaczyła wiele z literatury słowackiej, zarówno z prozy (Ťažký, Šikula, Jarunková, Tatarka, Chrobák, Zubek, Lenčo) jak i poezji (Rúfus, Novomeský, Válek, Reisel). Opracowała też kilka antologii nowel słowackich.

Powstanie „Solidarności" a potem wprowadzenie stanu wojennego oznaczało dla Niej zaangażowanie się w działalność związkową najpierw jawną, później podziemną. Po usunięciu z Wydawnictwa Literackiego poświęciła się przede wszystkim tłumaczeniom i pracy edytorskiej. Z grupą przyjaciół wydawała nielegalnie między innnymi „Miesięcznik Małopolski", pismo społeczno-kulturalne, w którym często pojawiały się teksty zakazanych oficjalnie pisarzy słowackich i czeskich (Tatarka, Vaculík, Patočka, Havel). Swoje tłumaczenia i artykuły podpisywała pseudonimem Marek Wyrwa. Aktywnie działała też w nielegalnym, a po 1989 roku jawnym Stowarzyszeniu Pisarzy Polskich.

Przełom roku 1989 otworzył nowe możliwości, by pracy na rzecz autentycznego, nie pozorowanego zbliżenia polsko-słowackiego i popularyzacji kultury słowackiej w Polsce nadać ramy organizacyjne. W 1991 roku wraz z grupą przyjaciół (słowacystów i sympatyków spraw słowackich) założyła Towarzystwo Polsko-Słowackie, którego była prezesem do ostatnich niemal chwil życia.

Kierowanie Towarzystwem Polsko-Słowackim próbowała pogodzić z aktywnością translatorską (*Český snář* Ludvíka Vaculíka) i pracą nad *Małym słownikiem słowacko-polskim i polsko-słowackim* (o wydanie takiego słownika zabiegała jeszcze na początku lat 70. – wtedy bezskutecznie). Wszystkie te działania podejmowała mimo, a może właśnie dlatego, że od pewnego momentu żyła ze świadomością nieodwracalnej, drążącej ją choroby.

Życie Danuty Abrahamowicz trudno zamknąć w najskrupulatniej nawet wyliczonych datach i faktach. To, co stanowiło o jego charakterze i intensywności, wynikało z hierarchii wartości, jakie wyznawała i jakim podporządkowała swoje życie; z rzadko spotykanego daru zjednywania sobie

ludzi, pozyskiwania ich dla spraw ważnych; z otwartości i serdeczności w stosunku do innych; z gościnności i ciepła, z jakim przyjmowała u siebie wszystkich, którzy chcieli ją odwiedzić. Taką Ją zapamiętamy.

Maryla Papierz

SPOMÍNALI SME NA PROFESORA HENRYKA BATOWSKÉHO

V Poľskom stredisku v Bratislave sa zišli 7. decembra 2007 slovenskí a poľskí historici a ďalší pozvaní hostia, aby si spoločne uctili pri príležitosti stého jubilea narodenia na Slovensku i v Poľsku známeho vedca, novinára a pedagóga Henryka Batowského. Organizátormi podujatia bolo Vyslanectvo Poľskej republiky v Bratislave, Poľský inštitút v Bratislave a Historický ústav SAV. Témou vedeckej časti seminára boli *Slovensko-poľské vzťahy v období medzi svetovými vojnami očami historikov a diplomatov.*

Vedeckú konferenciu otvoril riaditeľ Poľského strediska Zbigniev Machaj. Po privítaní účastníkov ako prvému udelil slovo vzácnemu hosťovi, podpredsedovi vlády prof. Dr. Dušanovi Čaplovičovi, ktorý si zaspomínal na osobné kontakty s profesorom H. Batowským. Zdôraznil, že tento mimoriadny vedec nielenže zažil dôležité premeny celospoločenského života v stredoeurópskych štátoch v „horúcom" 20. storočí, ale vo svojich monografiách zhodnotil ich vznik, priebeh a následky pre obyvateľstvo stredoeurópskych krajín. Na úvodný príspevok podpredsedu vlády nadviazal *Chargé d´affaires* poľského vyslanectva dr hab. Bogdan Wrzochalski. Rozhovoril sa o nadštandartných vzťahoch medzi Poliakmi a Slovákmi v posledných desaťročiach. Zhromaždenie pozdravil aj riaditeľ Historického ústavu SAV Dr. Slavomír Michálek CSc., ktorého možno pokladať za iniciátora vzniku tohto jubilejného podujatia. Na záver prvej časti sa slova ujal opäť Zbigniew Machej, ktorý poprial účastníkom pohodu a veľa vedeckých úspechov pri nasledujúcom rokovaní.

Po slávnostných úvodných prejavoch začala pracovno-odborná časť seminára. Prví dvaja autori príspevkov (Doc. Phdr. Dušan Škvarna, PhD a poľský vedec Mgr Sebastian Grudzień) zhodnotili na základe rozboru publikovaných prác profesora Batowského jeho vedecký prínos aj osobnú zainteresovanosť pri vytváraní dobrých susedských slovensko - poľských vzťahov. Profesorka dr hab. Ewa Orlof, prorektorka Rzeszowskej univerzity (Poľsko) sa vo svojom odborne erudovanom príspevku rozhovorila o formovaní oficiálnej, t. j. štátnej úrovni československo - poľských kontaktov. Zisťovala ich vplyv na obyvateľstvo Slovenska i Poľska. Mohla sa pritom oprieť o svoj niekoľkoročný seriózny vedecký výskum tejto problematiky, publikovaný v niekoľkých mono-

grafiách. Zo slovenských osobností politického života zaujali autorku najmä predstavitelia Slovenskej ľudovej strany Andrej Hlinka a Karol Sidor.

Za Historický ústav SAV si z poverenia jeho riaditeľa pripravila referát PhDr. Alena Bartlová, CSc. Zamerala sa viacej na úlohu politických strán, vysokých škôl a rôznych kultúrno-vzdelávacích inštitúcií pri formovaní vzájomných slovensko - poľských vzťahov. PhDr. Marián Hronský, DrSc. z Ústavu politických vied SAV, hovoril o probléme vytvárania povojnových hraníc medzi ČSR a Poľskom, pričom sa sústredil predovšetkým na otázku severných oblastí Spiša a Oravy. Na pramennom archívnom materiály objasnil poslucháčom najmä rokovania medzi ministrom Benešom a poľským politikom Grabským. PhDr. Igor Baka, CSc., z Vojenského historického ústavu, sa venoval vzťahom medzi Slovenskom a Poľskom na jar 1939 až do vypuknutia druhej svetovej vojny. Autor sledoval najmä nemecké zasahovanie do života v tomto priestore, nárast napätia medzi oboma susednými krajinami, nevyhýbal sa ani otázkam spätých s účasťou slovenskej armády na ťažení proti Poľsku. Dospel k záveru, že nebolo v silách Slovenska v žiadnom prípade zabrániť nemeckej armáde, aby využila naše územie ako nástupný priestor proti Poľsku. Ďalší rečník, prof. dr hab. Włodzimierz Bonusiak z Rzeszowskej univerzity, sa zaoberal Slovensko-nemeckými vzťahmi v medzivojnovom období. Ako posledný v tejto časti seminára vystúpil PhDr. Dušan Segeš, PhD. z Historického ústavu SAV, ktorý hovoril o kontaktoch poľskej exilovej vlády so slovenskými politikmi počas II. svetovej vojny. Bližšiu pozornosť venoval návrhom na riešenie slovenskej otázky jednak poľskou exilovou vládou a jednak československým zahraničným odbojom. Spomínal tiež kontakty Karola Sidora a poľských diplomatov, ktorí pôsobili ešte pred rokom 1938 v ČSR.

V popoludňajších hodinách prebiehala panelová diskusia na tému *Úloha významných osobností zo sveta vedy, diplomacie a kultúry pri formovaní vzťahov medzi Poliakmi a Slovákmi v medzivojnovom období*. Na diskusii sa zúčastnili: PhDr. Slavomír Michálek, CSc, prof. dr hab. Ewa Orlof, PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc., doc. PhDr. Milan Katuninec PhD., JUDr. Ján Čarnogurský, dr hab. Mateus Gniazdowski, dr hab. Radoslaw Zenderowski a dr hab. Dariusz Dąbrowski. Hovorili najmä o politickom profile a činnosti Karola Sidora, Juraja Slávika-Nerestnického, o činnosti Ladislava Szatmáryho, Władysława Bobeka, Zygmunta Zawadowského a Feliksa Gwiżdża.

Príspevky vniesli do historickej a politickej oblasti slovensko-poľských vzťahov veľa nových faktov, rozšírili a spresnili horizont ich vedeckého poznania. Účastníci i organizátori konferencie zhodne konštatovali, že ich treba sprístupniť širšej odbornej a čitateľskej verejnosti. Texty príspevkov preto ešte v roku 2008 vyjdú v samostatnom zborníku.

Alena Bartlová

WŁADYSŁAW BOBEK PRED 80. ROKMI

Pred osemdesiatimi rokmi prišiel do Bratislavy na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského lektor poľského jazyka a literatúry Władysław Bobek. Bola to významná udalosť nielen pre štúdium poľskeho jazyka a literatúry na bratislavskej univerzite, ale aj – širšie – pre rozvoj slovenskej polonistiky a slovensko-poľských kontaktov a výskumnej spolupráce.

Pripomeňme si, aká Bratislava privítala W. Bobeka. Hoci už uplynulo desať rokov od vzniku ČSR, v „meste na Dunaji" všetko sa ešte len váhavo rozbiehalo. V roku 1920 bolo založené Slovenské národné divadlo, v roku 1921 vznikla Umelecká beseda slovenská, v ktorej sa sústreďovala činnosť literárneho, hudobného a výtvarného odboru, otvárali sa slovenské školy, zakladali sa redakcie slovenských časopisov a vydavateľstvá slovenských kníh. V auguste 1927 začal v Bratislave vysielať Slovenský rozhlas. Aktivizovali sa aj spisovatelia a literárni kritici, ktorí sa stretávali v literárnych kaviarňach Reduta, Luxor, Astória... Veľkú slávu medzi spisovateľmi žal Milo Urban románom *Živý bič,* za ktorý bol v roku 1927 vyznamenaný československou Štátnou cenou.

Toto rozbiehanie nebolo vôbec jednoduché. Bratislava, mesto troch národností nebola na tieto zmeny pripravená ani materiálne, ani intelektuálne. Myslím si však, že práve táto situácia poskytla iniciatívnemu a odborne pripravenému literárnemu vedcovi, publicistovi a vysokoškolskému pedagogovi veľa príležitosti na úspešné presadenie svojich schopností a snáh.

Władysław Bobek prišiel do Bratislavy ako čerstvý doktorand svetoznámej Jagellovskej univerzity. Pred príchodom rok pôsobil v Katoviciach ako profesor gymnázia, letné prázdniny strávil na univerzitách v Dijone a Nancy. Priniesol do Bratislavy francúzsky šarm, eleganciu a intelektuálnu rozhľadenosť. Mal za sebou aj značné pedagogické skúsenosti z práce s mladými ľuďmi. Na bratislavskej univerzite začal pôsobiť v akademickom roku 1928/29 v dvoch prednáškových cykloch: pre začiatočníkov a pre pokročilých

Všeobecne sa o ňom traduje, že bol veľmi obľúbený nielen v prostredí bratislavských študentov, ale aj v pracovnom a spoločenskom prostredí miestnych intelektuálov – pedagógov, novinárov, spisovateľov, s ktorými bezprostredné po príchode nadväzoval živé kontakty. Secesné architektonické stavby Štúrovej a priľahlých ulíc mu v mnohom pripomínali Katovice, a historické centrum starej Bratislavy v ňom vyvolávalo spomienky na Krakov. Cítil sa v Bratislave ako doma v Poľsku. Ubytoval sa na Prayovej ul. 42b, IV. poschodie, neskôr bližšie k Filozofickej fakulte na Šulekovej, č. 30. Veľa času strávil v študovni novoutvoreného Slovanského seminára, kde sa začínali sústreďovať časopisy a diela súdobej slavistickej spisby. Hneď po príchode sa pustil do štúdia slovenčiny, a za rok už vedel plynule

rozprávať týmto jazykom. Rudo Brtáň, ktorý v tom čase bol študentom slavistiky, o Bobekovi povedal: „Jeho slovenčina znela krásne mäkko, mala zvláštny akoby archaický odtieň, tak asi rozprávali starí Slováci."

Jeho domenou bola literatúra, a čo najskôr sa chcel udomácniť aj v literatúre slovenskej. Sústredil sa na obdobie romantizmu. Tvorivé prostredie vtedajšej Bratislavy, ktorá otvárala dvere dokorán slovenskému slovu, a vedeckému slovu osobitne, ho priam nútilo formulovať svoje literárne postrehy - písať a publikovať. Medzi slovenským a poľským romantizmom nachádzal veľa príbuzných a paralelných vlastností, a tie ho priviedli k porovnávaciemu výskumu. Prvé vedecké práce z tejto oblasti začal publikovať už v rokoch 1930 a 1931 v „Zborníkoch Matice slovenskej", v „Slovenskej miscellaney", publicistické práce uverejňoval v „Politike", v „Národných novinách" a v „Slovenských pohľadoch". V roku 1931 vydal svoju prvú knižnú publikáciu *Mickiewicz w literaturze słowackiej*", ktorá sa na dlhé roky stala základnou príručkou štúdia a výskumu štúrovcov k poézii Adama Mickiewicza.

Životné a vedecké peripetie Władysława Bobeka podrobne zmapoval jeho synovec Władysław Bobek, autor knihy *Władysław Bobek - slawista* (Warszawa 2001), v ktorej takto hodnotí bratislavské roky svojho strýka: „Zdobył uznanie i szacunek wśród kadry naukowej i studentów Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie. Stawał się znanym i cenionym slawistą poza granicami Polski. Badania naukowe, publikacje z historii literatury, kultury narodów słowiańskich, miały wpływ na procesy integrujące te społeczności" (s. 12). V máji 1933 Bobek na Jagellovskej univerzite úspešne obhájil docentskú habilitačnú prácu na tému *Rola epiki ludowej w rozwoju życia Serbów i Chorwatów*. Z listu Ludovíta Nováka, adresovaného prof. Tadeuszovi Ulewiczovi, sa dozvedáme, že v júli roku 1939 Bobek bol menovaný mimoriadnym profesorom, avšak „ze znanego już powodu do stwierdzenia tego już nie doszło" (tamtiež, s. 35).

K úradnému potvrdeniu jeho profesúry už nedošlo, lebo v auguste 1939 po prepadnutí Poľska hitlerovským Nemeckom sa Bobek urýchlene vrátil do rodného kraja. „Od pierwszych dni okupacji niemieckiej czynnie uczestniczył w ruchu oporu," píše jeho synovec a podrobnejšie uvádza fakty týkajúce sa Bobekovej ilegálnej činnosti. Žiaľ, 2. decembra 1941 padol do rúk nemeckého gestapa, odvliekli ho do koncentračného tábora v Osvienčime, kde niekedy v polovici roku 1942 zomrel. Bližšie okolnosti jeho smrti nie sú známe.

Władysław Bobek včlenil do štúdia literárnej polonistiky analytickú interpretáciu literárneho textu, v ktorej uplatňoval poznatky teoreticky vyspelej poľskej literárnej vedy. Hľadaním medziliterárnych súvislostí ľahšie postrehol, čo je pre slovenskú literatúru špecifické a v čom sú jej originálne hodnoty. Jeho zásluhou sa polonistický výskum stal organickou súčasťou slovenskej literárnej vedy a slavistiky.

(Red.)

JOZEF ŠKULTÉTY
(1853 – 1948)

„Dar ho nezviedol,
hrozba neskłonila."

Tohto roku si opäť pripomíname zdvojené jubileum Jozefa Škultétyho - významného slovenského historika, literárneho historika a kritika, jazykovedca, publicistu, učiteľa, redaktora, univerzitného profesora, organizátora rozličných národných podujatí a funcionára, ktorý sa výrazne prejavil aj v takých celonárodných ustanovizniach, akými bola Muzeálna slovenská spoločnosť či obnovená Matica slovenská, kde sa stal doživotným správcom.

Pri charakteristike jeho osobnosti možno spomenúť i to, že sa angažoval v politike Slovenskej národnej strany a bol členom jej vedenia, pracoval v Kníhtlačiarskom účastinárskom spolku, bol členom Slovenského spevokolu, korešpondujúcim členom Kráľovskej českej spoločnosti náuk, čestným členom Matice srbskej, Slovanskej spoločnosti v Sofii a i.

Narodil sa v Potoku pri Rimavskej Sobote 25. novembra 1853. Otec bol Jozef Škultéty a matka Sabina Jánová. Z troch súrodencov bol Jozef prostredný. Do školy začal chodiť v Sútore potom pokračoval v Rimavskej Sobote a národne sa prebudil na Prvom slovenskom evanjelickom gymnáziu v Revúcej, kde v roku 1871 maturoval. V tomto prostredí začal aj literárne tvoriť. V Revúcej navštevoval aj učiteľský ústav. V roku 1872 zložil štátnu skúšku a získal učiteľský diplom v Kláštore pod Znievom. Bol učiteľom v Sučanoch, vo Vrútkach, potom študoval na jazykovednom a historickom oddelení učiteľského ústavu v Budapešti. Pôsobil na školskom inšpektoráte v Rimavskej Sobote. V roku 1879 prišiel do Martina a stal sa úradníkom v banke Slávia. Od roku 1881 sa venoval hlavne redaktorskej činnosti, ktorú spojil s redakciou „Slovenských pohľadov" a „Národných novín". Naplno sa rozvinula aj jeho tvorivá a literárnokritická aktivita. Jeho mnohorozmernosť a pracovno-tvorivá húževnatosť pôsobí inšpiratívne aj dnes.

Často sa poukazuje na jeho slavianofilstvo alebo rusofilstvo, na tomto mieste chcem však pripomenúť, že Jozef Škultéty mal intenzívne kontakty aj s poľskými intelektuálmi a bádateľmi.

Možno súhlasiť s Rudom Brtáňom, ktorý pri hodnotení Škultétyho činnosti do roku 1918 napísal, že bol kritický k Poliakom, ale súčasne prejavoval radosť nad rozvojom ich národného a literárneho života, otvárajúc priateľské slovenské náručie aj „na objímanie Poliakov - Slovanov."

Pri svojej rôznorodej práci možno o Jozefovi Škultétym povedať - a to sa týka predovšetkým jeho činnosti do roku 1918, že systematicky informoval slovenskú verejnosť o poľskej literatúre, kultúre a vede, a to aj v rámci

iných slavistických úvah a prác, ku ktorej sa hlásil aj prostredníctvom prekladov z poľskej literatúry. V početných článkoch, glosách, komentároch približoval a hodnotil vedecké výsledky poľských historikov (za jeden si vyslúžil i väzenie). Pri objasňovaní niektorých faktov zo slovenských dejín účelne a umne využíval práce, názory a závery poľských autorov.

Príznačné je preň i toto konštatovanie: „V Tatrách Slováci a Poliaci sú susedia: temer nevedieť, kde prestávajú Poliaci a kde začínajú Slováci. A v povestiach tatranských ani nerozoznať, čo je poľské a čo slovenské. Tetmajer originálne vie rozprávať tieto povesti, náš Horal ich zas prevodí z poľštiny do takej samorastlej slovenčiny, ako by po slovensky pôvodne boli napísané."

Do inej situácie sa dostali Slováci i Poliaci po roku 1918, lebo aj situácia poľskej a slovenskej inteligencie bola iná. Škultéty však aj naďalej sledoval poľské aktivity, a poľská strana tiež pozorne sledovala jeho činnosť. Tu treba upozorniť na skutočnosť, že 9. júna 1929 poľská Akademia Nauk vymenovala Jozefa Škultétyho za svojho dopisujúceho zahraničného člena. V tejto súvislosti sa Jan Magiera vyjadril: „Z Krakovčanov najdlhšiu známosť so Škultétym má prof. Semkowicz. On najväčšmi ocenil jeho vedecký význam a dal tomu výraz návrhom predostretým poľskej Akadémii, na základe ktorého Akadémia vymenovala ho za svojho člena. Je to vyznamenanie vysoké pre prvého Slováka a pre samotný národ toto vyznamenanie môže mať väčší význam, než si sami Slováci myslia. Len keby tento Slovák, pokladaný za najučenejšieho, chcel prísť do Krakova, keby chcel mať u nás vedeckú prednášku."

Pozitívny ohlas bol aj na slovenskej strane. Napríklad Vladimír Fajnor Škultétymu napísal: „Vyznamenanie Tvojej vzácnej osoby pokladám za uznanie slovenskej vedy ako takej bratským národom poľským a mám z neho tým väčšiu radosť. Možno v niečom s Tvojimi vedeckými názormi aj nesúhlasiť, ale nemožno hlboko si nevážiť Tvojej vznešenej osoby a Tvojej prekrásnej a harmonickej životnej práce. Bárs by ona bola vzorom aj novým generáciám!"

Významnou poctou a uznaním Škultétyho zásluh bol *Sborník na počesť Jozefa Škultétyho*, ktorý vyšiel v Turčianskom Sv. Martine v roku jeho 80. narodenín. Do zborníka prispelo tridsaťštyri autorov, medzi nimi i traja Poliaci - Władysław Bobek prácou *Úvahy o Jankovi Kráľovi*; Władysław Semkowicz prácou *O polsko-słowackich terenach współpracy naukowej i kulturalnej* a Jan Magiera bibliografickým príspevkom *Slovenica v ročníkoch Świata Słowiańskiego*. Okrem toho tu boli uverejnené dva príspevky od slovenských autorov (S. Mečiar, F. Hrušovský), ktoré približovali slovenským čitateľom poľské reálie. Šírku a význam Škultétyho prác, medzi nimi i prác s polonistickou problematikou, dokumentuje impozantná *Bibliografia prác Jozefa Škultétytho* za roky 1901 až 1932, ktorú zostavil Ján Marták.

S veľkým uznaním sa Škultétyho práce a články stretávali aj v Poľsku. Najlepšie o tom svedčí príspevok poľského literárneho historika Jan Magieru *Jozef Škultéty a Poliaci*, uverejnený v „Slovenských pohľadoch" (1933). O rok neskôr vyšla v Krakove práca od toho istého autora pod názvom *Józef Škultéty*, v ktorom J. Magiera napísal: „Najviac som sa naučil od Škultétyho hodnotiť a vážiť si mučenícku históriu Slovákov."

Veľkého ocenenia sa Jozefovi Škultétymu doslalo aj v roku 1935, keď mu vtedajší konzul Poľskej republiky W. Łaciński odovzdal poľské vyznamenanie za zásluhy na poli poľsko-slovenskej kultúrnej spolupráce.

Danuta Abrahamowiczová na konferencii, ktorá sa konala dvadsať rokov po Škultétyho smrti, pri hodnotení Škultétyho polonistických postojov veľmi pozitívne ocenila faktografickú a inšpiratívnu silu jeho prác a kultúrno-politických zásluh v procese vzájomného poznávania a spolupráce Slovákov a Poliakov.

Jozef Škultéty svojím pôsobením hlboko zasiahol do vývinu slovenskej vedy a kultúry. Jeho bádateľské zacielenie sa presúvalo z jazykovedného a literárnohistorického rámca ku komplexnejšiemu výskumu dejín Slovenska a predovšetkým dejín slovenského národa, ktoré sa snažil postihnúť na pozadí širších uhorských a stredoeurópskych súvislostí.

Svojou tvorbou, výskumnými a organizačnými aktivitami, neutíchajúcou inšpiratívnou a komunikatívnou silou spájal predprevratovú a poprevratovú generáciu slovenských humanitných vied. Dožil sa na tomto poste úctyhodného veku - umrel 19. januára 1948 v Martine. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Michal Otčenáš

POLONOFILSTVO J. M. HURBANA (1817 - 1888)

Dvojnásobné jubileum Jozefa Miloslava Hurbana - 190. výročie jeho narodenia a 120 výročie jeho smrti - nás nabáda pozrieť sa popri jeho nesporných národných zásluhách aj na jeho vzťah k Poľsku a poľskej literatúre. Všeobecne sa o ňom traduje, že až do vysokej staroby veril, že Slovanov, a teda aj Slovákov, môžu vyslobodiť spod cudzej poroby jedine ruskí kozáci. Dôkazom mu bolo víťazstvo Rusov nad Maďarmi pri Világosi v roku 1849, ktorým sa ukončilo tretia výprava slovenských dobrovoľníkov proti maďarským povstalcom. Ako vieme, v radoch maďarského vojska bojovalo aj veľa Poliakov, čo Hurban považoval za zradu na Slovanstve. Znamená to azda, že jeho vzťah k Poľsku bol negatívny?

Nie celkom. Spojovacím a teda i vyrovnávajúcim článkom medzi jeho

politickým a osobným vzťahom k Poľsku bola literatúra. V mladosti – ako všetci štúrovci – sa nadchýňal revolucionizmom poľských ponovembrových emigrantov. V študentskom prostredí bratislavského lýcea sa aj on „kochal špatnokrásnymi" ideálmi Mickiewiczovej *Ódy na mladosť* a *Konrada Wallenroda*, a veľa z týchto ideálov si preniesol do svojich básnických začiatkov. Hurban, jeden z hlavných ideológov „jari národov" (Karel Krejčí) a predstaviteľ slovenskej romantickej prózy, vstúpil do literatúry ako básnik. V poéme *Osudove Nitry*, ktorú uverejnil v prvom zv. „Nitry" v roku 1842, presne v duchu Mickiewiczovho walenrodyzmu („Zbraňou otroka je zrada.") opisuje boj nitrianskych Slovanov s nemeckou presilou. V centre jeho opisu je historická postava – knieža Rastislav v nemeckom zajatí. Nemci si robia chúťky na „Devín, hrdé sídlo Slovienov", chránené nielen silným opevnením, ale i nepriechodným okolím, plným zradných močiarov, a sľúbia Rastislavovi slobodu, ak ich prevedie týmto nebezpečným územím. Rastislav, ktorý predtým sídlil na Devíne, dobré pozná devínske okolie. Samozrejme, prisľúbi Nemcom pomoc, no vedie nemeckých útočníkov tak, že všetci nakoniec uviaznu v nepriechodných močiaroch, a devínske vojsko, aj keď počtom a výzbrojou slabšie, nevítaných agresorov ľahko zdolá. V záverečnej kapitole Hurban žiali nad rozpadom Veľkomoravskej ríše, nad zabudnutými hrobmi nitrianskych hrdinov a pre označenie záverečnej kapitoly svojej poémy si vybral verš z *Konrada Wallenroda:*

Kde konec písně? Kam se děla sláva
Nitry, a jména reků minulosti? –

Nadšeným spôsobom sa Hurban vyslovoval aj o iných dielach Mickiewiczovej básnickej tvorby. Jeho *Ódu na mladosť* nazval „prekrásnou" a v monografických rozpomienkach na „dni peknej mladosti" sa stotožnil so Štúrovým obdivom tejto „veľpiesne", s ktorou štúrovci 24. apríla 1836 putovali na Devín. A Hurban píše: „Čo Mickiewicz všetko namyslieť si mohol o sebcovi, keď básnil báseň svoju 'bez ducha, bez srdc kosti to človeka' atď., to Ľudovít v plamennej duši svojej zobral všetko v jeden cit ošklivosti proti sebectvu. A na sebectva ohavnosť vyrútila sa potom i všetka naša poetická sila." (*Ľudovít Štúr*, 1959, s. 90). V novele *Zaviate, ale nezabudnuté lístie*, skrytý za postavu mladého štúrovca Milana, Hurban deklaruje: „Každý mladík slovanský (...) mal by tento slávospev mladosti spievaný v srdci i mysli hlboko nosiť vštepený" („Sokol", 1862, s. 5).

Možno povedať, že v Mickiewiczovej poézii Hurban hľadal hlavne to, čo mohol interpretovať ako ideu politického boja za národné oslobodenie. Pozorne sledoval Mickiewiczove prednášky na Collège de France o slovanských literatúrach a v svojej práci *Slovensko a jeho život literárny* podal syntetické hodnotenie Mickiewiczovho významu pre zintenzívňujúce sa pohyby slovanských národov, v ktorom píše: „Mickiewicz je pamätné zjavenie sa v Slovanstve, jeho prednášania nie sú plodom systémov, a tak ani

systémom v sebe, ale o to drahocennejšie perly pre nás, ktorí ťažkou prácou z klamných systémov cudzinstva teraz sa vymáhame. (...) Tam [v Paríži] tou hore dovedenou myšlienkou povedal aj našu slovenskú pravdu..." („Slovenské pohľady 1847, s. 14).

V piatom zv. „Slovenských pohľadov" Hurban širšie zhodnotil poľskú literatúru a zvýraznil jej všeslovanské a všeľudské zameranie: „V niektorých dielach poézie poľskej zavinutá je celá história vzdelanosti človečenstva..." V tejto súvislosti okrem Mickiewicza ďalej pripomína tvorbu A. Malczewského, Z. Krasińského, S. Garczyńského, R. Zmorského, J. Barszczewského a sľubuje „časom obrátiť pozornosť" aj na iných poľských autorov. K tomu však už nedošlo, lebo v roku 1847 bolo vydávanie „Slovenských pohľadov" zastavené.

Hurbanov vzťah k poľskej literatúre, a k Mickiewiczovi osobitne, sa organicky pretransformoval na polonofilstvo, ktoré Hurban motivoval ideovo a politicky. Je chvályhodné, že svoje polonofilské cítenie - aj keď „s určitými výhradami" - preniesol na syna Svetozára, popredného predstaviteľa slovenského literárneho života druhej polovice 19. stor. Jeho syn, známy pod menom Svetozár Hurban Vajanský, sa svojimi odborne fundovanými článkami o Mickiewiczovi, Kraszewskom, Sienkiewiczovi a iných poľských spisovateľoch zaslúžil o rozvoj slovenskej literárnej polonistiky.

(Red.)

BIBLIOGRAFIA

Slovenské inscenácie poľských divadelných hier v rokoch 1990 – 2005*

Zostavila Mgr. Katarína Kunová

1990

DIVADLO JOZEFA GREGORA TAJOVSKÉHO VO ZVOLENE
Sławomir Mrożek,
Tango (Tango). Hra v troch dejstvách.
p Milan Lasica, **dr** Peter Kováč, **hsp** Ľudovíta Beladič, **sv** Aleš Votava, **kv** Aleš Votava a Jana Maderová a. h., **r** Andrej Turčan.
– Premiéra 9. februára 1990.

Divadelné štúdio Vysokej školy múzických umení v Bratislave
Stanisław Ignacy Witkiewicz,
Oni (Oni). Dráma.
p Emília Štercová, **sh** hudobná skupina Dixilagend Juraja Bartoša, **sv**, **kv** Andrzej Witkowski a. h.,
r Rudolf Zioła a. h.
– *Premiéra 31. mája 1990.*

NOVÁ SCÉNA V BRATISLAVE – ŠTÚDIO NOVEJ SCÉNY
Sławomir Mrożek,
Tango (Tango). Hra v troch dejstvách.
p Milan Lasica, **dr** Adriana Kronerová, **sh** Tango La Com-parsita, **sv**, **kv** Peter Čanecký, **r** Stanislav Párnický.
– Premiéra 3. júna 1990.

1991

TRNAVSKÉ DIVADLO TRNAVA
Sławomir Mrożek,
Letný deň (Letni dzień). Hra.
p Zdena Šišová, **dr** Miroslava Čibenková, **sv**, **kv** Peter Čanecký a. h., **r** Juraj Nvota.
- *Premiéra 1. marca 1991.*

---

* Hodnotenie slovenských inscenácií poľských divadelných hier v rokoch 1990 – 2005 podáva Juliana Beňová: *Nová dráma – nová realita.* (In:) *Slovensko - Poľsko. Bilaterálne vzťahy v procese transformácie.* Vedecký redaktor Jozef Hvišč. Lufema, Bratislava 2008, s. 149-163.

DIVADLO ASTORKA KORZO´90
Sławomir Mrożek,
Stroskotanci (Na pełnym morzu). Hra v jednom dejstve.
p Jozef Mrázik, **dr** Juraj Vaculík, **sv**, **kv** Judita Lisová a. h., **u**, **r** Boris Farkaš.
- Premiéra 10. apríla 1991.

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ DIVADLO V BRATISLAVE
Ernest Bryll - Katarzyna Gärtnerová,
Na skle maľované (Na szkle malowane). Hra so spevmi v troch dejstvách.
tp Ernest Bryll, **p** Emília Štercová, **dr** Anton Kret, **ch** Štefan Nosáľ a. h., **psp** Juraj Rinčo a. h., **sv** Vladimír Suchánek, **kv**, **r** Karol L. Zachar.
- Obnovená premiéra 8. júna 1991.

DIVADLO ASTORKA KORZO '90
Sławomir Mrożek,
Veľvyslanec (Ambasador). Hra v jednom dejstve.
p Felix Uváček, **sh** Tomáš Berka, **sv** Tomáš Berka a. h., **kv** Mona Hafsahl a. h., **r** Milan Lasica.
- Premiéra 15. júna 1991.

DIVADELNÉ ŠTÚDIO VYSOKEJ ŠKOLY MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Witold Gombrowicz,
Ivona, princezná burgundská (Iwona, księżniczka Burgunda). Dráma s prvkami absurdného divadla.
p Marián Servátka, **sh** Svetozár Štúr, **sv** Radoslava Janáková, **kv** Simona Vachálková, **r** Emil Horváth ml.
- Premiéra 22. novembra 1991.

DIVADLO SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA V MARTINE
Sławomir Mrożek,
Doma na hranici (Dom na granicy). Divadelná adaptácia rovnomennej poviedky.
p Zuzana Mistríko-vá, **dr** Róbert Mankovecký, **dr-rs** Ľubomír Vajdička a. h., **sh** Bohuš Kantor, **psp** Ondrej Šoth a. h., **sv** Jozef Ciller, **kv** Mária Cillerová, **r** Peter Mankovecký.
- Premiéra 13. decembra 1991.

BÁBKOVÉ DIVADLO V ŽILINE
Helmut Kaizar,

Hviezda. Alebo osem šiat (Gwiazda). Monodráma.
p, u Bibiana Tarasovičová a Vladimír Sadílek, **dr** Peter Ničík, **sh** Michal Ničík, **sv, kv** Dušan Krnáč
a. h., **r** Vladimír Sadílek a. h.
– Premiéra 20. decembra 1991.

1992

DIVADELNÉ ŠTÚDIO VYSOKEJ ŠKOLY MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Stanisław Ignacy Witkiewicz,
Sépia čiže Hyrkánsky svetonázor (Mątwa, czyli Hyrkaniczny swiatopogląd). Groteska.
p Emília Štercová, **dr** Eva Lednárová, **sh** Milan Vyskočani, **sv** Ján Novosedliak, **r** Zbigniew Najmola
pdv Vladimír Stnisko, Pavol Mikulík, Jozef Ciller, Ľudmila Machatsová.
– Premiéra 6. februára 1992.

VÝCHODOSLOVENSKÉ ŠTÁTNE DIVADLO – DIVADLO JANKA BORODÁČA
Jerzy Rakowiecki – Jerzy Wittlin,
Snehulienka (Królewna Śnieżka). Hudobná rozprávka podľa filmu Walta Disneyho a Franka Churchila.
p Anton Grega, **dr, u** Viktória Holováčová a. h., **sh** Juraj Szabados, **tp** Štefan Moyzes, **ch** Elena Zá-horáková a. h., **vsp** Danica Hanáková, **sv, kv** Ján Hanák, **r** Peter Gažo.
– Premiéra 4. októbra 1992.

1993

VÝCHODOSLOVENSKÉ ŠTÁTNE DIVADLO – ŠTÚDIO SMER
Aleksander Ścibor-Rylski,
Návšteva (Bliski nieznajomy). Hra.
p Soňa Poljaková, **dr** Jana Liptáková a. h., **sh** Jaroslav Hajda a. h., **sv** Ján Ha-nák, **dr, u, r** Ľuba Blaškovičová a Peter Rašev a. h.
– Premiéra 26. marca 1993.

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ DIVADLO – MALÁ SCÉNA V BRATISLAVE
Sławomir Mrożek,
Strip-tease (Streep-tease). Hra v jednom dejstve, prológ k predstaveniu inscenácie hry Ladislava Mňačka *Čistka*.
p Martin Porubjak, **r** Peter Mikulík.
– Premiéra 27. marca 1993.

DIVADLO ANDREJA BAGARA V NITRE
Witold Gombrowicz,
Ivona, princezná burgundská (Iwona, księżniczka Burgunda). Dráma s prvkami absurdného divadla. **p** Marián Servátka, **dr** Jana Liptáková ml., **sh** Svetozár Štúr, **psp** Elena Lindtnerová-Krošláková a. h., **sv** Radoslava Janáková, **kv** Simona Vachálková, **u**, **r** Emil Horváth ml.
- Premiéra 16. októbra 1993.

DIVADLO JONÁŠA ZÁBORSKEHO V PREŠOVE
Ernest Bryll,
Na skle maľované (Na szkle malowane). Hra so spevmi v troch dejstvách.
sh Katarzyna Gärtnerová, **tp** Ernest Bryll, **p** Emília Štercová, **dr** Tatiana Masníková, **psp** Ladislav Bačinský, **sv**, **kv** Vladimír Čáp, **u**, **r** Milan Antol.
- Premiéra 19. novembra 1993.

1995

SPIŠSKÉ DIVADLO V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI
Sławomir Mrożek,
Emigranti (Emigranci). Hra v dvoch častiach. **sv**, **kv** Vladimír Čáp, **r** Miroslav Dziak-Košický.
- *Premiéra 14. decembra 1995.*

1996

MESTSKÉ DIVADLO ŽILINA
Aleksander Fredro,
Pán Tomáš (Nikt mnie nie zna). Veselohra v jednom dejstve.
p, **u**, **verše** Viliam Paulíny-Tóth, **dr** Zora Jaurová a. h., **sh** Roman Harvan, **hsp** Ján Krígovský a. h. a Bohumil Zábojník a. h., **vsp** Pavlína Čierna a. h., **sv**, **kv** Zuzana Zábojníková a. h., **r** Vladimír Mores a. h.
- Premiéra 9. marca 1996.

SPIŠSKÉ DIVADLO V SPIŠKEJ NOVEJ VSI
Ernest Bryll,
Dobrodružstvá lúpežníka Rumcajza (Przygody rozbójnika Rumcajsa). Muzikál pre deti na motívy rozprávok Václava Čtvrtka v dvoch častiach.
sh Katar-zyna Gärtnerová, **tp** Ernest Bryll, **p** Tomáš Rosický, **hsp** Jozef Mihok a. h. a Ri-chard Gužák a. h., **sv**, **kv** Vladimír Čáp, **r** Tomáš Rosický a. h.
- Premiéra 1. júna 1996.

STREDOSLOVENSKÉ ŠTÁTNE DIVADLO
DIVADLO JOZEFA GREGORA TAJOVSKÉHO VO ZVOLENE – ŠTÚDIO ČINOHRY
Agnieszka Osiecka,
Chuť na čerešne (Apetyt na czereśnie). Hra v dvoch dejstvách so spevmi.
p Ladislav Jánsky, **sh** Roman Takáč, **sv**, **kv** Emília Jakubisová, **dr**, **u**, **tp**, **r** Ján Krekáň a. h.
- *Premiéra 30. októbra 1996.*

1997

DIVADLO A. HA. V BRATISLAVE
Sławomir Mrożek,
Letný deň (Letni dzień). Letný súboj komika a tragéda o ženu.
p Zdena Šišová, **dr** Miroslava Čibenková, **sv**, **kv** Peter Čanecký, **r** Juraj Nvota a. h.
- Obnovená premiéra 28. apríla 1997 inscenácie Trnavského divadla v Trnave zo dňa 1. marca 1991.

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ DIVADLO V BRATISLAVE - MALÁ SCÉNA
Sławomir Mrożek,
Tango (Tango)
Hra v troch dejstvách.
p Milan Lasica, **dr** Martin Porubjak, **sh** Róbert Mankovecký, **psp** Elena Lindtnerová-Krošláková a. h., **sv** Jaroslav Valek a. h., **kv** Peter Čanecký a. h., **r** Štefan Korenči a. h.
- Premiéra 14. júna 1997.

1998

DIVADADLO SLOVENSKĚHO NÁRODNĚHO POVSTANIA V MARTINE
Sławomir Mrożek,
Letný deň (Letni dzień). Hra.
p Zuzana Šišová, **dr** Peter Kováč, **vh** Miloslav Kráľ, **sv** Marek Hollý a. h., **kv** Erika Gadusová a. h., **u**, **r** Torsten Ondrejkovič.
- Premiéra 16. januára 1998

VÝCHODOSLOVENSKÉ ŠTÁTNE DIVADLO - DIVADLO JANKA BOODÁČA V KOŠICIACH
Fryderyk Chopin,
Sylfidy (La Sylphide). Klasický romanitcký balet v jednom dejstve podľa pôvodnej koncepcie Michaila Michajloviča Fokina.
k Marta Vlková, **sv** Ján Hanák, **kv** Danica Hanáková, **ch**, **r** Tatjana O. Ser-

ďuková.
- Premiéra 28. novembra 1998 (spolu s baletmi Krvavá svadba a Edith Piaf).

1999

DIVADLO A. HA. V BRATISLAVE
Witold Gombrowicz,
Yvonna, princezná burgundská (Iwona, księżniczka Burgunda). Drá-ma s prvkami absurdného divadla.
p Marián Servátka, **hsp** Róbert Mankovecký, **vsp** Erika Gadušová a Pavol Andraško, **sv, kv** Pavol Andraško, **pdv** Štefan Korenči a Jana Strnisková.
Maturitné predstavenie študentov 4. ročníka dramatického odboru na Konzervatóriu
v Bratislave.
- *Premiéra 9. apríla 1999.*

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Ireneusz Iredyński,
Zbohom, Judáš ! (Żegnaj, Judaszu). Hra.
dr Emese Vargová, **sv, kv** Veronika Lengyelová, **r** Rastislav Šesták.
- Premiéra 26. apríla 1999.

2000

BRATISLAVSKÉ BÁBKOVÉ DIVADLO
Agata Sowa,
Kozliatka, vlk a červíček (Robal). Hra pre deti.
p, dr Ida Hledíková, **sh** Iwona Tobola, **sv, b, r** Aleksander Andrzej Łabiniec a. h.
- *Premiéra 3. marca 2000.*

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Stanisław Ignacy Witkiewicz,
Blázon a mníška (Wariat i zakonnica). Hra.
p Ján Štrbák, **jazyková spolupráca** Silvia Karovičová, **dr** Monika Michnová a Danica Ruppeldová, **sh** Felix Lajkó, **psp** Elena Lindnerová-Krošláková, **sv** Zuzana Kyselicová, **kv** Miriam Struhárová, **r** Peter Nagy, **pdv** Vladimír Strnisko, Milan Čorba, Jozef Ciller, Martin Ondriska, Božena Čahojo-vá, Božidara Turzonovová, František Kovár, Peter Šimun, Emil Horváth, Juraj Sle-záček, Eva Žilineková, Ľudmila Machatsová, Miroslava Kovářová.
- Premiéra 24. mája 2000.

KONZERVATÓRIUM V KOŠICIACH, HUDOBNO-DRAMATICKÝ ODBOR
Aleksander Fredro,
Muž a žena (Mąż i żona). Komédia.
sv, **kv**, **r** Jozef Úradník.
Absolventské predstavenie študentov hudobno-dramatického odboru na Konzevató-riu v Košiciach.
- *Premiéra 1. júna 2000.*

2001

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Tadeusz Różewicz,
Stará žena vysedáva (Stara kobieta wysiaduje). Hra.
p Silvia Karovičová, dr František Vámoši a Uršula Ferenčuková, sv František Vámoši, kv Peter Nagy, r Jozef Koleják.
- *Premiéra 27. marca 2001.*

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE, KATEDRA BÁBKARSKEJ TVORBY
Hanna Januszewska - Jozef Mokoš,
Tigríček (Tygrysek). Bábková hra.
p Jozef Mokoš, **u**, **režijná spolupráca** Ivan Fodor, **tp** Jozef Mokoš a Ivan Fodor, **sh** Vladimír Vrba, **ch** Dagmar Puobišová, **sv**, **kv** Zuzana Malcová, **r** Jozef Mokoš.
- *Premiéra 27. apríla 2001.*

KONZERVATÓRIUM V BRATISLAVE, HUDOBNO-DRAMATICKÝ ODBOR
Gabriela Zapolska:
Zbyško a tí druhí (Morálka pani Dulskej) (Moralność pani Dulskiej)
Tragikomédia v troch dejstvách. u, sv, kv, r Ivan Romančík
- Premiéra 10. mája 2001

ŠTÁTNE DIVADLO V KOŠICIACH - ŠTÚDIO
Stanisław Ignacy Witkiewicz,
V malej kúrii (W małym dworku). Hra.
p Tomáš Horváth, **ptp** Peter Himič, **u** Henryk Rozner a Peter Himič, **dr** Zbyg-niew Rybka a. h. a Peter Himič, **sh** Piotr Moss, **sv**, **kv** Maciej Preyer a. h., **r** Henryk Rozen a. h.
- Premiéra 26. mája 2001.

SPIŠSKÉ DIVADLO V SPIŠSKEJ NOVEJ VSI
Witold Gombrowicz,

Ivona, princezná burgundská (Iwona, księżniczka Burgunda). Dráma s prvkami absurdného divadla. **p** Marián Servátka, **u** Štefan Fejko, **dr** Marie Caltová, **vh** Andrzej Rozhin a. h., **hsp** Kamil Labac, **sv**, **kv** Vladimír Čáp, **režijná spolupráca** Štefan Fejko, **r** Andrzej Rozhin a. h.
- Premiéra 30. novembra 2001.

2002

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Sławomir Mrożek,
Začarovaná noc (Czarowna noc). Hra.
sv T. Marček, **kv** Barbora Šujanská, **r** Daniel Majling.
- Premiéra 25. februára 2002.

MESTSKÉ DIVADLO V BRATISLAVE
Sławomir Mrożek,
Zábava (Zabawa). Hra.
p Ján Sedlák, **dr** Peter Pavlac, **sv** Pavol Andraško, **kv** Jana Kuttnerová, **r** Michal Vajdička a. h.
- *Premiéra 16. novembra 2002.*

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ DIVADLO V BRATISLAVE
Janusz Głowacki,
Štvrtá sestra (Czwarta siostra). Hra.
pTomáš Horváth, **dr** Peter Pavlac, **sh** Svetozár Štúr, **svetelný dizajn** Laco Kraus a. h., **psp** Juraj Letenay, **sv**, **kv** Peter Čanecký, **r** Emil Horváth ml. a. h.
- Premiéra 23. novembra 2002.

2003

ŠTÁTNE DIVADLO V KOŠICIACH - ŠTÚDIO
Ingmar Villqist,
Helverova noc (Noc Helvera). Hra.
p, **dr** Peter Himič, **sv** Alena Agricolová a. h., **kv** Anita Szökeová a. h., **r** Dušan Bajin.
- *Premiéra 29. marca 2003.*

ŠTÁTNE DIVADLO V KOŠICIACH - ŠTÚDIO
Ingmar Villqist,
Oskar a Ruth (Oskar i Ruth). Hra.
p, **dr** Peter Himič, **sv** Anita Szökeová a. h., **kv** Alena Agricolová a. h., **r** Patrik Lančarič.
- Premiéra 23. mája 2003.

AKADÉMIA UMENÍ V BANSKEJ BYSTRICI, FAKULTA DRAMATICKÝCH UMENÍ
Sławomir Mrożek,
Karol (Karol). Hra v jednom dejstve.
sv Jaroslav Valek, **pdv** Jan Přeučil a Jozef Adamovič.
– Premiéra 12. júna 2003.

DIVADLO JÁNA PALÁRIKA V TRNAVE – ŠTÚDIO
Janusz Głowacki,
Poľovačka na šváby (Polowanie na karaluchy). Hra.
p Peter Himič, **dr, vh** Michal Babiak, **sv, kv** Zvonimír Pudelka a. h., **r** Dušan Bajin a. h.
– *Premiéra 13. júna 2003.*

2004

DIVADLO ANDREJA BAGARA V NITRE – DIVADELNÉ ŠTÚDIO
Ingmar Villqist,
Bezkyslíkovce (Beztlenowce). Štyri jednoaktovky.
p Bohdana Sprušanská, **dr** Svetozár Sprušanský, **sh** Peter Zagar, **sv, kv** Andrea Bartha a. h., **r** Svetozár Sprušanský.
– Premiéra 19. marca 2004.

ŠTÁTNE DIVADLO V KOŠICIACH – BALET
Baletný koncert
z hudobnej tvorby Eduarda Helsteda, Holgera Simona Pauliho, Jacquesa Offenbacha, Piotra Iljiča Čajkovského, Ludwiga Aloisiusa Minkusa, Adolpha Charlesa Adama, Luisa Moreaua Gottschalka, Fryderyka Chopina, Camilla Saint-Saënsa, Georgesa Bizeta, Petra Hapku a Maurica Ravela.
chn Oleksandr Khablo, Liudmyla Zhytnykova, V. Shuvalov, **r** Ondrej Šoth.
– Premiéra 26. marca 2004.

DIVADLO ANDREJA BAGARA V NITRE – DIVADELNÉ ŠTÚDIO
Andrzej Saramonowicz,
Testosterón (Testosteron). Komédia.
p Bohdana Sprušanská, **dr** Svetozár Sprušanský, **sh** Michal Ničík, **psp** Marián Hlavatý a. h., **sv, kv** Anna Grusková a. h., **hdr, r** Peter Mankovecký.
– Premiéra 16. apríla 2004.

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Witold Gombrowicz,
Ivonna, princezná burgundská (Iwona, księżniczka Burgunda). Dráma

s prvkami absurdného divadla.
p Alexander Horák a Roman Olekšák, **dr** Ro-man Olekšák a Emília Luptáková, **sh** Nylon Union, **sv**, **kv** Katalin Bujnová, **r** Maja Hriešik, **pdv** Vladimír Strnisko, František Kovár, Marián Geišberg, Jozef Ciller, Milan Čorba, Martin Porubjak, Juraj Letenay, Štefan Bučko, Eva Žilineková, Ľudmila Machatsová, Martin Ondriska, Svetlana Waradzinová.
- *Premiéra 3. mája 2004.*

ŠTÁTNE DIVADLO V KOŠICIACH - ŠTÚDIO
Janusz Głowacki,
Štvrtá sestra (Czwarta siostra). Hra.
p Tomáš Horváth, **dr** Peter Himič, **vsp** Branislav Hudák a. h., **sv**, **kv** Vladimír Čáp a. h., **u**, **r** Henryk Rozen a. h.
- Premiéra 11. júna 2004.

BÁBKOVÉ DIVADLO NA RÁZCESTÍ V BANSKEJ BYSTRICI
Stanisław Ignacy Witkiewicz:
Belzebubova sonáta alebo Skutočný príbeh z Mordovaru (Sonata Belzebuba czyli Prawdziwe zdarzenie w Mordowarze). Hra.
p Silvia Karovičová, **drm**, **sh** Kamil Žiška, **psp** Patrícia Ševušková a. h., **sv** Zuzana Hlavinová a. h., **kv**, **masky** Nataša Janíková a. h., **r** Jakub Nvota a. h.
- Premiéra 8. októbra 2004.

MESTSKÉ DIVADLO ŽILINA
Ernest Bryll - Katarzyna Gärtnerová,
Maľované na skle alebo Balada o našom hrdinovi (Na szkle malowane). Muzikál.
p Halina Ivaničková, **tp** Ernest Bryll, **ptp** Emília Štercová, **dr** Rastislav Ballek, **ha** Pavol Cabadaj, **k** Peter Vaňouček, **ch** Marián Hlavatý a. h., **sv** Ján Novo-sedliak, **kv** Kristína Hroznová a. h., **u**, **r** Anton Šulík a. h.
- Premiéra 14. októbra 2004

2005

VYSOKÁ ŠKOLA MÚZICKÝCH UMENÍ V BRATISLAVE
Stanisław Ignacy Witkiewicz,
Blázon a mníška alebo Nikdy nie je tak zle, aby nemohlo byť horšie (Wariat i zakonnica)
Hra. **p** Ján Štrbák, **sv** Henrieta Bratová, **kv** Eva Klinčoková, **dr**, **r** Daniel Pull **pvd** Ingrid Timková, Vladimír Strnisko, Jozef Ciller, Anna Grusková, Martin Ondriska a Svetlana Waradzinová
- Premiéra 4. marca 2005.

BÁBKOVÉ DIVADLO V KOŠICIACH – SCÉNA JORIK
Stanisław Ignacy Witkiewicz:
Experimnt Dr. Grüna (Blázon a mníška alebo Nikdy nie je tak zle, aby nemohlo byť horšie) (Wariat i zakonnica)
Hra. **p** Ján Štrbák, **drsp** Renata Putzlacher a. h., **hsp** Radovan Iglódy a. h., **sv**, **kv** David Bazika a. h., **r** Radovan Lipus a. h.
- Premiéra 3. júna 2005.

TEATRO TATRO
Tadeusz Słobodzianek,
Prorok Ilja (Prorok Ilja). Nepravdepodobní história v štrnástich obrazoch.
p Ľubomír Feldek, **sh** Peter Groll, **sv** František Lipták, **kv** Katarína Holla, **r** Ondrej Spišák.
- Premiéra 26. septembra 2005.

BÁBKOVÉ DIVADLO V KOŠICIACH
Ewa Piotrowska,
Krajčírska rozprávka (Opowieść krawczowa). Rozprávková hra.
p Renata Putzlacher, **dr** Katarína Hegedüsová, **sh** Peter Orgován, **sv**, **kv** Julija Skuratova a. h., **r** Ewa Piotrowska a. h.
- Premiéra 7. októbra 2005.

Vysvetlivky skratiek profesií a činností

a. h.	ako hosť
b	bábky
d	dirigent
dr	dramaturgia
drm	dramatizácia
dr-rs	dramaturgicko-režijná spolupráca
drsp	dramaturgická spolupráca
hsp	hudobná spolupráca
ch	choreografia
chn	choreografické naštudovanie
ha	hudobné aranžmány
hdr	hudobná dramaturgia
hn	hudobné naštudovanie
k	korepetícia
kr	kostýmová realizácia
kv	kostýmové návrhy
l	libreto
m	masky
p	preklad
pdv	pedagogické vedenie
ptp	preklad textov piesní
psp	pohybová spolupráca
r	réžia
sc	scenár
sh	scénická hudba
sv	scénické návrhy
tp	texty piesní
u	upravovateľ
vsp	výtvarná spolupráca
zb	zbormajster

SUMMARY

Volume VII of „Contacts" makes its appearance in a jubilee year of several historical and political events which had a direct formative influence on the contemporary history of Slovakia. The years concerned are 1918 (birth of the First Czechoslovak Republic), 1938 (birth of the First Slovak Republic), 1948 (political upheaval in the First Czechoslovak Republic - onset of communist totality), 1968 (Prague Spring - attempt to introduce „communism with a human face") and finally 1988 and 1989 - removal of communist totality and the beginning of global transformation in the post-communist state formation.

There were times when odes were sung to celebrate the events of these years and they were called „the gateway to a happy future". But all of these „gateways", „entrances", „changes" and „breakthroughs" were finally dissipated in the muddy waters of political reality, and today we perceive them as dramatic phases of history, through which the Slovak people had to pass on the way from monarchist oppression to their own national sovereignty - to an independent state establishment.

In the papers included in „Contacts" VII, we start from the conviction that „internal" political turning-points do not merely have an internal political significance. Even if the focal points of their origin and operation are concentrated within given political formations (result from inner political ruptures), they affect wider international circumstances. In what way? The texts included in the section **Štúdie a články** (Studies and Articles), attempt to answer this question, at least partially. The authors, on the basis of the existing literary and historical materials, reflect on the character and consequences of political changes.

In a retrospective view of development the years 1938 and 1968 come most strikingly to the forefront. The first as the „beginning" of fundamental changes of the constitutional and socio-cultural structure; the second as an attempt at a reversal of the totalitarian system. Even if the ideas of the Prague Spring were suppressed by military intervention, they had their continuation, and the natural result was November 1989. Alena Bartlová's study ***Zhody a nezhody: Slovensko a Poľsko po roku 1918*** (Concords and Discords: Slovakia and Poland after 1918) is devoted to these key questions. The period of the Prague Spring, linked with the activity and crucial role of Alexander Dubček, is evaluated by the Cracow Bohemist, Slavist and Diplomat Jacek Baluch in his study ***Spotkania z Alexandrem Dubčekiem*** (Meetings with Alexander Dubček). In the third study in this section, called ***Lit-***

erárne vzťahy v tieni politických zmien (Literary Relationships in the Shadow of Political Changes), the Bratislava literary scientist Jozef Hvišč reflects on the question of how the above-mentioned political changes were expressed in the evolutio of Slovak-Polish relationships through the whole course of the 20th century.

It is natural that evaluation of the political situation should be the domain of politologists and historians. In this connection we conceive the field of literature and culture as a set of sequels, or facts dictated by the directive forces of evolution in new social and political formations, which came into being in the course of or after the turning-points in question.

A further section of „Contacts" VII contains papers of a documentary and informative character. Here there is **Rozhovor** (Interview) with prominent representative of Slovak cultural life teatrologist Martin Porubjak (prepared by Juliana Beňová). In hiz responses one will find the atmosphere of the turning-point moments in the field of theatrical activities, sketched out in an authentic manner.

Marta Pančíková and Jozef Hvišč report in a joint paper on the course and conclusions of Session XI of the Slovak-Polish and Polish-Slovak Commission on the Humanities. In this context they specifically evaluate the scientific conference **Nauczanie języka słowackiego i polskieho jako obcych** (Teaching of Slovak and Polish as Foreign Languages), where speakers delivered papers aimed at evaluating experience from their pedagogic work and their active participation in creating a unified organisational and methodological system for the teaching of closely-related Slavic languages.

In the section **Recenzii** (Reviews) we present new book publications in the areas of linguistic science, history of Slovak Polonistics and methodology of the study of the Slovak language at universities in Poland. The field of literary criticism is represented here by reviews of the Slovak issue of the magazine „Literatura na Świecie", the Polish anthology of contemporary Slovak poetry **Pisanie** (Writing), and the first issue of the Bohemist periodical **Almanach Czeski** (Czech Almanach).

Kronika (Chronicle) includes informative articles on current Slovak-Polish undertakings and on the jubilee years of important pioneers in the area of Slovak Polonistics and Polish Slovakistics (D. Abrahamowicz, J. Bánsky, J. Škultéty, J. M. Hurban).

As in previous volumes, we conclude the magazine's contents with concise Bibliography of Slovak Stagings of Polish Plays, Note on the authors and a Summary in English.

As from 2007 the parallel publication of „Contacts" in Slovak (in Bratislava) and in Polish (in Wrocław) has been continued in the form of a single joint volume of Slovak and Polish texts, published

alternatively in Bratislava and in Kraków. With this change we seek to intensify the direct engagement of Slovak and Polish texts in the respective milieux of authors and readers in Poland and Slovakia.

Translation John Minahane